

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

«ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η διαδικασία ασύλου ως κυρίαρχη προσφυγική πολιτική. Η περίπτωση
της Ελλάδας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Γαρυφαλλιά Τούντα

Αθήνα, 2022

Τριμελής Επιτροπή

Δέσποινα Παπαδοπούλου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Κωσταντίνος Δημουλάς, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Νίκος Κουραχάνης, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Γαρυφαλλιά Τούντα, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Ευχαριστίες

Πρωτίστως, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια, κα. Δέσποινα Παπαδοπούλου, για την καθοδήγηση, την υποστήριξη και την κατανόησή της κατά την διάρκεια της συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Ευχαριστώ, επίσης, θερμά τα μέλη της τριμελούς επιτροπής, κ. Κωνσταντίνο Δημουλά και κ. Νίκο Κουραχάνη, που δέχθηκαν να συμμετέχουν στην αξιολόγηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στους συνεντευξιαζόμενους, που δέχθηκαν να μοιραστούν μαζί μου τις εμπειρίες και τις γνώσεις τους και μοιράστηκαν μαζί μου τις σκέψεις και τους και τα προσωπικά τους βιώματα. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια και τους φίλους μου, για την κατανόηση και την συμπαράστασή τους σε όλο το διάστημα εκπόνησης της εργασίας.

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	4
Εισαγωγή.....	8
Κεφάλαιο 1	11
1.1 Το Προσφυγικό ως Κοινωνικό Φαινόμενο.....	11
1.2 Το Προσφυγικό ως Πρόβλημα	13
1.3 Κυρίαρχος λόγος και Προσφυγικό.....	14
Κεφάλαιο 2	16
2.1 Ασφαλειοποίηση.....	16
2.2 Επαναπροωθήσεις.....	18
Κεφάλαιο 3	22
Νομικό Πλαίσιο Προστασίας Προσφύγων.....	22
3.1 Διάκριση Μετανάστη- Πρόσφυγα.....	22
3.2 Το δικαίωμα στο άσυλο	23
3.3 Συμβάσεις και Συνθήκες που επικυρώνουν το δικαίωμα στο άσυλο.....	24
3.4 Ευρωπαϊκή επιρροή στον τρόπο διάρθρωσης του ελληνικού συστήματος ασύλου.....	30
Κεφάλαιο 4	33
Σύστημα και διαδικασία παροχής ασύλου.....	33
4.1 Είδη προστασίας/ ασύλου.....	33
4.2 Τύποι Διαδικασιών Ασύλου	34
4.3 Στάδια ασύλου και αρμόδιες αρχές	38
4.4 Έννοιες ασφαλούς χώρας	41
4.5 Ιστορική αναδρομή στην πορεία του συστήματος ασύλου στην Ελλάδα (1970- 2020)	43
II. Ερευνητικό Μέρος.....	51
Ανάλυση των συνεντεύξεων	51
Κεφάλαιο 5	52
Μεθοδολογία.....	52
5.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας.....	52
5.2 Σύνθεση και περιγραφή του δείγματος.....	53
5.3 Το ερευνητικό εργαλείο	54
5.4 Η ανάλυση των δεδομένων	54
5.5 Περιορισμοί, προβληματισμοί και εμπόδια.....	55
Κεφάλαιο 6	56

Ανάλυση Συνεντεύξεων.....	56
6.1 Εξέταση διαδικασιών παροχής ασύλου.....	57
6.1.1 Πρόσβαση στην διαδικασία	57
6.1.2 Χρόνος Αναμονής.....	63
6.1.3 Ενημέρωση Προσφύγων	65
6.1.4 Αλλαγές στην διαδικασία ασύλου.....	65
6.2 Επιπτώσεις του κυρίαρχου λόγου στο σύστημα ασύλου.....	69
6.3 Επιπτώσεις του συστήματος ασύλου στους αιτούντες.....	71
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	74
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	78
Νόμος 4636/2019 : Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ 169/Α/1-11-2019. Διαθέσιμο σε:.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	84

Περίληψη

Το σύστημα ασύλου ως κυρίαρχη προσφυγική πολιτική, αποτελείται από δύο αντιμαχόμενες διαστάσεις. Από την μία πλευρά, οι παγκόσμιες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες, σε συνδυασμό με κυριαρχικά κρατικά όρια και επιταγές. Από την άλλη πλευρά, η προστασία των κατοχυρωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναλυτικότερα, ενσαρκώνει μία διαμάχη ανάμεσα στο δικαίωμα των κρατών για εθνική κυριαρχία και στην κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο τρόπος διάρθρωσης του συστήματος ασύλου αντανakλά τόσο τις κυρίαρχες πολιτικές επιταγές, όσο και το όραμα για την προστασία των προσφύγων. Το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι η μελέτη της διαδικασίας παροχής ασύλου στην Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, θα μελετηθεί η ελληνική διαδικασία ασύλου με σκοπό να αποκαλυφθεί η πραγματική της διάσταση. Αναλυτικότερα, θα εξεταστούν οι διαδικασίες παροχής ασύλου στους πρόσφυγες, τα πιθανά εμπόδια και οι δυσκολίες που συναντάνε κατά την προσπάθειά τους να αναγνωριστούν στην Ελλάδα, καθώς και οι επιπτώσεις που έχει ο τρόπος διάρθρωσης του συστήματος ασύλου στους αιτούντες άσυλο. Η ερευνητική μεθοδολογία που κρίθηκε καταλληλότερη, για την ανάλυση και την κατανόηση των δεδομένων της έρευνας σε πρώτο επίπεδο, είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση και στην συνέχεια η ποιοτική μέθοδος, προκειμένου να αναδειχθεί η διαδικασία του ασύλου από την οπτική των εργαζομένων στο προσφυγικό και της Υπηρεσίας Ασύλου. Η έρευνα ανέδειξε πως ο κυρίαρχος λόγος κατασκευάζει νοηματικά τους πρόσφυγες ως «πρόβλημα» και ως «απειλή για την ασφάλεια», ως μια απόπειρα νομιμοποίησης κατασταλτικών και αποτρεπτικών πολιτικών ελέγχου και περιορισμού των προσφυγικών ροών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το ελληνικό σύστημα ασύλου εργαλειοποιείται και παύει να κατοχυρώνει τα θεμελιώδη δικαιώματα και να παρέχει επαρκή προστασία στους πρόσφυγες.

Λέξεις κλειδιά: Προσφυγικό φαινόμενο, Διαδικασία Ασύλου, Ελλάδα, Κυρίαρχη Προσφυγική Πολιτική, Ασφαλειοποίηση

The asylum procedure as the dominant refugee policy. The paradigm of Greece

Garyfallia Tounta

Abstract

The asylum system, as the dominant refugee policy, consists of two conflicting dimensions. On the one hand, global social, political and economic circumstances, combined with sovereign state boundaries and imperatives. On the other hand, the protection of guaranteed human rights. More specifically, it embodies a conflict between states right to national sovereignty and the safeguarding of refugees human rights. In this context, the way the asylum system is structured reflects both the prevailing political imperatives and the vision for the protection of refugees. The subject of this dissertation is the study of the asylum process in Greece. In this context, the Greek asylum process will be studied in order to reveal its true dimension. In more detail, the asylum procedures for refugees will be examined, the possible obstacles and difficulties they encounter in trying to be recognized in Greece, as well as the effects of the way the asylum system is structured on asylum seekers. The research methodology that was deemed most appropriate for the analysis and understanding of the research data at the first level is the literature review and then the qualitative method, in order to highlight the asylum process from the perspective of refugee and Asylum Service employees. Research has shown that mainstream reasoning constructs refugees as a "problem" and as a "security threat" as an attempt to legitimize repressive and deterrent policies to control and restrict refugee flows. In this context, the Greek asylum system becomes instrumentalized and ceases to guarantee the fundamental rights and provide adequate protection to refugees.

Keywords: Refugee Phenomenon, Asylum Process, Greece, Dominant Refugee Policy, Securitization

Εισαγωγή

Όπως και οποιοδήποτε άλλο κοινωνικό φαινόμενο, το προσφυγικό, δεν αναπτύχθηκε μέσα σε ένα κοινωνικό, ιστορικό, πολιτισμικό και πολιτικό κενό. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό αλλά και χρήσιμο λοιπόν, να έχουμε στο νου μας ότι οι ιδιαιτερότητες της χώρας υποδοχής διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για τον τρόπο θέασης των προσφύγων, τις αντιλήψεις που έχουν σχηματιστεί γ' αυτούς και κατ' επέκταση τον σχεδιασμό των κοινωνικών πολιτικών και τον τρόπο διαχείρισης τους από το ελληνικό κράτος. Σύμφωνα με αυτό, το προσφυγικό φαινόμενο στην Ελλάδα έκανε την εμφάνισή του, σε μια περίοδο όπου η χώρα μαστίζονταν από την οικονομική κρίση. Ωστόσο, παρά το γεγονός πως το προσφυγικό προϋπήρχε της οικονομικής κρίσης, η μαζική είσοδος ενός άνευ προηγουμένου αριθμού ανθρώπων, σε συνδυασμό με τις μειωμένες δημοσιονομικές δυνατότητες της Ελλάδας, καθόρισαν τις κρατικές προτεραιότητες και τον τρόπο διαχείρισης του προσφυγικού φαινομένου.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το σύστημα ασύλου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς αποτελεί ένα νομικά κατασκευασμένο εργαλείο ρύθμισης των συνθηκών πρόσβασης, των κριτηρίων ένταξης στις διαδικασίες και της απόδοσης ή μη προστασίας. Επιπρόσθετα, η σημασία του ασύλου έγκειται στο γεγονός πως είναι ικανό να εξασφαλίσει και να κατοχυρώσει τα δικαιώματα των προσφύγων. Αξίζει να τονιστεί πως μέχρι και την απόδοση απόφασης το ταξίδι των αιτούντων δεν έχει ολοκληρωθεί οριστικά καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος απέλασής τους.

Το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, είναι η διαδικασία ασύλου ως κυρίαρχη προσφυγική πολιτική στην Ελλάδα. Στόχοι της διπλωματικής εργασίας αποτελούν η εξέταση των διαδικασιών παροχής ασύλου στους αιτούντες, τα εμπόδια και οι δυσκολίες που συναντάνε στην προσπάθειά τους να αναγνωριστούν και οι επιπτώσεις του συστήματος ασύλου στους πρόσφυγες.

Ως υποθέσεις εργασίας της παρούσας διπλωματικής εργασίας διερευνάται εάν η διαδικασία ασύλου είναι διαρθρωμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτελεί εργαλείο ελέγχου, περιορισμού και αποτροπής των προσφυγικών ροών. Επιπρόσθετα, θα μελετηθεί εάν το ελληνικό σύστημα ασύλου εργαλειοποιείται υποβαθμίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα θεμελιωμένα ανθρώπινα δικαιώματα. Τέλος, ως υπόθεση εργασίας παρουσιάζεται ότι η διαδικασία ασύλου στην Ελλάδα δεν στοχεύει την

προστασία, αλλά αντίθετα τοποθετεί τους αιτούντες σε μια μακροσκελή κατάσταση αναμονής όπου βρίσκονται αντιμέτωποι με την καταστρατήγηση των δικαιωμάτων τους και την πιθανότητα απέλασης ενώ την ίδια στιγμή βυθίζονται σε ένα καθεστώς επισφάλειας.

Η μελέτη του ασύλου αποτελεί μία ιδιαίτερα περίπλοκη διαδικασία, λόγω της ιδιαίτερης φύσης του. Αναλυτικότερα, το άσυλο αποτελείται από αντιθέσεις Αρχικά, το άσυλο έχει διακρατική διάσταση καθώς συμπεριλαμβάνει το εθνικό και το διεθνές στοιχείο. Ακόμα, ενσαρκώνει την αντίθεση μεταξύ εθνικής κυριαρχίας, ελέγχου και προστασίας των συνόρων με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των προσφύγων. Τέλος, οι δομικές συνθήκες που επικρατούν στις χώρες καταγωγής, την Ελλάδα και την Ευρώπη συνυπάρχουν με το ανθρώπινο βίωμα και τις επιπτώσεις στους πρόσφυγες.

Η ερευνητική μεθοδολογία που κρίθηκε καταλληλότερη, για την ανάλυση και κατανόηση των δεδομένων της εργασίας είναι η φαινομενολογική ανάλυση ως τρόπος απόδοσης νοήματος και το κατάλληλο ερευνητικό εργαλείο για τη συλλογή των δεδομένων, θεωρήθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη, που υποστηρίζει την ποιοτική προσέγγιση με στόχο να αναδειξεί τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της επαλήθευσης ή της απόρριψης των υποθέσεων εργασίας.

Η εργασία έχει διαρθρωθεί σε τρία μέρη. Στο πρώτο, θα πραγματοποιηθεί μία θεωρητική και βιβλιογραφική ανασκόπηση, προκειμένου να τοποθετηθούν κάποιες βάσεις, που θα είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για την ανάλυση και νοηματοδότηση των εμπειρικών στοιχείων. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει λόγος για την θέαση του προσφυγικού ως κοινωνικό φαινόμενο καθώς και για τις αιτίες που ο κυρίαρχος λόγος επιλέγει να ορίσει το προσφυγικό με όρους προβλήματος ή και κρίσης. Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα αναλυθεί η θεωρία της ασφαλειοποίησης, με σκοπό να γίνει κατανοητό το πώς συντελείται η κοινωνική κατασκευή των προσφύγων ως πρόβλημα για την ασφάλεια, καθώς και τον ρόλο του κυρίαρχου λόγου για την πραγμάτωση και εδραίωση της κατασκευής αυτής. Επίσης, θα γίνει αναφορά στην παράνομη πρακτική των επαναπροωθήσεων. Στο τρίτο κεφάλαιο, θα πραγματοποιηθεί η μελέτη του ασύλου σε διεθνές επίπεδο. Αναλυτικότερα, θα διερευνηθεί η διάκριση ανάμεσα σε πρόσφυγες και μετανάστες, το δικαίωμα στο

άσυλο, συμβάσεις και συνθήκες που κυρώνουν το δικαίωμα στο άσυλο καθώς και η ευρωπαϊκή επιρροή στο ελληνικό σύστημα ασύλου. Στο τέταρτο κεφάλαιο, θα αναλυθεί το ελληνικό σύστημα ασύλου. Πιο συγκεκριμένα, θα γίνει λόγος για τα είδη προστασίας που προσφέρονται, τους τύπους των διαδικασιών, τα στάδια του ασύλου τις αρμόδιες αρχές, τις έννοιες της ασφαλούς τρίτης χώρας και την ιστορική αναδρομή στην πορεία του ασύλου στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, θα αποτυπωθούν τα εμπειρικά στοιχεία, όπως αυτά έχουν προκύψει από την έρευνα πεδίου. Το τρίτο μέρος, αποτελεί μία έκθεση συμπερασμάτων, με σκοπό την αποδοχή ή την απόρριψη των υποθέσεων εργασίας που τέθηκαν στην βάση τόσο της θεωρητικής ανασκόπησης, όσο και της εμπειρικής πραγματικότητας.

Κεφάλαιο 1

1.1 Το Προσφυγικό ως Κοινωνικό Φαινόμενο

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, θα υιοθετηθεί η θέση του προσφυγικού ως κοινωνικό φαινόμενο. Αυτή η διευκρίνιση πραγματοποιείται καθώς κρίνεται αναγκαία η ανάλυση του προσφυγικού στην πραγματική του διάσταση, αποκομμένο από προκαταλήψεις και ασάφειες. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με τον Ντυρκαίμ (2000), ένα φαινόμενο ονομάζεται κοινωνικό, όταν εμπεριέχει τρεις λειτουργίες, είναι εξωτερικό προς το άτομο, ενέχει τον χαρακτήρα του εξαναγκασμού και είναι γενικό. Αν εντάξουμε τον ορισμό αυτόν στο προσφυγικό, γίνεται ορατό πως το βίωμα του πρόσφυγα είναι εξωτερικό προς τα άτομα, αναφορικά με τις δομικές συνθήκες που τους ανάγκασαν να φύγουν από την χώρα προέλευσής τους. Η φυγή στην περίπτωση της προσφυγιάς, δεν είναι ατομική επιλογή *per se*, αλλά αντίθετα προκλήθηκε από μία αντικειμενική συνθήκη. Επίσης, τα κοινωνικά φαινόμενα περιλαμβάνουν την δύναμη του εξαναγκασμού, από την στιγμή που επιβάλλονται στα άτομα ανεξαρτήτως της θέλησής τους. Ακόμα, ένα κοινωνικό φαινόμενο ορίζεται ως τέτοιο στον βαθμό που είναι γενικό. Με άλλα λόγια, έχει την ικανότητα να ενυπάρχει στα άτομα επειδή είναι συλλογικό και όχι το αντίστροφο. «Πρόκειται για μία κατάσταση της ομάδας, που επαναλαμβάνεται στα άτομα επειδή επιβάλλεται σε αυτά» (Ντυρκαίμ, 2000: 73) Επομένως τα κοινωνικά φαινόμενα μπορούν να οριστούν ως τρόποι δράσης, σκέψης και αντίληψης, τα οποία είναι εξωτερικά προς το άτομο και ενέχουν τον χαρακτήρα του εξαναγκασμού. Κάτι τέτοιο διαφαίνεται από το γεγονός ότι δεν εκπορεύονται από το ίδιο το άτομο, αλλά αντίθετα έχουν ως σημείο εκκίνησης την ίδια την κοινωνία.

Τέλος, σύμφωνα με τον Ντυρκαίμ, «κοινωνικό γεγονός είναι κάθε τρόπος ενέργειας, σταθερός ή όχι, ικανός να ασκήσει στο άτομο εξωτερικό εξαναγκασμό. Ή ακόμα, τρόπος ενέργειας που είναι γενικός σ' όλη την έκταση μιας δεδομένης κοινωνίας, έχοντας όμως ταυτόχρονα μια ιδιαίτερη υπόσταση, ανεξάρτητη από τις ατομικές του εκδηλώσεις» (Ντυρκαίμ, 2000: 77).

Η αποσαφήνιση αυτή πραγματοποιήθηκε καθώς προκειμένου να εξεταστεί η διαδικασία ασύλου ως κυρίαρχη προσφυγική πολιτική, οφείλουμε πρωτίστως να απομαγεύσουμε το προσφυγικό από τις παρούσες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες. Η απομάγευση αυτή έχει ως στόχο να αναδειχθούν τα

ιδιαίτερα δομικά χαρακτηριστικά του, τα οποία υπερβαίνουν τον χρόνο και τον χώρο. Υπό αυτό το πλαίσιο, οι πρόσφυγες προσλαμβάνονται ως μία ειδική κοινωνική κατηγορία- ομάδα ανεξαρτήτως των εκάστοτε ιδιαιτεροτήτων των επιμέρους ατόμων που την απαρτίζουν. Η συγκεκριμένη κοινωνική κατηγορία, «ετικετοποιείται»¹ με βάση το διακριτό χαρακτηριστικό του προσφυγικού βιώματος. Με άλλα λόγια, προσδίδονται στους πρόσφυγες νοηματοδοτήσεις, οι οποίες απορρέουν αποκλειστικά από την ιδιότητά τους αυτή. Ο τρόπος θέασης των προσφύγων καθορίζει την αντιμετώπιση τους τόσο από κρατικούς φορείς όσο και από το κοινωνικό σύνολο και αντανakλά την εκάστοτε ιστορική περίοδο και τις κοινωνικές πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες.

Στο σημείο αυτό καλούμαστε να εξετάσουμε το προσφυγικό όχι μόνο ως κοινωνικό φαινόμενο στην ιδιαίτερη υπόστασή του, αλλά στο σήμερα. Για να πραγματοποιηθεί αυτό πρέπει να αναλογιστούμε τις ιδιαίτερες σύγχρονες συνθήκες που το γέννησαν και το μορφοποίησαν. Αναλυτικότερα, το παγκόσμιο πλαίσιο της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής οργάνωσης, έχει την δυνατότητα να καθορίζει τα όρια και τις προϋποθέσεις της προσφυγικής κίνησης ενώ παράλληλα το εθνικό έχει την ικανότητα να θέτει περιορισμούς και αποκλεισμούς. Από την άλλη πλευρά βέβαια, οι πρόσφυγες, ως ενεργά υποκείμενα, ενσωματώνοντας τις εκάστοτε δομικές συνθήκες, διαμορφώνουν τις δικές τους στρατηγικές και εννοιολογήσεις.

Επομένως, προκειμένου να εξεταστεί το προσφυγικό φαινόμενο απαιτούνται τρεις αλληλοσχετιζόμενοι άξονες. Αρχικά, την αντίληψη πως το προσφυγικό αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο έχει τις ρίζες του βαθιά στην ανθρώπινη ιστορία και ως τέτοιο διαμορφώνει νοηματοδοτήσεις. Δεύτερον, το σύγχρονο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό σύστημα οργάνωσης, τόσο σε παγκόσμιο, όσο και σε εθνικό επίπεδο, όπου έχει την δυνατότητα να ρυθμίζει και να καθορίζει το πλαίσιο και τις δομικές συνθήκες. Τρίτον, τους ίδιους τους πρόσφυγες, οι οποίοι καλούνται να εσωτερικεύσουν, να ενσωματώσουν και να επανανοηματοδοτήσουν τόσο την εμπειρία τους, όσο και την θέση τους στον κόσμο.

¹ «Οι κοινωνικές ομάδες προκαλούν οι ίδιες την αποκλίνουσα συμπεριφορά με τη θέσπιση κανόνων, των οποίων η παραβίαση συνιστά αποκλίνουσα συμπεριφορά... Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η αποκλίνουσα συμπεριφορά δεν είναι μια ιδιότητα της πράξης εκείνου που την εκτελεί, αλλά μια συνέπεια της εφαρμογής κανόνων και κυρώσεων στο πρόσωπο εκείνου που χαρακτηρίζεται από τους άλλους σαν “παραβάτης”. Επομένως, έκτροπος είναι αυτός πάνω στον οποίο έχουν επιθέσει με επιτυχία μια παρόμοια ετικέτα και αποκλίνουσα συμπεριφορά η συμπεριφορά που έτσι τη θεωρεί ο κόσμος.» (Becker 1963:9)

Ως αποτέλεσμα, παρόλο που ο ορισμός του προσφυγικού ως κοινωνικό φαινόμενο είναι συγκεκριμένος, όταν καλούμαστε να εξετάσουμε το προσφυγικό σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, οφείλουμε να γνωρίζουμε πως δεν είναι μία στατική και προβλέψιμη διαδικασία αναλλοίωτη στον χρόνο, καθώς τόσο το παγκόσμιο και εθνικό πλαίσιο, όσο και οι ίδιοι οι πρόσφυγες, μορφοποιούν τον τρόπο έκφρασης, τα περιθώρια δράσης και τις διαθέσιμες στρατηγικές.

1.2 Το Προσφυγικό ως Πρόβλημα

Από το 2015 και έπειτα η αθρόα εισροή προσφύγων τόσο σε ελληνικό όσο και σε ευρωπαϊκό έδαφος, ονοματίστηκε ως προσφυγική «κρίση» και ως προσφυγικό «πρόβλημα». Η πολιτική επιλογή αυτή έχει συμβολικό αλλά και ουσιαστικό χαρακτήρα.

Αρχικά, σύμφωνα με την θεωρία του κοινωνικού κονστρουξιονισμού η κοινωνική πραγματικότητα είναι κατασκευασμένη κοινωνικά, αποτελώντας ένα πεδίο ενσωμάτωσης των αντιθέσεων και αντιφάσεων (οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές) μιας εκάστοτε ιστορικής συγκυρίας. Με αυτήν την έννοια, «οποιοδήποτε κοινωνικό πρόβλημα δεν αποτελεί μία αντικειμενική οντότητα αλλά αντίθετα είναι μία κατασκευή όπου στοχεύει στο να ορθολογικοποιήσει και να νομιμοποιήσει κάποιες πολιτικές επιλογές, οι οποίες είναι άμεσα εξαρτώμενες από τα συμφέροντα όσων κατέχουν την εξουσία» (Edelman, Murray 1964).

Δεύτερον, ο χαρακτηρισμός του προσφυγικού φαινομένου ως «κρίση», αποκαλύπτει πως νοηματοδοτείται ως ένα καταλυτικό γεγονός που επιτάσσει άμεση δράση (Βάκη, 2021). Το γεγονός αυτό επιδρά καθοριστικά στον τρόπο οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας, στην λειτουργία των θεσμών, στον τρόπο δράσης των υποκειμένων, καθώς και στον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα άτομα τον εαυτό τους και τους άλλους. Η ανάγνωση του προσφυγικού ως «κρίση», υποβαθμίζει τις παροχές του ρυθμιστικού πλαισίου δημιουργώντας μια συνθήκη ανεξέλεγκτου αποκλεισμού από την νομιμότητα (Tsitselikis 2018:6). Σε περίοδο κρίσεων, γεννιέται η ανάγκη για διαχείριση μιας κατάστασης «έκτακτης ανάγκης» που αμφισβητεί το υπάρχων πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, οι σύγχρονες εθνικές κυβερνήσεις κυρήσουν μία κατάσταση εξαίρεσης, δηλαδή μία κατάσταση όπου η διαχείριση ενός ζητήματος πραγματοποιείται «κατ' εξαίρεση». Σε αυτό το σημείο η θεωρία του Agamben (2005)

φαντάζει ένα ιδιαίτερα χρήσιμο ερμηνευτικό εργαλείο στην κατανόηση του τρόπου νοσηματοδότησης και διαχείρισης του προσφυγικού φαινομένου από τις πολιτικές ελίτ. Οι φαινομενικά επείγουσες συνθήκες παρουσιάζουν την κατάλληλη δικαιολόγηση ώστε η συστηματική παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων να τίθενται υπό μία «κατάσταση εξαίρεσης». Υπό αυτήν την έννοια, από την στιγμή που η ζωή των προσφύγων δεν εξυπηρετεί τις ανάγκες της καπιταλιστικής πραγματικότητας με οικονομικούς όρους, η αφαίρεσή της μπορεί να μείνει ατιμώρητη. Σύμφωνα με αυτό, οι πρόσφυγες μπορούν να ρυθμιστούν και να κυβερνηθούν στην βάση μιας μόνιμης κατάστασης εξαίρεσης.

Οι πολιτικές επιλογές αυτές σε συμβολικό επίπεδο, μαρτυρούν την θέαση των ίδιων των προσφύγων ως πρόβλημα που πρέπει να επιλυθεί. Σύμφωνα με αυτό, θέτονται τα ρυθμιστικά πλαίσια δράσης για την αντιμετώπιση και την διαχείριση του προσφυγικού πληθυσμού. Ως αποτέλεσμα, στην πράξη, λειαινείται το έδαφος για την θυσία άλλων προτεραιοτήτων, όπως η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Τριανταφυλλίδου, Μαντανίκα 2016:36) και η προώθηση μιας πολιτικής διαχείρισης των προσφυγικών ροών.

1.3 Κυρίαρχος λόγος και Προσφυγικό

Η μετανάστευση υπό το πρίσμα του κυρίαρχου λόγου, αποτυπώθηκε ως άμεση και σκόπιμη επίθεση ενάντια στην χώρα. Σύμφωνα με αυτό, οποιαδήποτε μετακίνηση συνδέθηκε με την έννοια της ασφάλειας, κατασκευάζοντας μία οπτική χώρας υπό πολιορκία. Ακόμα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως το νομικό καθεστώς των μεταναστών δεν διαχωρίζεται από τον κυρίαρχο λόγο. Αντίθετα, όλες οι κατηγορίες εντάσσονται κάτω από την ομπρέλα της λέξης «ξένος» και συμπεριλαμβάνονται σε ένα σχέδιο αστυνόμευσης και καταστολής. Σύμφωνα με τον Bouonfino (2004), «η εγχώρια ελίτ συχνά κατασκεύαζε ντετερμινιστικές συνδέσεις ανάμεσα στην φτώχεια και την εγκληματικότητα και υπερτόνιζε την συμμετοχή των μεταναστών σε εγκληματικές ενέργειες». Υπό αυτό το πρίσμα, η μετανάστευση αποτυπώνεται ως ένα πεδίο σύγκρουσης ανάμεσα σε «εμείς» (έλληνες πολίτες) και το «αυτοί» (μετανάστες), ορίζοντας το προσφυγικό φαινόμενο με όρους ασφάλειας.(Stone 2002). Το γεγονός αυτό, έδωσε την δυνατότητα στις πολιτικές ελίτ να αποσπάσουν την προσοχή από τις προσωπικές τους ανεπάρκειες ενώ την ίδια

στιγμή να το κοινωνικά κατασκευασμένο κλίμα απειλής χρησιμοποιείται ως μία μορφή ελέγχου και ειρηνοποίησης του πληθυσμού (Teshahuney, 1998).

Κεφάλαιο 2

2.1 Ασφαλειοποίηση

Η νοηματοδότηση του προσφυγικού φαινομένου ως «πρόβλημα» ή «κρίση» δεν αποτελεί επαρκής συνθήκη για την αντιμετώπιση του φαινομένου μέσω κατασταλτικών πρακτικών. Η θεωρία της ασφαλειοποίησης αναδεικνύει με σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο οι πρόσφυγες κατασκευάστηκαν από τις κυρίαρχες ελίτ όχι μόνο ως πρόβλημα, αλλά και ως απειλή για την ασφάλεια. Τα προβλήματα ασφάλειας δεν προέρχονται από αντικειμενικές μετρήσεις αναφορικά με την ουσιαστική επικινδυνότητά τους. Αντίθετα, αναδύονται και προωθούνται διαμέσου της λεκτικής αντιπροσώπευσης και νοηματοδότησής τους ως υπαρξιακές απειλές, μια διαδικασία που ορίζεται ως ασφαλειοποίηση (Weaver 1996:106).

Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός πως η ασφάλεια, αποτελεί ένα δομικό πεδίο, καθώς μόνο όσοι κατέχουν το πολιτισμικό κεφάλαιο εξαιτίας της γνώσης, εξουσίας ή θέσης τους στην κοινωνία είναι ικανοί να προβούν σε έγκυρους ισχυρισμούς. (Bourdieu 1992). Σε αυτό το πλαίσιο, η ασφαλειοποίηση μπορεί να ειδωθεί ως το αποτέλεσμα μιας “top-down” διαδικασίας, όπου οι πολιτικές ελίτ παρουσιάζουν ένα ζήτημα ως υπαρξιακή απειλή και δραματοποιούν την ανάγκη για άμεση επέμβαση με κάθε τρόπο. Στην συνέχεια, εάν αυτή η κίνηση της ασφαλειοποίησης γίνει αποδεκτή από το ακροατήριο (κοινωνία), τότε μπορεί να υιοθετηθούν έκτακτα και ακραία μέτρα όπου καταρρίπτουν τους ισχύοντες κανόνες. (Buzan et al. 1998:24).

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με την σχολή του Σικάγο, η ασφαλειοποίηση μπορεί να θεωρηθεί ως τέχνη της ομιλίας. Βέβαια, προκειμένου η ασφαλειοποίηση να επιτύχει τελικός κριτής είναι το κοινό, το οποίο μπορεί να αποδεχθεί ή να απορρίψει την ανακήρυξη μίας κατάστασης έκτακτης ανάγκης σχετικά με ένα συγκεκριμένο ζήτημα. Αναλυτικότερα, το κοινωνικό πλαίσιο είναι καθοριστικό, από την στιγμή που οι ίδιες οι έννοιες περί ασφαλειοποίησης μπορεί να προκαλέσουν πολύ διαφορετικές αντιδράσεις σε διαφορετικά κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια (Salter 2008).

Βέβαια, οι πρακτικές ασφαλειοποίησης δεν είναι μόνο λεκτικές. Αντίθετα, οι μη λεκτικές πρακτικές περιλαμβάνουν τον θεσμικό σχηματισμό, την χρήση ρυθμιστικών εργαλείων και την επιρροή των ΜΜΕ. Αναλυτικότερα, ο θεσμικός σχηματισμός περιλαμβάνει την διαχείριση της μετανάστευσης από την αστυνομία και τον στρατό

και την επακόλουθη ανάδειξή τους σε βασικούς δρώντες στην ελληνική μεταναστευτική πολιτική (Balzacq, 2011). Η στρατιωτικοποίηση αυτή, αποτελεί μία πανίσχυρη συμβολική δράση, που προκαλεί την μαζική κοινωνική αντίδραση, ως αποτέλεσμα μίας φαινομενικά σοβαρής απειλής. Με αυτόν τον τρόπο, το θεσμικό στήσιμο για την διαχείριση της μετανάστευσης, όχι μόνο αντανακλά, αλλά παράλληλα ενισχύει την διαδικασία της ασφαλειοποίησης (Elderman 1964).

Τα ρυθμιστικά εργαλεία, όπως οι νομικές μεταρρυθμίσεις και τροποποιήσεις, στοχεύουν στον επηρεασμό της συμπεριφοράς των κοινωνικών δρώντων με το να απαγορεύουν ή να επιτρέπουν συγκεκριμένους τύπους δράσεων, με τρόπο που προωθεί την αντίληψη ενός ζητήματος ως απειλή (Balzacq, 2011). Τέλος, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι ικανά να επηρεάσουν και να διαδώσουν ένα ιδιαίτερα ηχηρό μήνυμα σχετικά με τις υπαρξιακές απειλές που θέτουν οι μετανάστες μέσω της οπτικοποίησης συγκεκριμένων πρακτικών ασφάλειας. (Williams 2003).

Εξετάζοντας το προσφυγικό φαινόμενο στην Ελλάδα υπό την οπτική της ασφαλειοποίησης, γίνεται αντιληπτό πως η προσβλητική γλώσσα προς τους μετανάστες και ο χαρακτηρισμός τους ως κίνδυνος για την ασφάλεια αποτέλεσε τον δούρειο ίππο και τον κύριο νομιμοποιητικό παράγοντα για τις κατασταλτικές και ξενοφοβικές αντιδράσεις από το ελληνικό κράτος. Η ανάλυση της ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης οδηγεί στο συμπέρασμα πως η κοινωνική κατασκευή της μετανάστευσης ως απειλή ήταν καθοδηγούμενη από την εγχώρια ελίτ μέσω μιας διαδικασίας από τα πάνω προς τα κάτω που αναπτύσσεται διαμέσου ενός δικτύου λεκτικών και μη λεκτικών πρακτικών.

Προκειμένου να κατανοήσουμε τα ευρύτερα κίνητρα της στρατηγικής προσπάθειας της ελίτ να πείσει τον γηγενή πληθυσμό για την φαινομενική απειλή που θέτουν οι μετανάστες, καθώς και για τις αιτίες όπου οδήγησαν το κοινό στην αποδοχή της κίνησης της ασφαλειοποίησης οφείλουμε να διερευνήσουμε το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτή η ασφαλειοποιητική διαδικασία έλαβε χώρα. Η ασφαλειοποίηση της μετανάστευσης και η αύξηση της ξενοφοβίας στην Ελλάδα μπορεί να αποδοθεί ως ένα βαθμό στο στοιχείο του αιφνιδιασμού. Επιπρόσθετα, ο μύθος της ελληνικής ομοιογένειας και η κοινωνική κατασκευή της εθνικής ταυτότητας αποτέλεσαν αιτίες όπου η ασφαλειοποίηση στην Ελλάδα στέφθηκε με επιτυχία. Ως αποτέλεσμα, η πολιτική επιλογή υπέρ της ασφάλειας, νομιμοποιεί

οποιοσδήποτε πρακτικές αναχαίτισης της προσφυγικής κίνησης, υποβαθμίζοντας παράλληλα τα δικαιώματά τους.

2.2 Επαναπροωθήσεις

Οι επαναπροωθήσεις λαμβάνουν χώρα όταν άτομα που βρίσκονται σε κίνηση, εξαναγκάζονται να οπισθοχωρήσουν στα σύνορα δίχως να τους δοθεί η δυνατότητα να καταθέσουν αίτημα ασύλου. Σύμφωνα με αυτό, οι ατομικές περιστάσεις και ιδιαίτερες συνθήκες δεν λαμβάνονται υπόψη και βίαιες μέθοδοι χρησιμοποιούνται για την απομάκρυνσή τους που μπορούν να παρομοιαστούν με βασανιστήρια. Με βάση τα παραπάνω, οι επαναπροωθήσεις αποτελούν παράνομες πρακτικές συλλογικής απέλασης και ισοδυναμούν με σοβαρές και πολλαπλές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Αναλυτικότερα, η αναγνώριση προσφύγων και η εφαρμογή των υποχρεώσεων του κράτους σχετικά με την Σύμβαση της Γενεύης (1951) και η διασφάλιση πως δεν παραβιάζεται η αρχή της μη επαναπροώθησης, συνιστά κρατική υποχρέωση. Η αρχή *non refoulement*, αποτελεί τον πυρήνα της διεθνούς προσφυγικής προστασίας και είναι ενσωματωμένη στο άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης.² Επιπρόσθετα, αποτελεί έναν παγκόσμιο δεσμευτικό κανόνα όπου απαγορεύει την επιστροφή ενός ατόμου σε ένα καθεστώς όπου η ζωή του ή και η ελευθερία του βρίσκεται σε κίνδυνο. Η αρχή αυτή κατοχυρώνεται υπό το Προσφυγικό Συνέδριο στο Άρθρο 33 (7) και (ECHR) άρθρο 3 (8).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι δεσμευτικοί διεθνείς, ευρωπαϊκοί και εθνικοί νόμοι επιβάλλουν ξεκάθαρα, θετικά καθήκοντα στα κράτη – μέλη για την προστασία των προσφύγων πριν την απέλαση, την αναγνώριση του δικαιώματός τους να υποβάλλουν

² Το δικαίωμα για αναζήτηση ασύλου προβλέπεται στο Άρθρο 18 του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Σύμφωνα με το Άρθρο 8 (2013/32/EU) « όπου υπάρχουν ενδείξεις ότι υπήκοοι τρίτων χωρών ή απάτριδες, κρατούνται σε κέντρα κράτησης, η εμφανίζονται σε συνοριακές ζώνες και επιθυμούν να καταθέσουν αίτημα ασύλου για διεθνή προστασία (...) για να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην διαδικασία του ασύλου. Ο καθένας έχει το δικαίωμα να αναζητά και να απολαμβάνει άσυλο. Παγκόσμια Συνθήκη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων Άρθρο 14 (1).

αίτημα για άσυλο, τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματά τους, καθώς και την πρόσβαση στην νομική βοήθεια.

Η ελληνική κυβέρνηση έχει εφαρμόσει μία από τις σκληρότερες μεταναστευτικές πολιτικές, τόσο στην ενδοχώρα, όσο και στα θαλάσσια και χερσαία σύνορα, ως απάντηση στις επαναλαμβανόμενες απειλές που έχει δεχθεί από τα κράτη της ευρωπαϊκής ένωσης για την ανάκληση στην συμμετοχής της χώρας στην Συμφωνία Σέγκεν. Αναλυτικότερα, τον Μάρτιο του 2012, Υπουργός Εξωτερικών της Αυστρίας, J. Leitner, δήλωσε πως τα ελληνικά σύνορα είναι ανοιχτά σαν πόρτα ενός αχυρώνα. Την ίδια στιγμή, ο γερμανός υπουργός εσωτερικών απείλησε την ελληνική κυβέρνηση πως θα επανεισάγει τους συνοριακούς ελέγχουν την Συνθήκης Σέγκεν με την Ελλάδα, εάν οι πρόσφυγες συνέχιζαν να έχουν πρόσβαση στην Ευρώπη μέσω των ελληνοτουρκικών συνόρων. Η ευρωπαϊκή πίεση που ασκήθηκε στην Ελλάδα είχε επιπτώσεις. Το καλοκαίρι του 2012, η ελληνική κυβέρνηση έστειλε επιπλέον 1800 αστυνομικούς στην περιοχή του Έβρου. Την ίδια στιγμή, η συνέχιση των επιχειρήσεων της σε Frontex, επιβεβαιώθηκε (Frontex Focal Point Operation 2012). Μέχρι το τέλος του έτους, τον Δεκέμβριο του 2012 η κατασκευή του φράχτη του Έβρου, μήκους 10,5 χιλιομέτρων, ολοκληρώθηκε και τα χερσαία σύνορα σφραγίστηκαν με επιτυχία.. Η επιτυχημένη φραγή των χερσαίων συνόρων οδήγησε στην αλλαγή της μεταναστευτικής οδού στα θαλάσσια σύνορα, γεγονός που οδήγησε στον θάνατο πολλών ανθρώπων.

Στην πράξη, ενώ η Ευρωπαϊκή Ένωση δημόσια δεσμεύεται να παρέχει βοήθεια στους πρόσφυγες, την ίδια στιγμή αγνοεί και παραβιάζει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματά στα ευρωπαϊκά σύνορα. Από το 2013 μέχρι και σήμερα, έχουν βγει στο φως πολυάριθμες εκθέσεις οργάνωσης και μαρτυρίες προσφύγων που δηλώνουν πως παρά την άρνηση παραδοχής του κυρίαρχου λόγου των πρακτικών αυτών, αποτελούν μια συνήθη πρακτική στα ελληνικά χερσαία και υδάτινα σύνορα³.

Η ομοιότητα των μαρτυριών που έχουν παρουσιαστεί δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης, πως οι πρακτικές αυτές ασκούνται ομοιόμορφα στον χώρο και στον χρόνο, καθώς τόσο στα χερσαία όσο και στα υδάτινα σύνορα της χώρας

³ βλ. ενδεικτικά proAsyl (2013), The Black Book of Pushbacks

αλλά και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους που αντλήθηκαν οι μαρτυρίες παρουσιάζονται βασικές ομοιότητες στις ακολουθούμενες πρακτικές.

Αναλυτικότερα, οι επαναπροωθήσεις, πραγματοποιούνται σύμφωνα με τις μαρτυρίες που κατατέθηκαν, από αστυνομικούς και συνοριοφύλακες με καλυμμένα χαρακτηριστικά και χωρίς διακριτικά. Αυτό συμβαίνει στην προσπάθεια απόκρυψης του φαινομένου και δίνει στο κράτος αλλά και τα σώματα ασφαλείας, την δυνατότητα αποποίησης της ευθύνης. Μάλιστα, η αντίληψη αυτή επιβεβαιώνεται και από τις συνθήκες που συντελούνται τα pushbacks, δηλαδή σε πλαίσια άκρας μυστικότητας, την νύχτα, χωρίς φώς.

Επιπρόσθετα, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν παραπάνω, δεν υπάρχει κάποια εξαίρεση αναφορικά με την εθνικότητα, το φύλο και την ηλικία. Οι μαρτυρίες των προσφύγων καθιστούν ορατό πως οι θιασώτες των πρακτικών αυτών αντιμετωπίζουν τους πρόσφυγες ανεξαιρέτως με τον ίδιο τρόπο, καθώς ασυνόδευτοι ανήλικοι, μονογονεϊκές οικογένειες, θύματα βασανιστηρίων και σεξουαλικής βίας, όχι μόνο δεν προτεραιοποιούνται κατά τις διαδικασίες υποδοχής, αλλά αποκλείονται και εξοστρακίζονται από αυτές, ενάντια σε κάθε έννοια ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Οι πρακτικές αυτές απαγορεύονται τόσο από την ελληνική νομοθεσία, όσο και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και από διεθνείς συμβάσεις που έχει υπογράψει και κυρώσει η Ελλάδα. Βέβαια, πέρα από την καθεαυτό παράβαση κανόνων που απαγορεύουν απόλυτα τις πρακτικές αυτές, γεννώνται και πλείστες άλλες πειθαρχικές και ποινικές ευθύνες των εμπλεκόμενων σε αυτές προσώπων: η κράτηση λαμβάνει χώρα υπό άθλιες συνθήκες, χωρίς το διαχωρισμό ανδρών και γυναικών κρατουμένων, χωρίς να δίνεται φαγητό, και, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων, ούτε νερό. Επιπλέον, μαρτυρούνται περιστατικά χρήσης βίας και αφαίρεσης προσωπικών αντικειμένων των προσφύγων (έγγραφα, κινητά τηλέφωνα, ρούχα). Μάλιστα, σε αρκετές των περιπτώσεων που κατατίθενται παραπάνω, τα πρόσωπα που δρουν με τον τρόπο αυτό προβαίνουν σε πρακτικές εξευτελισμού ανδρών, γυναικών και παιδιών (ξεγύμνωμα, αφαίρεση μαντήλας κλπ).

Η βιαιότητα με την οποία αντιμετωπίζονται οι πρόσφυγες, άνθρωποι που προσπαθούν να ξεφύγουν από την δίνη ενός πολέμου, είναι απaráμιλλη και έρχεται σε αντίθεση με οποιαδήποτε έννοια δικαίου νομικού ή και ηθικού.

Τέλος, οι επαναπροωθήσεις αποτελούν ένα υπαρκτό γεγονός, που αποκρύπτεται από τον κυρίαρχο λόγο και τις εθνικές κυβερνήσεις. Τα pushbacks χρησιμοποιούνται πράγματι ως εργαλείο ελέγχου και καταστολής των προσφυγικών ροών, στο πλαίσιο της μηδενικής ανοχής προς την μετανάστευση και μιας Ευρώπης που επιθυμεί να οχυρώσει τα σύνορά της πάση θυσία. Το γεγονός πως οι επαναπροωθήσεις αποτελούν καταστρατήγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι πασιφανές, τόσο από την ανάλυση του δεσμευτικού νομικού πλαισίου για τους πρόσφυγες, όσο και από τις σοκαριστικές μαρτυρίες των ίδιων των προσφύγων.

Κεφάλαιο 3

Νομικό Πλαίσιο Προστασίας Προσφύγων

3.1 Διάκριση Μετανάστη- Πρόσφυγα

Η διάκριση ανάμεσα σε πρόσφυγες και μετανάστες, δεν αφορά μόνο στους λόγους μετακίνησης (οικονομικοί ή δίωξης) αλλά και στο διαφοροποιημένο θεσμικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων τους (Τρουμπέτα, 2012:55). Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται δεκτός ένας αιτών άσυλο και κατηγοριοποιείται, προσδιορίζει σημαντικά τη μελλοντική πορεία του στην χώρα υποδοχής, την δυνατότητα πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, καθώς και την επίτευξη ή μη της ενσωμάτωσης στο κοινωνικό σύνολο.

Αναφορικά με τον λόγο μετακίνησης, παρατηρείται η διάκριση ανάμεσα σε μετανάστες και πρόσφυγες. Στην περίπτωση των μεταναστών, οι λόγοι μετακίνησης είναι οικονομικοί, καθώς τα άτομα δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν τα οικονομικά προβλήματα στις χώρες προέλευσής τους. Σκοπό της μετακίνησης αποτελεί η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου. Την ίδια στιγμή, διατηρούν την δυνατότητα επιστροφής στην χώρα τους ανά πάσα στιγμή εάν το επιλέξουν, καθώς διατηρούν την εθνική προστασία της χώρας τους. Από την άλλη πλευρά, οι πρόσφυγες εξαναγκάζονται σε μετακίνηση, καθώς στις χώρες προέλευσής τους αντιμετωπίζουν κίνδυνο για την ελευθερία τους, την αξιοπρέπεια τους και την ζωή τους. Η επιστροφή στην χώρα τους δεν αποτελεί βιώσιμη επιλογή και βρίσκονται υπό καθεστώς διεθνούς προστασίας.

Βέβαια, εκτός από τον λόγο μετακίνησης πραγματοποιείται μία διάκριση που αφορά το νομικό καθεστώς των ανθρώπων αυτών, με κύριο γνώμονα τα νομιμοποιητικά χαρτά που τους παρέχονται. Στο πλαίσιο αυτό λοιπόν, παρουσιάζεται μια διάκριση σε νόμιμους μετανάστες, παράνομα εισερχόμενους, αναγνωρισμένους πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο.

3.2 Το δικαίωμα στο άσυλο

Πριν πραγματοποιηθεί μία ανάλυση των χαρακτηριστικών του ασύλου γενικότερα και του ελληνικού ασύλου ειδικότερα, πρέπει να επισημανθεί πως το σύστημα ασύλου καθορίζεται και διαμορφώνεται από δύο διαστάσεις. Από την μία τις παγκόσμιες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συγκυρίες σε συνδυασμό με κυριαρχικά κρατικά όρια και επιταγές. Από την άλλη, την προστασία των κατοχυρωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τον Harvey (2013 : 68), ακόμα και αν δεν είναι ορατή υπάρχει μία θεμελιακή ένταση ανάμεσα σε αυτές τις δύο διαστάσεις. Αναλυτικότερα, «ο προσφυγικός νόμος αποτέλεσε για τον ένα προϊόν συμβιβασμού ανάμεσα στην επιρροή του ανθρωπισμού και την ωμή πραγματικότητα της κρατικής κυριαρχίας» (Hathaway, 1990). Με άλλα λόγια, το σύστημα ασύλου ενσαρκώνει μία διαμάχη ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα και στο δικαίωμα των κρατών για εθνική κυριαρχία. Υπερεθνικές, εθνικές και διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις κατοχυρώνουν τα ανθρώπινα δικαιώματα στην ελευθερία, αξιοπρέπεια και διαβίωση. Την ίδια στιγμή, τα κράτη διατηρούν το δικαίωμά τους να ελέγχουν την είσοδο, την διαμονή και την απέλαση ανθρώπων που δεν αποτελούν υπήκοοί του.

Υπό αυτό το πλαίσιο, το προσφυγικό καθεστώς αποτελεί μια μορφή διεθνούς νομικής ρύθμισης όπου στην πραγματικότητα έρχεται σε συμφωνία με τις διαχειριστικές προτεραιότητες των κρατών. Μάλιστα, ορθά περιγράφεται ως παρένθετο καθώς η σύνδεση του πολίτη με το κράτος διακόπτεται εξαιτίας των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι παραβιάσεις αυτές είναι πιθανό να προέρχονται από το ίδιο το κράτος ή μη κρατικούς δρώντες σε συνθήκες όπου το κράτος είναι ανίκανο ή δεν διατίθεται να παρέχει προστασία στους πολίτες του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ύπαρξη του προσφυγικού καθεστώτος να οφείλεται στην παροχή ενός υποκατάστατου υπηκοότητας όπου στην ουσία εκλείπει (Macklin 2007).

3.3 Συμβάσεις και Συνθήκες που επικυρώνουν το δικαίωμα στο άσυλο

Προκειμένου τα κράτη να μπορέσουν να διαχειριστούν την είσοδο των προσφύγων στο έδαφός τους, ανέπτυξαν συνεργασίες, διεθνείς μηχανισμούς προστασίας και υιοθέτησαν συμβάσεις και συνθήκες. Στην συνέχεια, θα επιχειρηθεί μία αναφορά στις σημαντικότερες Συνθήκες και Συμβάσεις όπου κατοχυρώνουν και διασφαλίζουν τα δικαιώματα των προσφύγων. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι δεν θα επιχειρηθεί μία εξαντλητική ανάλυση όλων των Συμβάσεων, Συμφωνιών και Συνθηκών όπου αφορούν στις πολιτικές για το άσυλο και την μετανάστευση, καθώς κάτι τέτοιο υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Το δικαίωμα στο άσυλο, αποτελεί μέρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών των ανθρώπων, χωρίς καμία διάκριση φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, πολιτικής ή άλλης πεποίθησης, θρησκείας, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, ιδιοκτησίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης.⁴

Σε επίπεδο Διεθνούς Δικαίου, το δικαίωμα στο άσυλο κατοχυρώνεται από το άρθρο 14 της *Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), ορίζει πως κάθε άτομο που καταδιώκεται έχει δικαίωμα να ζητά άσυλο από την δίωξη και να του παρέχεται σε άλλες χώρες (άρθρο 14). Βέβαια, το δικαίωμα απόδοσης ασύλου παραμένει στο κράτος ως προνόμιο της κυριαρχίας του. Το δικαίωμα αναζήτησης και απόλαυσης ασύλου προϋποθέτει πως τα άτομα που αναζητούν διεθνή προστασία έχουν πρόσβαση σε μια δίκαιη και αποτελεσματική διαδικασία για την εξέταση του αιτήματός τους. Ακόμα, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί ότι βάσει του Διεθνούς Δικαίου οι αιτούντες άσυλο δικαιούνται προστασία από την επιστροφή τους (αρχή μη επαναπροώθησης) σε μια χώρα που ενδέχεται να υποστούν διώξεις, βασανιστήρια, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση. Παρά το γεγονός πως το κείμενο δεν έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, αποτελεί μέρος του διεθνούς εθνικού δικαίου.

Η *Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (1950), ορίζει οδηγίες για τον τρόπο αντιμετώπισης των προσφύγων από τις συμβαλλόμενες χώρες. Οι σημαντικότερες εξ αυτών είναι η ρητή απαγόρευση ομαδικών απελάσεων και η

⁴ Άρθρο 2 Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, UN General Assembly, 10 Δεκεμβρίου 1948, 217 Α

απαγόρευση των βασανιστηρίων (Άρθρο 3), το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και την ασφάλεια (Άρθρο 5), το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (Άρθρο 8), το δικαίωμα της πραγματικής προσφυγής (Άρθρο 13).

Η Σύμβαση της Γενεύης (1951), με το άρθρο 1 Α2, ορίζει την έννοια του πρόσφυγα. Σύμφωνα με αυτήν ως πρόσφυγας ορίζεται «παν πρόσωπο που για δικαιολογημένο φόβο δίωξης λόγω φυλής, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολέσει της προστασίας της χώρας ταύτης ή εάν μη έχουν υπηκοότητα τινά και ευρισκόμενο συνέπεια τοιούτων γεγονότων εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους αυτού διαμονής δεν δύναται ή λόγω του φόβου τούτου δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτήν». Ακόμα, αναφέρονται τα κριτήρια που πρέπει να πληροί ένας άνθρωπος για να χαρακτηριστεί πρόσφυγας. Αρχικά, πρέπει να υπάρχει δικαιολογημένος φόβος δίωξης. Προκειμένου να εξακριβωθεί το κριτήριο αυτό οφείλει να εξεταστεί η υποκειμενική διάσταση του φόβου συγκριτικά με την αντικειμενική πραγματικότητα. Με άλλα λόγια, ο αιτών καλείται να αποδείξει πως ο φόβος που νιώθει είναι βάσιμος. Δεύτερον, οι αιτίες δίωξης πρέπει να οφείλονται στην φυλή, θρησκεία, εθνικότητα, κοινωνική τάξη ή στις πολιτικές πεποιθήσεις. Τρίτον, για να θεωρηθεί κάποιο άτομο πρόσφυγας θα πρέπει να έχει φύγει από την χώρα που έχει ιθαγένεια ή αν είναι ανιθαγενής να έχει φύγει από την χώρα της τελευταίας τους διαμονής. Τέταρτον, θα πρέπει να συντρέχουν αντικειμενικοί λόγοι για τους οποίους δεν μπορεί να επιστρέψει ή να μην επιθυμεί λόγω βάσιμων φόβων δίωξης. Επιπρόσθετα, στο άρθρο 1 Γ (1-6), αναφέρονται οι λόγοι παύσης της προσφυγικής ιδιότητας⁵.

«Ουδεμία Συμβαλλομένη Χώρα θα απελαύνη ή θα επαναπροωθή, καθ' οιονδήποτε τρόπον, Πρόσφυγας, εις τα σύνορα εδαφών ένθα η ζωή ή ελευθερία αυτών απειλούνται δια λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητος, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων. 2. Το εκ της παρούσης διατάξεως απορρέον ευεργέτημα δεν δύναται πάντως να επικαλήται πρόσφυξ όστις, δια σοβαράς αιτίας, θεωρείται

⁵ www.unhcr.org Διαθέσιμο σε: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf>

επικίνδυνος εις την ασφάλειαν της χώρας ένθα ευρίσκεται ή όστις, έχων τελεσιδίκως καταδικασθή δι' ιδιαιτέρως σοβαρόν αδίκημα, αποτελεί κίνδυνον δια την Χώραν».

Η *Συμφωνία Σένγκεν (1985)*, υπογράφηκε αρχικά από πέντε χώρες (Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Λουξεμβούργο και Ολλανδία), με σκοπό την κατάργηση των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο μία νέα ζώνη, αυτή της Σένγκεν. Πιο συγκεκριμένα, αφορά την θέσπιση ενός χώρου ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών των συμβαλλόμενων χωρών. Ακόμα αξίζει να επισημανθεί πως η ελεύθερη μετακίνηση περιλαμβάνει και υπηκόους τρίτων χωρών, αιτούντες άσυλο και νόμιμους μετανάστες. Η Συμφωνία υπογράφηκε στις 19 Ιουνίου 1990 και ξεκίνησε να εφαρμόζεται από το 1995. Στην συνέχεια, το «κεκτημένο Σένγκεν», ενσωματώθηκε το 1999 στην ευρωπαϊκή νομοθεσία αποτελώντας μία ενωσιακή νομοθεσία. Βέβαια, απαραίτητη προϋπόθεση για την συμμετοχή μιας χώρας στην Συμφωνία αποτελεί να μην υπάρχει κίνδυνος μείωσης της ασφάλειας στην Ευρώπη (Μαρμάνη 2018). Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό το διακύβευμα πολλά κράτη – μέλη οδηγήθηκαν στην ψήφιση περιοριστικών μέτρων για την μετανάστευση, υιοθετώντας παράλληλα σύγχρονα και αποτελεσματικά συστήματα ελέγχου των συνόρων.

Η *σύμβαση Δουβλίνου (1990)*, Υπογράφηκε στις 15 Ιουνίου 1990 και τέθηκε σε ισχύ στις 1 Σεπτεμβρίου 1997⁶. Η σύμβαση προβλέπει την εξέταση του αιτήματος ασύλου από την πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που εισέρχεται ο αιτών. Η αποσαφήνιση αυτή θεωρείται αναγκαία προκειμένου να αποφευχθεί η κατάθεση αιτήματος ασύλου σε χώρα προτίμησης του αιτούντος (asylum shopping). Ακόμα, παρόλο που αναγνωρίζεται το δικαίωμα στο άσυλο και διεθνή προστασία, την ίδια στιγμή τα συμβαλλόμενα κράτη- μέλη θεώρησαν πως οι αιτούντες δεν θα έπρεπε να εκφράζουν προτίμηση για το ποια χώρα θα τους προσφέρει την προστασία αυτή. Υπό αυτό το πλαίσιο «τέθηκαν οι βάσεις για ενισχυμένα εξωτερικά σύνορα, για περιορισμό των μετακινήσεων εντός αυτών των συνόρων και για ψηφιακές βάσεις δεδομένων εντοπισμού και ταυτοποίησης των εισερχόμενων» (Κουραχάνης 2019).

⁶ Η συμφωνία αρχικά υπογράφηκε και ίσχυσε μεταξύ 12 συμβαλλομένων κρατών: Βελγίου, Δανίας, Γαλλίας, Γερμανίας, Ελλάδας, Πορτογαλίας, Ιταλίας, Ισπανίας, Λουξεμβούργου, Ολλανδίας, Ιρλανδίας και Ηνωμένου Βασιλείου. Το 1997 προσχώρησαν στη Σύμβαση η Αυστρία και η Σουηδία, ενώ το 1998 προσχώρησε και η Φινλανδία.

Το 2003, η Σύμβαση του Δουβλίνου αντικαταστάθηκε από τον Κανονισμό 343/2003 (*Δουβλίνο II*). Παράλληλα, ο κανονισμός αποσκοπεί στην αποτροπή της κατάχρησης των διαδικασιών ασύλου που συνιστούν οι πολλαπλές αιτήσεις (refugees in orbit).

Στο Σύστημα Δουβλίνο, περιλαμβάνεται και ο Κανονισμός 2725/2000 (Eurodac). Το σύστημα Eurodac, αποτελεί μία ηλεκτρονική βάση δεδομένων με σκοπό την αντιπαραβολή και διαβίβαση δακτυλικών αποτυπωμάτων. Αναλυτικότερα, η κεντρική μονάδα Eurodac, βρίσκεται υπό τον έλεγχο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Τα δακτυλικά αποτυπώματα που συλλέγονται από τα κράτη αποστέλλονται στην συνέχεια στην κεντρική μονάδα έτσι ώστε να συγκριθούν με τα ήδη καταχωρημένα (Μαρούδα, 2016: 139). Το σύστημα αυτό αφενός διευκολύνει τον έλεγχο μιας ενδεχόμενης παράτυπης εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αφετέρου επιτρέπει τον άμεσο καθορισμό της υπεύθυνης χώρας για την εξέταση του αιτήματος ασύλου.

Ο Κανονισμός Δουβλίνο II στην συνέχεια τροποποιήθηκε με τον Κανονισμό 604/2013 (*Δουβλίνο III*). Οι αιτίες που κατέστησαν αυτήν την αναθεώρηση αναγκαία, ήταν αρχικά το δυσανάλογο φορτίο διαχείρισης των αιτημάτων ασύλου που είχαν επωμιστεί οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου καθώς και οι καταδικαστικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)⁷. Για τους παραπάνω λόγους κρίθηκε αναγκαία η καθιέρωση τήρησης του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και η αναστολή μεταφοράς σε περίπτωση σοβαρών παραβιάσεων⁸. Με άλλα λόγια δίνεται η δυνατότητα απαγόρευσης της επιστροφής ενός αιτούντα στην πρώτη χώρα υποδοχής σε περιπτώσεις που είτε λόγω των συνθηκών στην χώρα επιστροφής (έλλειψη αποτελεσματικής διαδικασίας ασύλου) είτε λόγω φόβου για περεταίρω επιστροφή στην χώρα προέλευσης (έμμεση επαναπροώθηση) (Μαρούδα, 2016:146). Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρόλο που η υποχρέωση εξέτασης του

⁷ Απόφαση του ΕΔΔΑ, MSS/Βελγίου και Ελλάδας, αρ. 30696/09, 21ης Ιανουαρίου 2011.

⁸ Άρθρο 3 παρ. 2: Όταν είναι αδύνατη η μεταφορά αιτούντα στο κράτος μέλος που έχει οριστεί πρωτίστως εξαιτίας βάσιμων λόγων που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν συστηματικές ελλείψεις στη διαδικασία ασύλου και στις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων στο εν λόγω κράτος μέλος, με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, κατά την έννοια του άρθρου 4 του [Χάρτη], το προσδιορίζον κράτος μέλος εξακολουθεί να εξετάζει τα κριτήρια του κεφαλαίου III, ώστε να διαπιστώσει αν άλλο κράτος μέλος μπορεί να προσδιοριστεί ως υπεύθυνο».

αιτήματος ασύλου στην πρώτη χώρα εισδοχής (άρθρο 13 παρ.1) παρέμεινε αναλλοίωτη, εισήχθησαν σημαντικές προστατευτικές διατάξεις.⁹

Συνθήκη Μάστριχτ (1992), θεσμοποίησε την συνεργασία των κρατών μελών στο άσυλο και την μετανάστευση. Σύμφωνα με την Συνθήκη, η πολιτική ασύλου και η μεταναστευτική πολιτική πρέπει να θεωρείται από τα κράτη – μέλη ως ζήτημα κοινού συμφέροντος(άρθρο 1 Τ.Ε.Υ.). Ακόμα, σύμφωνα με το άρθρο 3 απαιτείται τα συμβαλλόμενα μέλη, να πληροφορούν και να συμβουλεύουν το ένα το άλλο προκειμένου να υπάρχει συντονισμός των δράσεων τους.

*Συμβούλιο Tampere (1993)*¹⁰, Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στην συνεδρίαση του Tampere προέβαλε την ανάγκη ύπαρξης μιας κοινής πολιτικής για την μετανάστευση. Πιο συγκεκριμένα, καθόρισε τα στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει αυτή η κοινή πολιτική. Η σχέση εταιρικότητας με τις χώρες καταγωγής, ένα ενιαίο ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου, η δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών και η διαχείριση των μεταναστευτικών ροών βρίσκονταν στην ατζέντα του Συμβουλίου. Βέβαια, το Συμβούλιο δεν διευκρίνισε το πως θα αναπτυχθεί και θα εφαρμοστεί η πολιτική αυτή. Επιπρόσθετα, τονίστηκε η δέσμευση του πως η Ευρωπαϊκή Ένωση θα συνεχίσει να εγγυάται το δικαίωμα υποβολής αιτήματος ασύλου, την διασφάλιση της πλήρους εφαρμογής της Συνθήκης της Γενεύης και την μη αποστολή κανενός σε έδαφος που υπάρχει κίνδυνος να υποστεί διώξεις. Ακόμα, διασφαλίστηκε η ίση μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα μέσω της δικαιωμάτων και υποχρεώσεων «συγκρίσιμα» με εκείνα που κατέχουν οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Συνθήκη Άμστερνταμ (1997) Η Διακυβερνητική Διάσκεψη ξεκίνησε το 1996 στην Ιταλία με στόχο την αναθεώρηση της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Υπογράφηκε το 1997 και τέθηκε σε ισχύ το 1999. Η Συνθήκη παρείχε την αναγκαία νομική βάση για την δημιουργία του Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου (ΚΕΣΑ). Το ΚΕΣΑ «ρυθμίζει τόσο τα διαδικαστικά όσο και τα ουσιαστικά ζητήματα διεθνούς προστασίας, από την είσοδο σε ένα κράτος μέλος, έως τον

⁹ Οικογενειακή επανένωση, συνέντευξη του υπό μεταφορά προσώπου, δικαίωμα προσφυγής, προστασία κατά της αυτόματης κράτησης.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52000DC0757:EL:HTML>

τελικό καθορισμό του καθεστώτος προστασίας» (Εισαγωγή στο Κοινό Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασύλου 2016).

Το *πρόγραμμα της Χάγης (2004)* αφορούσε την «ενίσχυση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή ένωση». Το πρόγραμμα στόχευε μεταξύ άλλων, στην βελτίωση της ικανότητας της Ένωσης και των κρατών μελών της να διασφαλίζουν θεμελιώδη δικαιώματα πρόσβαση στη δικαιοσύνη, να παρέχουν προστασία σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης για τους Πρόσφυγες και με άλλες διεθνείς συνθήκες στα πρόσωπα που έχουν ανάγκη, να ρυθμίζουν τα μεταναστευτικά ρεύματα και να ελέγχουν τα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης, να καταπολεμούν το οργανωμένο διασυνοριακό έγκλημα και να καταστέλλουν την τρομοκρατική απειλή, να αξιοποιούν το δυναμικό της Europol και της Eurojust. Προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι πρέπει να αναπτυχθεί ένα κοινό σύστημα ασύλου, να βελτιωθεί η πρόσβαση στα δικαστήρια, της έμπρακτης αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, της προσέγγισης των νομοθεσιών και της ανάπτυξης κοινών πολιτικών.

Κεντρικό στοιχείο στο Πρόγραμμα της Χάγης ήταν η πρόληψη και η καταστολή της τρομοκρατίας. Στην βάση αυτού απαιτείται μια κοινή προσέγγιση στον τομέα αυτό. Η προσέγγιση αυτή θα πρέπει να βασίζεται στην αρχή σύμφωνα με την οποία για την διαφύλαξη της εθνικής ασφάλειας, τα κράτη μέλη οφείλουν να συνεκτιμούν στο ακέραιο την ασφάλεια της Ένωσης ως ενιαίας οντότητας. Μάλιστα, η ελευθερία, η δικαιοσύνη, ο έλεγχος στα εξωτερικά σύνορα, η εσωτερική ασφάλεια και η πρόληψη της τρομοκρατίας θα πρέπει να θεωρούνται ως αδιαχώριστες συνιστώσες στο πλαίσιο της Ένωσης στο σύνολό της.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας εγκρίθηκε το 2007 και τέθηκε σε ισχύ το 2009. Με βάση την Συνθήκη αυτή, ο μετατοπίστηκαν οι προτεραιότητες για το άσυλο από τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων, στη δημιουργία ενός κοινού συστήματος που θα περιλαμβάνει ενιαίο καθεστώς και ενιαίες διαδικασίες. Το κοινό σύστημα αυτό περιλαμβάνει την θέσπιση ενός ενιαίου καθεστώτος ασύλου, επικουρικής και προσωρινής προστασίας. Επίσης, εισήγαγε κριτήρια και μηχανισμούς όπου θα προσδιορίζουν το αρμόδιο κράτος μέλος για την εξέταση του αιτήματος. Τέλος, προέβλεπε την σύμπραξη και συνεργασία με τρίτες χώρες, τις προδιαγραφές σχετικά

με τις συνθήκες υποδοχής και την ύπαρξη κοινών οδηγιών για την χορήγηση ή ανάκληση του καθεστώτος προστασίας.

Στο Πρόγραμμα της Στοκχόλμης (2010), που εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 10 Δεκεμβρίου 2009 για την περίοδο 2010-2014, επιβεβαιώθηκε ο στόχος της δημιουργίας «ενός κοινού χώρου προστασίας και αλληλεγγύης, βάσει κοινής διαδικασίας ασύλου και ομοιόμορφου καθεστώτος για τα πρόσωπα στα οποία χορηγείται διεθνής προστασία». Υπογραμμίστηκε επίσης η ανάγκη να προαχθεί πραγματική αλληλεγγύη με τα κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες πιέσεις, καθώς και ο σημαντικός ρόλος που θα πρέπει να διαδραματίσει η νέα Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι δεσμευτικοί διεθνείς, ευρωπαϊκοί και εθνικοί νόμοι επιβάλλουν ξεκάθαρα, θετικά καθήκοντα στα κράτη – μέλη για την προστασία των προσφύγων, την αναγνώριση του δικαιώματός τους να υποβάλλουν αίτημα για άσυλο, τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Από την άλλη πλευρά, γίνεται αντιληπτή η στόχευση για προστασία και έλεγχο των ευρωπαϊκών συνόρων.

3.4 Ευρωπαϊκή επιρροή στον τρόπο διάρθρωσης του ελληνικού συστήματος ασύλου

Ο όρος εξευρωπαϊσμός εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις ευρωπαϊκές σπουδές το 1990. Με τον όρο αυτό περιγράφεται μια διαδικασία αλλαγής, όπου σχετίζεται άμεσα με την ευρωπαϊκή ενσωμάτωση (Geddes και Lazarou 2008:7). Αναλυτικότερα, ο όρος δεν αναφέρεται απλά στην υιοθέτηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας από τα εθνικά κράτη, αλλά αποκαλύπτει την ευρωπαϊκή επιρροή στις πολιτικές επιλογές των κρατών- μελών της Ένωσης. Με άλλα λόγια, αποτελεί την «σταδιακή εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας με την παράλληλη προσαρμογή στις αξίες, ιδανικά και πρακτικές όπου διαμορφώνονται υπό το πλαίσιο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής προσέγγισης» (Papageorgiou, 2013).

Η διεθνής φύση του ασύλου καθιστά αναγκαία την ύπαρξη διακρατικών συμφωνιών και υπερεθνικών κανονισμών. Το 1990 το άσυλο μεταμορφώθηκε σταδιακά ως ένα πολιτικό και κοινωνικό ζήτημα λόγω των διεθνών εξελίξεων και την χρήση τους ασύλου ως ένα μηχανισμό προσωρινής ρύθμισης της παράνομης μετανάστευσης. Βέβαια, παρά την θέσπιση του προσφυγικού νόμου και πολυάριθμων συμβάσεων και συνθηκών για την υποχρέωση παροχής προστασίας¹¹, η κρατική κυριαρχία παραμένει επιφυλακτική ως προς την αναγνώριση του προσφυγικού καθεστώτος και την μεταγενέστερη κοινωνική ενσωμάτωση των προσφύγων.

Το γεγονός αυτό οφείλεται στην οικονομοκεντρική διάσταση της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής ως σύνολο. Σύμφωνα με αυτό, η ευρωπαϊκή πολιτική για την μετανάστευση και το άσυλο διαχωρίστηκε σε δύο πεδία. Από την μία πλευρά, ως προς το συμφέρον της οικονομικής ανάπτυξης, σε περιόδους οικονομικής άνθησης υπήρξαν πρωτοβουλίες προσέλκυσης φθηνού μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού. Από την άλλη πλευρά, επιβλήθηκαν ισχυροί συνοριακοί περιορισμοί και κατασταλτικές πολιτικές για όσους θεωρούνταν ανεπιθύμητοι.

Η Συνθήκη Σένγκεν ήταν κρίσιμη για την μεταστροφή της πολιτικής αυτής. Πιο συγκεκριμένα, με την διασφάλιση της ελεύθερης μετακίνησης εντός της ζώνης Σένγκεν, το διακύβευμα της ασφάλειας μετακινήθηκε στον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων. «Από την ανάδειξή της σε τομέα ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος, η διαδικασία απόδοσης ασύλου συνυφάνθηκε με τις διαστάσεις του συνοριακού ελέγχου» (Κουραχάνης 2019: 37). Αναλυτικότερα, σε ευρωπαϊκό πλαίσιο, οι προοπτικές ασφάλειας των προσφύγων είναι προϊόν μεταβαλλόμενων συνθηκών ανάμεσα σε δύο είδη συνόρων. Τα εθνικά και της Σέγκεν. Επομένως τα σύνορα παύουν να είναι μία γραμμή και μετατρέπονται σε ζώνες. Οι πολλαπλές αυτές ζώνες, αποτελούν ένα ασαφές ευρωπαϊκό σύνορο. Αρχικά, ένα ισχυρό σύνορο με την Τουρκία και δεύτερον, ένα εθνικό εσωτερικό σύνορο που καθορίζεται από γεωγραφικούς περιορισμούς στην κίνηση των αιτούντων από τα νησιά στην ενδοχώρα. «Η Ευρώπη δημιουργεί μόνη της σύνορα, μάλλον αποτελεί η ίδια ένα περίπλοκο σύνορο, καθιστώντας με αυτόν τον τρόπο την Ευρώπη ως την γη των συνόρων» (Balibar 2015).

¹¹ βλ. Κεφάλαιο 3.3

Ως αποτέλεσμα, η ευρωπαϊκή νομοθεσία και οι πολιτικές που ακολουθούνται, επιχειρούν να παρεκκλίνουν από τις θεμελιακές αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων, καθώς και από τις νομικές υποχρεώσεις των εθνικών κρατών για να τους προστατεύσουν (Tsitselikis, 2018). Το νομικό πλαίσιο αναφορικά με την προσφυγική προστασία έχει γίνει πιο ευέλικτο προς όφελος της κρατικής ασφάλειας. Η επακόλουθη αστάθεια, αβεβαιότητα και ανασφάλεια που βιώνουν οι πρόσφυγες στην Ευρωπαϊκή Ένωση σταδιακά επιβάλλουν ένα νέο πολιτικό και νομικό παράδειγμα. Σύμφωνα με αυτό, κάθε νεοεισερχόμενος θεωρείται *a priori* ανεπιθύμητος. Με αυτήν την έννοια «το ασφαλές πέρασμα των προσφύγων στην πρώτη χώρα εισόδου στην Ευρώπη, την Ελλάδα, χαρακτηρίζεται ως ένας πολιτικός και ρυθμιστικός στόχος για την ίδια την Ευρώπη» (Tsitselikis, 2018).

Βέβαια, πρέπει να επισημανθεί η αλλαγή παραδείγματος δεν πραγματοποιείται μόνο σε νομοθετικό επίπεδο. Αντίθετα, το νέο προσφυγικό πλαίσιο αναδύεται σε συμβολικό επίπεδο μέσω του κυρίαρχου λόγου, σε ένα περιβάλλον καχυποψίας και φόβου για τους «ξένους». Η στάση των ευρωπαϊκών θεσμών είναι ενδεικτική της κατάστασης. Τον Φεβρουάριο του 2016, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, ο όρος πρόσφυγας αντικαταστάθηκε με τον όρο μετανάστης, κάνοντας λόγο μάλιστα για «παράνομο πέρασμα των συνόρων». ¹² Παρόμοια, στην συμφωνία μεταξύ Ευρώπης και Τουρκίας το ζήτημα που είχε τεθεί προς διευθέτηση ήταν η «μεταναστευτική κρίση» εστιάζοντας στις προσφυγικές ροές. Τα γεγονότα αυτά υποδηλώνουν έμμεσα μία αλλαγή στον τρόπο ανάγνωσης και νοηματοδότησης του προσφυγικού φαινομένου, υποδηλώνοντας παράλληλα μία αλλαγή παραδείγματος στην στοχοθεσία και τις προτεραιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η οικοδόμηση της «Ευρώπης Φρούριο» οδηγεί σε πολιτικές ελέγχου και ισχυροποίησης των συνόρων (Balzacq, Carrera, 2006), απογυμνώνοντάς την από την παροχή ουσιαστικής προστασίας βασισμένη στην συμμόρφωση με τους κανόνες διεθνούς προστασίας.

¹² European Council 2016a

Κεφάλαιο 4

Σύστημα και διαδικασία παροχής ασύλου

4.1 Είδη προστασίας/ ασύλου

Το άσυλο μπορεί να ερμηνευθεί ως μία μορφή προστασίας που παρέχεται στα άτομα που εγκαταλείπουν τις εστίες τους λόγω φόβου δίωξης ή του κινδύνου τους να υποστούν σοβαρή βλάβη. Τα άτομα που εμπίπτουν στις προαναφερθέντες κατηγορίες, έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν άσυλο από όποια χώρα είναι πρόθυμη να τους προστατεύσει. Η παρεχόμενη προστασία μπορεί να έχει την μορφή καθεστώτος πρόσφυγα, καθεστώτος επικουρικής προστασίας, καθεστώτος προσωρινής προστασίας ή να δικαιολογείται για ανθρωπιστικούς λόγους.

Η έννοια του πρόσφυγα ορίζεται από το άρθρο 1.Α(2) της Σύμβασης της Γενεύης και η απόδοση του *προσφυγικού καθεστώτος* πραγματοποιείται εφόσον ένα άτομο ενσαρκώνει τις προϋποθέσεις του ορισμού αυτού. Η σχετική αναγνώριση έχει δηλωτικό και όχι συστατικό χαρακτήρα (Μαρούδα 2016). Σύμφωνα με αυτό, η αναγνώριση ενός πρόσφυγα πραγματοποιείται επειδή ήδη είναι και όχι το αντίστροφο.

Η *επικουρική προστασία* έχει ως στόχο να συμπληρώσει την προστασία των προσφύγων και αφορά όσα άτομα που παρόλο που δεν δικαιούνται προσφυγικό καθεστώς, συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι όπου καθίσταται αδύνατο να επιστρέψουν στην χώρα καταγωγής τους λόγω του κινδύνου να υποστούν σοβαρή βλάβη. Η σοβαρή βλάβη μπορεί να οφείλεται σε θανατική ποινή ή εκτέλεση, κίνδυνο υποβολής σε βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική αντιμετώπιση ή τιμωρία ή κίνδυνο λόγω αδιάκριτης βίας εξαιτίας ένοπλης σύρραξης.

Στο κοινοτικό δίκαιο, οι αιτούντες αναφέρονται ως αιτούντες *διεθνούς προστασίας*, με την έννοια ότι μπορεί να δικαιούνται καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας. «Δικαιούχος διεθνούς προστασίας» είναι το πρόσωπο στο οποίο έχει χορηγηθεί καθεστώς πρόσφυγα ή καθεστώς επικουρικής προστασίας, λαμβάνοντας υπόψη την ειδική κατάσταση ευάλωτων προσώπων. Η διαπίστωση της ειδικής κατάστασης των ως άνω προσώπων, πραγματοποιείται μετά από εξατομικευμένη αξιολόγηση της κάθε περίπτωσης.

Το καθεστώς προσωρινής προστασίας παρέχεται σε περιπτώσεις όπου ένας μεγάλος αριθμός αιτούντων εισρέει στην χώρα, με αποτέλεσμα ο καθορισμός του προσφυγικού καθεστώτος να είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ελεγχθεί. Τα κριτήρια υπαγής στο καθεστώς είναι αρχικά η ύπαρξη πολλών εισροών από μία χώρα ή περιοχή με την παράλληλη αδυναμία επιστροφής τους στην χώρα καταγωγής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως κάθε κράτος- μέλος προσδίδει στο καθεστώς αυτό διαφορετικά δικαιώματα (Μαρούδα 2016 σ.71). Στόχος της προσωρινής προστασίας είναι να τεθούν ελάχιστα κριτήρια χορήγησης διεθνούς προστασίας ώστε να μην καταρρεύσει το σύστημα ασύλου και να καταμεριστούν οι ευθύνες μεταξύ των κρατών- μελών. Ο μηχανισμός της προσωρινής προστασίας ενεργοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή έπειτα από αίτημα ενός κράτους- μέλους.

Η άδεια παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους δεν εμπίπτει στο καθεστώς διεθνούς προστασίας. Αντίθετα, αποτελεί μία ιδιαίτερη πρόβλεψη του εθνικού δικαίου. Η παραμονή για ανθρωπιστικούς λόγους εφαρμόζεται όταν το αίτημα για διεθνή προστασία απορρίπτεται σε δεύτερο βαθμό και οι Επιτροπές (Προσφυγών, Ανεξάρτητες Αρχές Προσφυγών) θεωρούν πως συντρέχουν οι προϋποθέσεις για χορήγηση του καθεστώτος. Οι προϋποθέσεις αυτές αφορούν η αντικειμενική αδυναμία απομάκρυνσης ή επιστροφή στην χώρα καταγωγής για λόγους ανωτέρας βίας(υγεία, διεθνής αποκλεισμός χώρας καταγωγής, ρήτρα μη επαναπροώθησης). Ακόμα εξετάζεται από τις Επιτροπές οι δεσμοί που ο αιτών έχει συνάψει και ο βαθμός ένταξης στην ελληνική κοινωνία. Η χορήγηση του καθεστώτος πραγματοποιείται για έναν χρόνο και επανεξετάζεται ανά δύο χρόνια ως προς το αν εξακολουθούν να ισχύουν οι προϋποθέσεις κύρωσης του καθεστώτος.

4.2 Τύποι Διαδικασιών Ασύλου

Πριν γίνει αναφορά στους τύπους των διαδικασιών που πρέπει να ακολουθήσουν οι αιτούντες προκειμένου να αναγνωριστούν, πρέπει να επισημανθεί πως η κατηγοριοποίηση αυτή συντελείται στην βάση τριών κριτηρίων. Αρχικά, το σημείο εισόδου στην Ελλάδα, ή από το σημείο που πραγματοποιείται η πρόσβαση στην διαδικασία ασύλου, δεύτερον η ημερομηνία εισόδου, τρίτον η εθνικότητα του

αιτούντα. Αναλυτικότερα, το σημείο πρόσβασης μπορεί να διακριθεί σε ενδοχώρα, νησιά ανατολικού αιγαίου, σύνορα, αεροδρόμιο και λιμάνια. Η ημερομηνία εισόδου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο καθώς έπειτα από την Συμφωνία Ευρώπης – Τουρκίας το σύστημα ασύλου διαχωρίστηκε σε διαφορετικό τρόπο εξέτασης πριν και μετά την συμφωνία. Τέλος, διαφορετικές εθνικότητες αιτούντων υπάγονται σε διαφορετικές διαδικασίες.

Οι διαδικασίες ασύλου που πραγματοποιούνται στην ενδοχώρα περιλαμβάνουν την κανονική διαδικασία, την εξέταση κατά απόλυτη προτεραιότητα, την εξέταση κατά προτεραιότητα και την fast-track διαδικασία.

Στην *κανονική διαδικασία* που πραγματοποιείται στην ενδοχώρα, σύμφωνα με τον Ν. 4636/2019, τα αιτήματα ασύλου πρέπει να καταγράφονται το συντομότερο δυνατόν και σε κάθε περίπτωση μέσα στο διάστημα έξι μηνών υπό το πλαίσιο της κανονικής διαδικασίας (άρθρο 83 Ν.4636). Αυτό το χρονικό περιθώριο, μπορεί να διευρυνθεί για περίοδο που δεν ξεπερνά τους τρεις μήνες. Σε κάθε περίπτωση, η εξέταση της αίτησης δεν θα πρέπει να ξεπερνάει τους εικοσιένα μήνες.

Ο νόμος 4636/2019, θέτει δύο μορφές διαδικασιών όπου εξετάζονται κατά προτεραιότητα. Αρχικά η Υπηρεσία Ασύλου εξετάζει με *«απόλυτη προτεραιότητα»* (absolute priority), αιτήσεις που αφορούν είτε αιτούντες που βρίσκονται υπό την διαδικασία της υποδοχής και ταυτοποίησης, οι οποίοι δεν συμμορφώνονται με τις εντολές να μεταφερθούν σε μια άλλη εγκατάσταση υποδοχής(άρθρα 39 και 83 Ν. 4636/2019), είτε αιτούντες που τελούν υπό κράτηση (άρθρο 46 Ν. 4636/2019). Στην πράξη, η εξέταση ενός αιτήματος με απόλυτη προτεραιότητα σημαίνει την έκδοση της απόφασης σε διάστημα είκοσι ημερών.

Δεύτερον, υπάρχει η δυνατότητα εξέτασης ενός αιτήματος ασύλου *κατά προτεραιότητα* σε περίπτωση που οι αιτούντες α) ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες και τελούν υπό κράτηση β) εξετάζονται με βάση την συνοριακή διαδικασία γ) είναι πιθανό να εξεταστούν υπό το καθεστώς του Δουβλίνου, δ)έχουν υποθέσεις που είναι πιθανό να χαρακτηριστούν ως αβάσιμες, ε) αποτελούν απειλή στην εθνική ασφάλεια και τάξη, ζ)έχουν καταθέσει μεταγενέστερο αίτημα ασύλου η) προέρχονται από μία ασφαλή τρίτη χώρα ή πρώτη χώρα ασύλου, θ) έχουν υποθέσεις που είναι πιθανό να χαρακτηριστούν βάσιμες.

Η διαδικασία *fast track* στην ενδοχώρα εφαρμόστηκε τον Σεπτέμβριο του 2014 και αφορά αποκλειστικά ανθρώπους που ζούσαν στην Συρία ή είναι ανιθαγενείς και κατέχουν διαβατήριο που αποδεικνύει τον ισχυρισμό αυτό. Προϋποθέσεις ένταξης στην διαδικασία, είναι η εξαίρεση από τους όρους της Συμφωνίας ΕΕ- Τουρκίας.

Η διαδικασία ασύλου που ακολουθείται στις συνοριακές περιοχές (αεροδρόμιο και λιμάνια). Στην πράξη, η συνοριακή διαδικασία εφαρμόζεται στις transit ζώνες του αεροδρομίου. Πιο συγκεκριμένα, αφορά άτομα που εισέρχονται στο αεροδρόμιο και δεν έχουν μία έγκυρη άδεια εισόδου και ως εκ τούτου καταθέτουν αίτημα ασύλου στο αεροδρόμιο.

Το άρθρο 60 Ν.4375/2016 εγκαθίδρυσε δύο τύπους συνοριακών διαδικασιών. Αρχικά την «κανονική συνοριακή διαδικασία» (normal border procedure) και την fast- track συνοριακή διαδικασία (fast-track border procedure). Στην κανονική συνοριακή διαδικασία οι αιτούντες άσυλο απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τα άτομα που κατέθεσαν αίτημα για άσυλο στην ενδοχώρα. Ωστόσο οι προθεσμίες είναι μικρότερες, καθώς το χρονικό διάστημα που διατίθεται στους αιτούντες προκειμένου να προετοιμαστούν για την συνέντευξη ή να ζητήσουν νομική βοήθεια είναι τρεις μέρες. Στην δεύτερη περίπτωση, πολλά από τα δικαιώματα των αιτούντων περιορίζονται σημαντικά. Κατά την διάρκεια του χρόνου αναμονής της απόφασης οι αιτούντες τελούν υπό κράτηση. Σε περίπτωση που δεν έχει εκδοθεί απόφαση σε 28 ημέρες οι αιτούντες άσυλο έχουν το δικαίωμα να εισέλθουν σε ελληνικό έδαφος και να εξεταστούν υπό την κανονική διαδικασία

Η *fast – track διαδικασία στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου* είναι άμεσα συνδεδεμένη με την συμφωνία Ευρώπης – Τουρκίας, όπου διχοτόμησε το ελληνικό σύστημα ασύλου (Άρθρο 60(4) Ν. 4375/2016). Παρόλο που αρχικά η συνοριακή διαδικασία εισήχθη ως ένα έκτακτο και προσωρινό μέτρο, ο νόμος 4686/2020, τροποποίησε αυτήν την συνθήκη. Αναλυτικότερα, αυτή η διαδικασία μπορεί να εφαρμοστεί εφόσον οι αιτούντες άσυλο διαμένουν κοντά στα σύνορα ή σε transit ζώνες (Άρθρο 90 3). Η συνέντευξη σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να πραγματοποιηθεί από το ΕΑΣΟ, την αστυνομία ή τον στρατό, με την προϋπόθεση ότι έχουν λάβει επαρκή εκπαίδευση. Επιπρόσθετα, πρέπει να επισημανθεί πως το μικρό χρονικό διάστημα που παρέχεται στους αιτούντες για την προετοιμασία της συνέντευξης, την αναζήτηση νομικής βοήθειας και την κατάθεση προσφυγής (δέκα

ημέρες) δρα ενάντια στην εξασφάλιση διεθνούς προστασίας. Η διαδικασία μπορεί να διαρκέσει πολλούς μήνες. Βέβαια παρά το γεγονός πως η Υπηρεσία Ασύλου δεν δεσμεύεται χρονικά βάση νόμου για την καταγραφή και την έκδοση αποφάσεων, οι αιτούντες καλούνται να τηρήσουν τις προθεσμίες. Τέλος, αναμένεται από τους αιτούντες κατά την διαδικασία της πλήρους καταγραφής να έχουν εκθέσει πλήρως τους λόγους για τους οποίους έφυγαν από την χώρα καταγωγής τους. Σε περίπτωση που δεν το κάνουν δεν έχουν το δικαίωμα να προσθέσουν νέους ισχυρισμούς στην διαδικασία της συνέντευξης (Άρθρο 65 1)

Η fast track διαδικασία εφαρμόζεται σε άμεση συνάρτηση με το προφίλ και την εθνικότητα των αιτούντων. Αναλυτικότερα, οι σύριοι υπήκοοι εξετάζονται αρχικά επί του παραδεκτού. Με τις ευάλωτες περιπτώσεις να παραπέμπονται στην κανονική διαδικασία. Οι μη σύριοι υπήκοοι εξετάζονται μόνο με συνεντεύξεις ουσίας. Η πρακτική εφαρμογής διαφορετικών διαδικασιών ασύλου σύμφωνα με την εθνικότητα του αιτούντα άσυλο, έχει χαρακτηριστεί ως αυθαίρετη καθώς δεν προβλέπεται ούτε από την ευρωπαϊκή, ούτε από την εθνική νομοθεσία (AIDA 2020: 95). Αντίθετα, παραβιάζει την αρχή μη διαχωρισμού της Συνθήκης της Γενεύης (Άρθρο 3).

Η κατάθεση και η εξέταση ενός αιτήματος ασύλου υπό την *επιταχυμένη διαδικασία στα νησιά* εξετάζεται από την Υπηρεσία Ασύλου. Σύμφωνα με τον Ν.2020, οι βασικές αρχές και εγγυήσεις που ισχύουν για την κανονική διαδικασία ισχύουν και για την επιταχυμένη. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός πως σκοπός της επιταχυμένης διαδικασίας είναι να μειώσει τα χρονικά όρια. Η εξέταση μιας αίτηση υπό την επιταχυμένη διαδικασία πρέπει να ολοκληρωθεί σε χρονικό διάστημα είκοσι ημερών (Άρθρο 83 4). Στο άρθρο 83 (9), ορίζονται οι περιπτώσεις όπου κάποιος εντάσσεται στην επιταχυμένη διαδικασία (AIDA 2020:107) .

Η Υπηρεσία Ασύλου στα νησιά βρίσκεται υπό συνεχή πίεση για να επιταχύνει τις διαδικασίες. Ωστόσο σύμφωνα με το FRA(Fundamental Rights Agency) «Είναι δύσκολο να φανταστούμε πως το χρονικό διάστημα της διαδικασίας στα σύνορα μπορεί να επιταχυνθεί περισσότερο δίχως να υποβαθμιστεί η ποιότητα των αποφάσεων. Η τοποθέτηση πρόσθετου βάρους στην πρωτοβάθμια διαδικασία μπορεί να επιμηκύνει την συνολική διαδικασία καθώς περισσότερος όγκος δουλειάς θα μεταφερθεί στο στάδιο των προσφυγών».

4.3 Στάδια ασύλου και αρμόδιες αρχές

Τα στάδια της διαδικασίας ασύλου που πρέπει να περάσουν οι αιτούντες προκειμένου να τους αποδοθεί καθεστώς προστασίας περιλαμβάνουν την καταγραφή και κατάθεση του αιτήματος ασύλου, την συνέντευξη (επί παραδεκτού και ουσίας), την προσφυγή σε περίπτωση απορριπτικής απόφασης και τέλος την κατάθεση μεταγενέστερου αιτήματος.

Αναλυτικότερα, η διαδικασία της καταγραφής περιλαμβάνει την «απλή καταγραφή» για να δηλώσει την καταγραφή του αιτήματος και την «πλήρη καταγραφή» προκειμένου να δηλώσει την κατάθεση του αιτήματος στις αρμόδιες αρχές. Η διαφοροποίηση αυτή ενέχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς οι διαδικασίες απλής καταγραφής και αυτόκαταγραφής υποδηλώνουν την έκφραση της επιθυμίας των αιτούντων για την απόκτηση προστασίας και όχι την κατάθεση του αιτήματός τους και την έναρξη της διαδικασίας εξέτασής του. Αρμόδια αρχή για την καταγραφή και κατάθεση ενός αιτήματος ασύλου είναι η Υπηρεσία Ασύλου και από το 2018 και έπειτα σε περιόδους επείγουσας ανάγκης το EASO(Άρθρο 28(7) Ν. 4540/2018).

Η διαδικασία της συνέντευξης διαχωρίζεται σε δύο κατηγορίες. Την συνέντευξη επί του παραδεκτού και την συνέντευξη ουσίας. Η συνέντευξη επί του παραδεκτού υπήρξε αποτέλεσμα της αναγνώρισης της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας. Η Υπηρεσία Ασύλου οφείλει να αποφανθεί για το απαράδεκτο της αίτησης εντός τριάντα ημερών. Η εξέταση της ασφαλούς τρίτης χώρας πραγματοποιείται διαμέσου της fast track διαδικασίας, αποκλειστικά για όσους υπάγονται στην Συμφωνία Ευρώπης- Τουρκίας. Η πλειοψηφία των αιτήσεων που εξετάζονται υπό την διαδικασία του παραδεκτού απορρίπτονται και κρίνονται ως απαράδεκτες. Σύμφωνα με το άρθρο 84/2020, μια αίτηση μπορεί να κριθεί ως απαράδεκτη σε περιπτώσεις που α) ένα άλλο κράτος – μέλος παρέχει καθεστώς διεθνούς προστασίας, β) ένα άλλο κράτος- μέλος έχει τεθεί υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης υπό το καθεστώς του Δουβλίνου, γ) όταν είναι σε ισχύ το πλαίσιο της Πρώτης Χώρας Ασύλου (First Country of Asylum), δ) όταν είναι σε ισχύ το πλαίσιο της ασφαλούς τρίτης χώρας (Safe third country), ε) η αίτηση αφορά την διαδικασία του μεταγενέστερου αιτήματος και δεν έχουν κατατεθεί νέα στοιχεία, ζ) ένα μέλος της οικογένειας έχει καταθέσει ξεχωριστό αίτημα ασύλου χωρίς να δικαιολογεί τους λόγους που το έπραξε.

Στην συνέχεια σε περίπτωση που το αίτημα κριθεί ως παραδεκτό διενεργείται η συνέντευξη ουσίας. Ιδιαίτερα σημαντικό για την ποιότητα της διαδικασίας είναι το γεγονός πως από 1 Ιανουαρίου 2020, οι συνεντεύξεις μπορούν να πραγματοποιούνται και από το ΕΑΣΟ, την ελληνική αστυνομία ή τον στρατό σε επείγοντες περιστάσεις (Άρθρο 77 (1)).

Σε περίπτωση απορριπτικής απόφασης σε πρώτο βαθμό παρέχεται στον αιτών άσυλο το δικαίωμα να ασκήσει προσφυγή. Ένας αιτών έχει το δικαίωμα να καταθέσει προσφυγή ενάντια σε μία απόφαση πρώτου βαθμού σε τριάντα ημέρες από την ημέρα που εκδόθηκε η απόφασή για την υπόθεσή του. Η νομική βάση ίδρυσης της Ανεξάρτητης Αρχής Προσφυγών έχει τροποποιηθεί πολλές φορές τα τελευταία χρόνια και τροποποιήθηκε περαιτέρω με τον Ν. 4636/2019. Η τροποποίηση αυτή αποτέλεσε επακόλουθο της πίεσης που δεχόταν η Ελλάδα προκειμένου να εφαρμοστεί η Συμφωνία Ευρώπης – Τουρκίας, σε συνδυασμό με την έκδοση πολυάριθμων θετικών αποφάσεων της προηγούμενης επιτροπής, όπου σε ένα πλήθος περιπτώσεων δεν θεωρούσαν την Τουρκία ασφαλή τρίτη χώρα. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν στην κατάργηση της επιτροπής και την αντικατάστασή της από την Ανεξάρτητη Αρχή Προσφυγής. Η σύνθεση της επιτροπής τροποποιήθηκε από τον Ν. 4375/2016 τον Απρίλιο και τον Ν. 4399/2016, τον Ιούνιο του 2016, με την προσθήκη δύο από των τριών μελών της Αρχής ενεργούς διοικητικούς δικαστές. Στην πράξη, οι τροποποιήσεις επέβαλλαν πιο σκληρούς περιορισμούς στο δικαίωμα του αιτούντα να ζητήσει προφορική ακρόαση. Η σύνθεση αυτή των Επιτροπών Προσφυγών διήρκησε μέχρι και τον Νοέμβριο του 2019. Από την 1 Ιανουαρίου του 2020 προβλέπεται πως η σύνθεση των Επιτροπών θα αποτελείται από τρεις ενεργούς διοικητικούς δικαστές.

Η κατάθεση μεταγενέστερου αιτήματος πραγματοποιείται σε περίπτωση που το αίτημα για προστασία έχει απορριφτεί σε δεύτερο βαθμό. Όταν καταθέτεται ένα μεταγενέστερο αίτημα ασύλου, οι αρμόδιες αρχές εξετάζουν την αίτηση σε συνδυασμό με πληροφορίες που έχουν ήδη δοθεί σε προηγούμενες αιτήσεις. Τα μεταγενέστερα αιτήματα υπάγονται σε μια προκαταρκτική εξέταση κατά την διάρκεια της οποίας οι αρχές εξετάζουν εάν έχουν κατατεθεί νέα σημαντικά στοιχεία για την υπόθεση. Η διαδικασία διαρκεί πέντε μέρες προκειμένου να εκτιμηθεί εάν έχουν προκύψει νέα σημαντικά στοιχεία. Σε περίπτωση που το δικαίωμα του αιτούντα να παραμείνει στην χώρα έχει αφαιρεθεί η εξέταση λαμβάνει χώρα εντός δύο ημερών. Μέχρι να παρθεί επίσημη απόφαση η εντολή απομάκρυνσης αναστέλλεται. Μέχρι την

ολοκλήρωση της διαδικασίας δεν παρέχεται στους αιτούντες κάποιο νομιμοποιητικό έγγραφο και δεν έχουν πρόσβαση στα δικαιώματα ή την προστασία που συνδέονται με την κατοχή κάρτας αιτούντα άσυλο. Η κάρτα αιτούντα άσυλο παρέχεται εφόσον η οριστική απόφαση έχει κρίνει το αίτημα παραδεκτό.

Η καταγραφή ενός μεταγενέστερου αιτήματος ασύλου ανακαλείται για όσο χρονικό διάστημα εκκρεμεί η προθεσμία υποβολής της αίτησης ακύρωσης μίας δευτεροβάθμιας αρνητικής απόφασης. Στην πράξη η διαδικασία του μεταγενέστερου αιτήματος ασύλου φαντάζει προβληματική καθώς η Υπηρεσία Ασύλου δεν δέχονταν να καταγράψουν μεταγενέστερα αιτήματα προσφύγων που απορρίφθηκαν από την fast track διαδικασία των νησιών του Αιγαίου, βρίσκόμενοι σε ένα νομικό κενό. Επιπρόσθετα, έχει αναφερθεί από δικηγόρους πως έχουν υπάρξει περιπτώσεις που η Υπηρεσία Ασύλου δεν ερμήνευσε σωστά την έννοια της «οριστικής απόφασης» θεωρώντας πως μια δευτεροβάθμια απόφαση δεν είναι οριστική εάν το Διοικητικό Δικαστήριο δεν έχει εκδώσει απόφαση.

4.4 Έννοιες ασφαλούς χώρας

Ως επακόλουθο της Συμφωνίας Ευρώπης – Τουρκίας τον Μάρτιο 2016, εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά οι έννοιες της πρώτης χώρας ασύλου (first country of asylum) και της ασφαλούς τρίτης χώρας (safe third country).

Η έννοια της ασφαλούς τρίτης χώρας εξετάζεται στην βάση του παραδεκτού του αιτήματος. Μία χώρα μπορεί να θεωρηθεί ασφαλής τρίτη χώρα όταν α) η ζωή και η ελευθερία του αιτούντα δεν απειλούνται για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε μία κοινωνική ομάδα, β) η χώρα σέβεται την αρχή της μη επαναπροώθησης, γ) ο αιτών δεν βρίσκεται σε κίνδυνο να υποστεί σοβαρή βλάβη, δ) όταν δεν διατρέχει κίνδυνο να υποστεί βασανιστήρια, σκληρή ή απάνθρωπη μεταχείριση, υποτιμητική αντιμετώπιση ή τιμωρία, ε) όταν υπάρχει η δυνατότητα να αιτηθεί προσφυγικό καθεστώς, ζ) όταν ο αιτών έχει δεσμούς με την χώρα (άρθρο 86: 1). Σύμφωνα με την νομοθεσία τα προαναφερθέντα κριτήρια πρέπει να εξεταστούν για την κάθε περίπτωση ξεχωριστά, εκτός και αν μία Τρίτη χώρα έχει ανακηρυχτεί ασφαλής στην εθνική λίστα (άρθρο 86 2). Αυτή η διάταξη αποκλίνει από την υποχρέωση διεξαγωγής μίας προσωποποιημένης αξιολόγησης.

Μέχρι και το 2020 η διαδικασία αυτή εφαρμοζόταν αποκλειστικά σε σύριους όπου τα αιτήματά τους εξετάζονται υπό την fast track συνοριακή διαδικασία και εμπίπτουν στην Συμφωνία Ευρώπης – Τουρκίας (έχουν εισέλθει σε ελληνικό έδαφος μετά από τις 20 Μαρτίου 2016). Ωστόσο, στις 7 Ιουνίου 2021, εκδόθηκε μία κοινή Υπουργική Απόφαση του Υπουργείου Εξωτερικών και του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου ορίζοντας την Τουρκία ως ασφαλή Τρίτη χώρα για τους υπηκόους της Συρίας, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Μπαγκλαντές και Σομαλίας (Κοινή Υπουργική Απόφαση 42799/2021). Ως αποτέλεσμα οι αιτήσεις των εθνικοτήτων αυτών εξετάζονταν επί του απαραδέκτου, χωρίς να εξετάζονται επί της ουσίας.

Η έννοια της πρώτης χώρας ασύλου εξετάζεται στην βάση του παραδεκτού. Μία χώρα μπορεί να θεωρηθεί ως πρώτη χώρα ασύλου εάν έχει αναγνωριστεί ως πρόσφυγας σε αυτήν την χώρα και απολαμβάνει ακόμα την προστασία ή προστατεύεται από την αρχή της μη επαναπροώθησης. Η έννοια της πρώτης χώρας ασύλου δεν εξετάζεται από μόνη της ως διαδικασία καθώς καμία αίτηση δεν έχει απορριφθεί μόνο σε αυτήν την βάση (άρθρο 85).

Μία χώρα θεωρείται ως ασφαλής χώρα προέλευσης όταν μπορεί να αποδειχθεί πως δεν υπάρχει κίνδυνος για δίωξη, βασανιστήρια, απάνθρωπη αντιμετώπιση, ή απειλή από καταστάσεις γενικευμένης βίας. Μία χώρα θεωρείται ασφαλή χώρα προέλευσης για τον αιτών όταν είναι υπήκοος της χώρας και δεν έχει υποβάλλει επαρκείς λόγους για να αποδείξει το αίτημά του. Η έννοια της ασφαλούς χώρας προέλευσης εξετάζεται υπό την επιταχυμένη διαδικασία(άρθρο 86, 8). Με κοινή υπουργική απόφαση το 2019, δώδεκα χώρες κατηγοριοποιήθηκαν ως ασφαλείς χώρες προέλευσης (Γκάνα, Σενεγάλη, Τόγκο, Γκάμπια, Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία, Αλβανία, Ουκρανία, Γεωργία, Ινδία και Αμερική). Τον Ιανουάριο 2021 στην λίστα εντάχθηκαν το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές (Κοινή Υπουργική Απόφαση 778/2021).

4.5 Ιστορική αναδρομή στην πορεία του συστήματος ασύλου στην Ελλάδα (1970-2020)

Αρχικά, αξίζει να αναφερθεί πως μέχρι και το 1990, δεν υπήρχε πρόβλεψη στην Ελλάδα για την ύπαρξη μεταναστευτικής πολιτικής (Papageorgiou, 2013). Το ελληνικό κράτος δομήθηκε στον μύθο της εθνικής ομοιογένειας και ως αποτέλεσμα δεν ενθάρρυνε την εγκατάσταση αλλοδαπών στην χώρα. Βέβαια, αυτή η στάση οφειλόταν κυρίως σε οικονομικούς λόγους. Ακόμα, ο μικρός αριθμός προσφύγων και αιτούντων άσυλο που προσέλκυε η χώρα δεν ήταν αρκετός ώστε το άσυλο και η μετανάστευση να αποτελέσουν ζητήματα δημόσιου ενδιαφέροντος.

Το πρώτο κύμα μετανάστευσης έφθασε στην Ελλάδα στις αρχές του 1970. Η μετανάστευση αυτή αποτέλεσε μία νόμιμη και οργανωμένη διαδικασία, καθώς ήρθαν με πρόσκληση από κάποιον εργοδότη και λάμβαναν περιορισμένης διάρκειας άδεια εργασίας. Ο σκοπός της προσέλκυσης μεταναστών ήταν η ανεύρεση φθηνού εργατικού δυναμικού για την κάλυψη εργασιών όπου δεν υπήρχε πλέον ζήτηση από τους έλληνες υπηκόους.

Στις αρχές του 1980, άρχισαν να καταφθάνουν στην χώρα μετανάστες από την Γιουγκοσλαβία και την Πολωνία αλλά μέχρι και το 1990 οι μετανάστες αντιπροσώπευαν ένα μικρό μέρος τους πληθυσμού. Η κατάσταση άλλαξε ριζικά από το 1991 και έπειτα καθώς η πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, και πιο συγκεκριμένα της Αλβανίας, οδήγησε στην είσοδο ενός μεγάλου αριθμού ανθρώπων από την Ανατολική Ευρώπη στην Ελλάδα. Αυτή η μη αναμενόμενη μαζική είσοδος, βρήκε κράτος και κοινωνία απροετοίμαστους. Οι αρχικές αντιδράσεις τους κράτους ήταν οδηγούμενες από απαιτήσεις δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η στάση της κυβέρνησης ήταν πως η Ελλάδα δεν είναι μία χώρα μετανάστευσης. (Baldwin-Edwards 1998:188). Ταυτόχρονα, υπήρχε στην κοινωνία έντονα διαδεδομένη η άποψη πως οι μετανάστες εγκυμονούν κοινωνικούς κινδύνους (Karidis 1996)..

Η μετανάστευση στην Ελλάδα προσλαμβάνεται εξ αρχής ως πρόβλημα, γεγονός που αποτυπώνεται στον νόμο (Μ. 1975/1991), όπου θεσμοποίησε την καταστολή προκειμένου να αντιμετωπιστεί η παράνομη μετανάστευση. Επίσης, σε αυτό το πλαίσιο, η παράνομη είσοδος και διαμονή στην Ελλάδα εξισώθηκαν με εγκληματικές πράξεις. Ακόμα, ο νόμος θεσμοποίησε για πρώτη φορά την διοικητική απομάκρυνση των αλλοδαπών χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα και έθεσε λεπτομερείς κανόνες στις

διαδικασίες για χορήγηση πολιτικού ασύλου στους πρόσφυγες. Ωστόσο, η νομοθεσία δεν κατέστη ικανή να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις βασικές αιτίες της μετανάστευσης, από την στιγμή που το κράτος δεν είχε την πολιτική και την διοικητική θέληση, για την ουσιαστική αντιμετώπιση του ζητήματος. Βασικό εργαλείο πολιτικής αποτέλεσαν οι συλλήψεις, διαμέσου αστυνομικού ελέγχου των ταυτοτήτων των μεταναστών και στην συνέχεια οι απελάσεις των στερούμενων νομιμοποιητικών εγγράφων. Η πολιτική αυτή αποδείχθηκε αναποτελεσματική, καθώς άνθρωποι που απομακρύνθηκαν από το ελληνικό έδαφος, επέστρεψαν την επόμενη ημέρα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως η διαδικασία ασύλου αποτελούσε αποκλειστική ευθύνη της αστυνομίας, ενώ η απόφαση για την έκδοση ασύλου υπό τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης. « Όσο ο αριθμός των αιτούντων υπήρξε χαμηλός οι ανεπάρκειες παρέμεναν αφανείς εκτός από την UNHCR και μια μικρή ομάδα Μ.Κ.Ο. όπου διαμαρτύρονταν για τον τρόπο αντιμετώπισης των αιτούντων άσυλο καθώς και για τα χαμηλά ποσοστά αναγνώρισής τους» (Σταυροπούλου 2000).

Μέχρι και το 1990, η Ελλάδα παρέμενε μεταβατική χώρα για τους περισσότερους πρόσφυγες και δεχόταν ελάχιστα αιτήματα ασύλου. Η κατάσταση μεταβλήθηκε το 2000, όπου αυξημένος αριθμός ανθρώπων ήρθε από την Ασία και την Αφρική. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Ελλάδα και γενικότερα η Μεσόγειος να γίνουν οι βασικές δίοδοι για την είσοδο στην Ευρώπη. Ακόμα, οι κοινοί ευρωπαϊκοί κανονισμοί για το άσυλο όπως το Δουβλίνο και το «κεκτημένο Σένγκεν», μετέτρεψαν τις ελληνικές πολιτικές ασύλου σε ζήτημα ανησυχίας για την Ευρώπη ως σύνολο.

Σύμφωνα με την παλιά διαδικασία, η ελληνική αστυνομία ήταν η αρμόδια αρχή για την κατάθεση αιτήματος ασύλου στα σύνορα, στην ενδοχώρα καθώς και για το καθεστώς του Δουβλίνου. Αρμόδιες αρχές για την έκδοση απόφασης ήταν ο Γενικός Γραμματέας Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη και η Διεύθυνση Αλλοδαπών Αττικής, Θεσσαλονίκης και Αεροδρομίου¹³. Οι αστυνομικές αρχές ως αρμόδια αρχή, δεν είχαν την κατάλληλη εκπαίδευση για την διαχείριση της κατάστασης και ήταν υποστελεχωμένες. Ακόμα, η διαδεδομένη εντύπωση πως η πλειοψηφία των αιτήσεων ήταν καταχρηστικές και πως χρησιμοποιούνταν ως μέσο

¹³ AIDA (2013) σ.11

για να παραβλέψουν τους κανόνες που ίσχυαν για τους μετανάστες (Papadimitriou & Papageorgiou 2005).

Εν μέσω αλλαγών στον αριθμό των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα, ευρωπαϊκών κανονισμών και καταδικαστικών αποφάσεων κατά της Ελλάδας, πραγματοποιήθηκε μία μεταρρύθμιση του νομικού πλαισίου, αναφορικά με το σύστημα ασύλου το 2011, με τον νόμο 3907/11. Η τομή που επέφερε ο νόμος αυτός ήταν η δημιουργία της Υπηρεσίας Ασύλου, της Υπηρεσίας Πρώτης Υποδοχής και της Επιτροπής Προσφυγών. Ωστόσο, το γεγονός πως αυτή η αλλαγή πραγματοποιήθηκε εν μέσω οικονομικής κρίσης επιβράδυνε την ίδρυση της νέας υπηρεσίας, η οποία ξεκίνησε να λειτουργεί τον Ιούνιο του 2013.

Εξαιτίας της χρονικής καθυστέρησης ίδρυσης της Υπηρεσίας Ασύλου, το σύστημα ασύλου πέρασε μία μεταβατική περίοδο η οποία ρυθμίστηκε από το Π.Δ 114/2010. Σύμφωνα με αυτό, οι αιτούντες άσυλο μπορούν να καταθέσουν αίτημα για άσυλο ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής στα σημεία εισόδου, στα σύνορα, στην ενδοχώρα, προφορικά ή γραπτά. Επίσης, έχουν την δυνατότητα να ζητήσουν να μην απελαθούν σε κάποια χώρα στη βάση δικαιολογημένου φόβου δίωξης σύμφωνα με την Συνθήκη της Γενεύης ή εξαιτίας του κινδύνου σοβαρής βλάβης υπό το Άρθρο 15 Π.Δ 96/2008.

Επιπρόσθετα, στο Ελληνικό Σχέδιο δράσης προβλέπεται η περεταίρω ενίσχυση των ελληνικών και ευρωπαϊκών εξωτερικών συνόρων. Πιο συγκεκριμένα, προκρίνεται η ενίσχυση του συνόρου του Έβρου με την εγκαθίδρυση επιχειρησιακών κέντρων ηλεκτρονικής παρακολούθησης, την ολοκλήρωση του φράχτη του Έβρου και την ενίσχυση των περιπολιών του ποταμού. Σύμφωνα με το Σχέδιο, τα προαναφερθέντα μέτρα έχουν μειώσει 90% την είσοδο των «παράτυπων» μεταναστών (GREEK ACTION PLAN ON ASYLUM AND MIGRATION MANAGEMENT: 6).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί με το άνοιγμα του πρώτου γραφείου ασύλου στην Αττική στις 13 Ιουνίου 2013, αυτή η μεταβατική περίοδος έφτασε στο τέλος της. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την διχοτόμηση της διαδικασίας ασύλου αναφορικά με τον χρόνο κατάθεσης αιτήματος. Πιο συγκεκριμένα, όσες αιτήσεις είχαν κατατεθεί πριν τις 7 Ιουνίου 2013, παρέμεναν υπό την δικαιοδοσία της αστυνομίας και εξετάζονταν με βάση το παλιό σύστημα υπό το Π.Δ 114. Από την

άλλη, όσα αιτήματα κατατέθηκαν από τις 7 Ιουνίου εντάσσονταν στην νέα διαδικασία, υπό το Π.Δ 113.

Η πιο σημαντική αλλαγή που επέφερε η μεταρρύθμιση αυτή ήταν η αρμόδια αρχή που είναι υπεύθυνη για την κατάθεση και την εξέταση των αιτημάτων ασύλου. Σύμφωνα με το νέο νομικό πλαίσιο, οι αιτούντες άσυλο μπορούν να καταθέσουν αίτημα στα σημεία εισόδου, στα σύνορα ή στην ενδοχώρα στα γραφεία της υπηρεσίας ασύλου ή σε κινητές μονάδες τις υπηρεσίας ασύλου που επισκέπτονται κέντρα κράτησης, προφορικά ή γραπτά. Η αλλαγή της αρμόδιας αρχής κατάθεσης και εξέτασης του αιτήματος ασύλου αποτελεί ένα θετικό βήμα. Όμως, η πρόσβαση στο άσυλο παραμένει προβληματική (AIDA, 2013b:16). Εξαιτίας του μεγάλου φόρτου εργασίας, δεν υπάρχει η δυνατότητα να καταγραφούν όλοι όσοι προσέρχονται στην Υπηρεσία καθώς περίπου 30 άτομα επιλέγονται από τα περίπου 140 που περιμένουν. Σε όσους δεν δίνεται πρόσβαση, δεν παρέχεται κάποιο έγγραφο που να αποδεικνύει ότι προσπάθησαν να καταγραφούν και έτσι αφήνονται έκθετοι σε συλλήψεις και απελάσεις.

Όσοι καταθέτουν αίτημα ασύλου υπό την νέα διαδικασία τους δίνεται μια νέα κάρτα αιτούντα άσυλο. Η κάρτα αυτή είναι έγκυρη για τρεις μήνες και είναι ανανεώσιμη μέχρι να εκδοθεί η τελική απόφαση (AIDA 2013b).

Τα αιτήματα ασύλου υπό την νέα διαδικασία καταγράφονται από την Υπηρεσία Ασύλου. Την ημέρα που ο αιτών παρουσιάζεται στην Υπηρεσία Ασύλου, ένας διοικητικός υπάλληλος καταγράφει το αίτημα για διεθνή προστασία και θέτει την ημερομηνία της συνέντευξης. Η συνέντευξη πραγματοποιείται στις εγκαταστάσεις της Υπηρεσίας Ασύλου και πραγματοποιείται από έναν συνεντευκτή με την παρουσία διερμηνέα. Σύμφωνα με την νέα διαδικασία, υπάρχει η δυνατότητα ακουστικής/βίντεο καταγραφής.

Τον Ιούλιο του 2014, η Υπηρεσία Ασύλου σε προσπάθεια της να βελτιώσει την δυνατότητα πρόσβασης στην υπηρεσία καθώς και να ελαχιστοποιήσει τις ουρές έξω από τα γραφεία της εισήγαγε ένα νέο σύστημα παροχής ραντεβού για καταγραφή, μέσω Skype. Ωστόσο έχουν καταγραφεί πολυάριθμες μαρτυρίες αιτούντων πως προσπάθησαν ανεπιτυχώς να κλείσουν ραντεβού μέσω της εφαρμογής (AIDA 2013b: 17).

Επιπρόσθετα, από τον Σεπτέμβριο του 2014, η Υπηρεσία Ασύλου εφάρμοσε την επιταχυνόμενη διαδικασία (fast track) για αιτήσεις από Σύρους υπηκόους με την προϋπόθεση πως διαθέτουν έγκυρα έγγραφα ταυτότητας (AIDA 2015: 26). Υπό αυτήν την διαδικασία τα αιτήματα ασύλου καταγράφονταν και οι αποφάσεις εκδίδονταν την ίδια μέρα.

Η δυσκολία πρόσβασης στην διαδικασία διαφαίνεται από το γεγονός πως τον Μάιο του 2015, αιτούντες άσυλο κυρίως Σύριοι όπου προσπαθούσαν για μήνες να κλείσουν ραντεβού για καταγραφή είτε πηγαίνοντας στην Υπηρεσία Ασύλου, είτε μέσω Skype, διαμαρτυρήθηκαν ενάντια στις καθυστερήσεις της καταγραφής και της αξιολόγησης της απόφασης έξω από το Γραφείο της Αττικής (AIDA, 'Greece: Syrian Refugees Protesting Outside the Asylum Service, 2015). Στις 25 Μαΐου η Υπηρεσία Ασύλου ανακοίνωσε πως μέχρι επόμενης ανακοίνωσης θα πραγματοποιούνται μόνοι οι ήδη προγραμματισμένες καταγραφές που έχουν κλειστεί μέσω Skype (AIDA, 'Greece: Asylum Service reduces operations in Athens due to staff shortage', 2015). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι αιτούντες να αποκοπούν ολοκληρωτικά από την πρόσβαση στο άσυλο για ένα διάστημα, παραμένοντας υπό τον κίνδυνο σύλληψης ή απέλασης.

Στις 29 Ιουνίου 2015, δημιουργήθηκε ένα νέο πρόγραμμα για ραντεβού καταγραφής μέσω Skype. Αυτό αφορούσε άτομα που μιλούσαν Αγγλικά, Γαλλικά, Farsi/Dari, Αραβικά, Urdu/Panjabi και Bangla. Ένα ξεχωριστό πρόγραμμα ορίστηκε για Σύριους που εντάσσονταν στην επιταχυνόμενη διαδικασία. Αν δεν συνέτρεχε λόγος ευαλωτότητας οι αιτούντες που μιλούσαν τις προαναφερθέντες γλώσσες είχαν μόνο την δυνατότητα να κλείσουν ραντεβού μέσω της εφαρμογής. Οι υπόλοιποι, θα έπρεπε να παρουσιαστούν αυτοπρόσωπα στα γραφεία.

Το 2016 σηματοδεύτηκε από δύο γεγονότα όπου καθόρισαν την πορεία ασύλου στην Ελλάδα. Αρχικά, η σταδιακή εφαρμογή συνοριακών περιορισμών στα σύνορα Ελλάδας- Βόρειας Μακεδονίας και το οριστικό κλείσιμο της βαλκανικής οδού τον Μάρτιο του 2016. Δεύτερον, η εφαρμογή της συμφωνίας Ευρώπης- Τουρκίας στις 18 Μαρτίου 2016 (European Council, EU-Turkey statement, 2016). Ως επακόλουθο των γεγονότων αυτών, πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο άσυλο. Η εφαρμογή της Συμφωνίας αποτέλεσε ένα κριτήριο διαχωρισμού των αιτούντων σε δύο κατηγορίες, ανάλογα τον χρόνο που έφτασαν στην Ελλάδα. Αυτό είχε ως

αποτέλεσμα, αιτούντες άσυλο που έφταναν στην χώρα μετά τις 20 Μαρτίου του 2016, να υπόκεινται σε fast track συνοριακές διαδικασίες ασύλου και να εξαιρούνται από την δυνατότητα μετεγκατάστασης.

Η δυνατότητα πρόσβασης στην υπηρεσία ασύλου έγινε ακόμα πιο δύσκολη καθώς η ήδη προβληματική διαδικασία του Skype, σε συνδυασμό με το κλείσιμο της βαλκανικής οδού και τον εγκλωβισμό 50.000 ανθρώπων στην Ελλάδα υπερέβη την ικανότητα της Υπηρεσίας Ασύλου να πραγματοποιεί νέες καταγραφές αιτημάτων. Ως απάντηση σε αυτό το πρόβλημα, από τις 8 Ιουνίου μέχρι τις 30 Ιουλίου του 2016 ξεκίνησε στην ενδοχώρα από την Υπηρεσία μία διαδικασία προ- καταγραφής και εφαρμόστηκε με την βοήθεια της UNHCR και του EASO.

Το 2015 και το 2016, η πλειοψηφία των αιτούντων δεν επιθυμούσαν να αποκτήσουν άσυλο στην Ελλάδα. Αντίθετα επιθυμούσαν να μετεγκατασταθούν σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Εξαιτίας των εξαθλιωτικών συνθηκών υποδοχής και των περιορισμένων δυνατοτήτων ενσωμάτωσης όσων αναγνωρίζονταν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα. Ωστόσο, η έναρξη της εφαρμογής της συμφωνίας Ευρώπης – Τουρκίας επέφερε σημαντική αύξηση στον αριθμό των ανθρώπων που επιθυμούσαν να καταθέσουν αίτημα για άσυλο στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Στην πράξη, η προτεραιοποίηση των αιτημάτων ήταν βασισμένη στην εθνικότητα του αιτούντα, γεγονός που οδήγησε άνθρωποι από συγκεκριμένες εθνικότητες να μην έχουν επαρκή πρόσβαση στο άσυλο. Αυτή η πρακτική θέτει σημαντικές ανησυχίες για την συμμόρφωση στην αρχή της μη διάκρισης. Έπειτα από την εφαρμογή της συμφωνίας, η πρόσβαση στο άσυλο στα νησιά επιδεινώθηκε. Αντίθετα με τις λιγοστές αιτήσεις που λάμβαναν τα περιφερειακά γραφεία της υπηρεσίας ασύλου στα νησιά, μετά τις 20 Μαρτίου σχεδόν όλοι οι νεοεισερχόμενοι εξέφρασαν την επιθυμία τους να αιτηθούν άσυλο στην Ελλάδα¹⁴.

Ως επακόλουθο των εκλογών του 2019, η νέα κυβέρνηση ανακοίνωσε μία πολιτική για το άσυλο θέτοντας ως στόχο την μείωση του αριθμού των αιτούντων που εισέρχονται στην Ελλάδα, την αύξηση του αριθμού των επιστροφών στην Τουρκία και την ενίσχυση των μέτρων συνοριακού ελέγχου(AIDA, 2019: 18).

¹⁴ Οι νεοεισερχόμενοι εκφράζουν την πρόθεσή τους για την κατάθεση αιτήματος ασύλου ενώπιον της αστυνομίας ή των Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης και η αίτηση καταθέτεται από την Υπηρεσία Ασύλου σε μεταγενέστερο χρόνο (άρθρο 36 Ν. 4375/2016).

Η πολιτική αυτή μετουσιώθηκε σε νομοθεσία τον Νοέμβριο του 2019(Ν. 4636/2019)¹⁵. Ο νόμος αυτός έχει επανειλημμένα κατακριθεί από εθνικές και διεθνείς ανθρωπιστικές οργανώσεις, ως μία προσπάθεια υποβάθμισης των κριτηρίων προστασίας και την δημιουργία αδικαιολόγητων ουσιαστικών και διαδικαστικών εμποδίων στους ανθρώπους που αναζητούν διεθνή προστασία. Μάλιστα, σύμφωνα με την UNHCR, «οι προτεινόμενες αλλαγές θα φέρουν σε κίνδυνο ανθρώπους που έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας. Ο νόμος θέτει υπερβολικά βάρη στους αιτούντες άσυλο και εστιάζει σε τιμωρητικά μέτρα. Εισάγει σκληρά προαπαιτούμενα που ένας αιτών δεν θα έπρεπε να αναμένεται να εκπληρώσει. Ως αποτέλεσμα, οι αιτούντες άσυλο μπορούν με ευκολία να αποκλειστούν από την διαδικασία, χωρίς να έχει εξεταστεί επαρκώς το αίτημά τους. Κάτι τέτοιο μπορεί να τους εκθέσει στον κίνδυνο της επαναπροώθησης».

Στις 2 Μαρτίου 2020, ως επακόλουθο της έντασης που ξέσπασε στα ελληνοτουρκικά σύνορα στο τέλος του Φεβρουαρίου του 2020, οι ελληνικές αρχές εξέδωσαν μία έκτακτη Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου, σύμφωνα με την οποία η πρόσβαση στις διαδικασίες ασύλου αναστέλλεται για όσους εισέρχονται στην χώρα τον Μάρτιο του 2020. Σύμφωνα με αυτό, οι άνθρωποι αυτοί θα πρέπει να επιστρέφονται στις χώρες προέλευσής τους ή στις ενδιάμεσες (transit) χώρες χωρίς καταγραφή.

Με το ξέσπασμα της πανδημίας, τα γραφεία και οι μονάδες ασύλου ανέστειλαν την λειτουργία τους για την περίοδο από 13 Μαρτίου μέχρι και 31 Μαΐου 2020. Στο διάστημα αυτό οι αιτήσεις για διεθνή προστασία δεν καταθέτονταν, οι συνεντεύξεις δεν πραγματοποιούνταν και οι προσφυγές δεν καταγράφονταν. Με την επαναλειτουργία της Υπηρεσίας ασύλου στις 18 Μαΐου 2020, ένα φάσμα διοικητικών διαδικασιών¹⁶ πραγματοποιούνταν μέσω του διαδικτύου.

Ο νόμος 4636/2019, υιοθετήθηκε στις 1 Νοεμβρίου 2019 και τέθηκε σε εφαρμογή στις 1 Ιανουαρίου 2020. Έπειτα από τέσσερις μήνες από την εφαρμογή του νόμου 4636/2019, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου κατέθεσε στις 10 Απριλίου 2020 ένα νομοσχέδιο με τίτλο « Βελτίωση της μεταναστευτικής νομοθεσίας» με στόχο την επιτάχυνση των διαδικασιών ασύλου προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις

¹⁶ Οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν την αλλαγή της διεύθυνσης, του αριθμού τηλεφώνου, προσωπικών δεδομένων, την παροχή νομικής βοήθειας, ενημέρωση για πορεία αίτησης.

πρακτικές προκλήσεις και την εφαρμογή του νόμου. Ωστόσο, σύμφωνα με το GCR, «οι προτεινόμενες τροποποιήσεις δεν βελτιώνουν σε καμία περίπτωση τις εξαιρετικά προβληματικές διατάξεις. Αντίθετα, εισάγουν τροποποιήσεις που δεν συμβαδίζουν με το ευρωπαϊκό κεκτημένο για το άσυλο και υπό αυτήν την έννοια αποτελούν μία κατάφορη παραβίαση του ευρωπαϊκού νόμου, καθώς εξασθενούν τις βασικές εγγυήσεις για ανθρώπους που χρήζουν προστασίας, εισάγοντας διαδικαστικά εμπόδια και αντανakλώντας σε νομοθετικό επίπεδο την πρόθεση να γενικεύσει την κράτηση και να αυξήσει τις επιστροφές με το να εμποδίζει την πραγματική πρόσβαση στην διεθνή προστασία».

II. Ερευνητικό Μέρος

Ανάλυση των συνεντεύξεων

Κεφάλαιο 5

Μεθοδολογία

5.1 Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Σκοπό της έρευνας αποτελεί η εξέταση των διαδικασιών παροχής ασύλου στους αιτούντες, τα εμπόδια που τυχόν συναντάνε κατά την προσπάθειά τους να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα, καθώς και τυχόν περιορισμούς και καθυστερήσεις που υποβαθμίζουν την παροχή προστασίας, ενώ την ίδια στιγμή τους αφήνουν έκθετους σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η παρούσα εργασία στοχεύει στο να αναδείξει τις πραγματικές διαστάσεις της διαδικασίας παροχής ασύλου στους αιτούντες προστασίας στην Ελλάδα. Για τον λόγο αυτό, ως υποθέσεις εργασίας της παρούσας έρευνας διερευνάται το αν το σύστημα ασύλου είναι διαρθρωμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να αποτελεί εργαλείο ελέγχου, περιορισμού και αποτροπής των προσφυγικών ροών. Σε αυτό το πλαίσιο, θα μελετηθεί εάν η εργαλειοποίηση του ασύλου υποβαθμίζει τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Επίσης, θα επιχειρηθεί να ελεγχθεί διαδικασία ασύλου στην Ελλάδα δεν στοχεύει την προστασία, αλλά αντίθετα τοποθετεί τους αιτούντες σε μια μακροσκελή κατάσταση αναμονής, όπου βρίσκονται αντιμέτωποι με την καταστρατήγηση των δικαιωμάτων τους και την πιθανότητα απέλασης, ενώ την ίδια στιγμή βυθίζονται σε ένα καθεστώς επισφάλειας.

Η ποιοτική μεθοδολογία, κρίθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος για την διερεύνηση των υποθέσεων εργασίας και την εκπλήρωση του σκοπού της έρευνας, καθώς στηρίζεται στην υπόθεση ότι «η γνώση, οι απόψεις, οι αντιλήψεις, οι ερμηνείες, οι εμπειρίες και οι διαδράσεις των ανθρώπων, συνιστούν σημαντικές ιδιότητες της κοινωνικής πραγματικότητας» (Κυριαζή, 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, η διαδικασία ασύλου αναλύεται μέσα από την οπτική των εργαζομένων στο προσφυγικό και την Υπηρεσία Ασύλου προκειμένου να τοποθετηθεί στην πραγματική της διάσταση και να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

5.2 Σύνθεση και περιγραφή του δείγματος

Όπως αναφέρει ο Bryman (2012), ένα ζήτημα που αντιμετωπίζουν πολλοί ερευνητές στο πλαίσιο της ποιοτικής έρευνας, είναι ο καθορισμός επαρκούς αριθμού συμμετεχόντων σε συνεντεύξεις. Η Sandelowski (1995, σ. 179) θεωρεί πως «ο αριθμός είναι ασήμαντος» για τον καθορισμό της πρέπουσας δειγματοληπτικής στρατηγικής, αφήνοντας με αυτόν τον τρόπο στην κρίση και την εμπειρία του ερευνητή να προσδιορίσει το «επαρκές μέγεθος δείγμα». Ένας μικρός αριθμός ερωτώμενων θα επιτρέψει την ανάπτυξη των δεσμών αυτών και θα «ενισχύσουν την εγκυρότητα της λεπτομερούς έρευνας σε βάθος» (Crouch, & McKenzie 2006, σ. 483). Σε αυτό το πλαίσιο, προκειμένου να επιτευχθεί η μελέτη και η ανάλυση της κάθε περίπτωσης «εις βάθος», στη συγκεκριμένη ερευνητική εργασία πραγματοποιήθηκαν έξι συνεντεύξεις.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από ένα στέλεχος της Υπηρεσίας Ασύλου και από εργαζόμενους Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στο προσφυγικό. Αναφορικά με το προφίλ των συνεντευζομένων, το δείγμα αποτελείται από τρεις γυναίκες και τρεις άνδρες. Πιο συγκεκριμένα, μία ερωτώμενη εργάζεται στην Υπηρεσία ασύλου, ένας είναι διευθυντής ΜΚΟ, ένας είναι ψυχολόγος και εργάζεται ως συντονιστής Μη Κυβερνητικής δομής. Τις συνεντεύξεις συμπληρώνουν ένας κοινωνιολόγος και μία κοινωνική λειτουργός. Τέσσερις εκ των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκαν διαζώσης, ενώ οι υπόλοιπες διαδικτυακά. Η επιλογή των συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε με την μέθοδο της χιονοστιβάδας, σύμφωνα με την οποία ο ερευνητής προσεγγίζει άτομα- κλειδιά που μπορούν να μιλήσουν για το υπό εξέταση θέμα και στην συνέχεια τους ζητάει να τον παραπέμψουν σε άλλους εν δυνάμει συμμετέχοντες (Τσιώλης 2014:58).

Η πρώτη επαφή με τα υποκείμενα της έρευνας ήταν η τηλεφωνική επικοινωνία, κατά την οποία ενημερώθηκαν για τα στοιχεία της συνεντεύκτριας, το θέμα της έρευνας, τη διάρκεια των συνεντεύξεων, την τήρηση της εχεμύθειας και της ανωνυμίας στη διαχείριση των πληροφοριών, καθώς και την άδεια καταγραφής της συνέντευξης.

5.3 Το ερευνητικό εργαλείο

Κατάλληλο ερευνητικό εργαλείο για τη συλλογή των δεδομένων, στην παρούσα εργασία, θεωρήθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη. Οι αιτίες επιλογής του συγκεκριμένου εργαλείου είναι πως αποτελεί ένα ευέλικτο εργαλείο που δίνει την ευκαιρία στους συμμετέχοντες στην έρευνα να μιλήσουν για τις αντιλήψεις τους, τις σκέψεις τους, ή τις εμπειρίες τους ελεύθερα και σε βάθος (Robson C., 2007). Επιπλέον, δίνει την δυνατότητα στην ερευνήτρια, να κατανοήσει στάσεις και αντιλήψεις του συνεντευξιαζόμενου, δηλαδή να δει τον κόσμο και τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από την οπτική του κοινωνικού υποκειμένου. Με άλλα λόγια, η ημι-δομημένη συνέντευξη παρέχει την δυνατότητα στους ερωτώμενους, να δώσουν προτεραιότητα σε θέματα και καταστάσεις που οι ίδιοι θεωρούν σημαντικά και δεν θα μπορούσαν να καθοριστούν *a priori* από την ερευνήτρια (Ιωσηφίδης, 2003).

Παρά το γεγονός ότι οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε έναν προκατασκευασμένο οδηγό ερωτήσεων (Πρωτόκολλο συνέντευξης), οι ερωτήσεις ήταν ανοιχτού τύπου, προκειμένου να παρέχουν τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να καθορίσει ο ίδιος σε ποια θέματα θα δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα και σε ποιες ερωτήσεις θα επιλέξει να εστιάσει. Η διάρκεια των συνεντεύξεων κυμάνθηκε από τα 40- 120'.

Παρόλο που δόθηκε η δυνατότητα στους ερωτώμενους από την ερευνήτρια να μην απαντήσουν σε κάποιο ερώτημα, αν αυτό τους έφερνε σε δύσκολη θέση και πως διατηρούν κάθε δικαίωμα αν επιθυμούν να διακόψουν την συνέντευξη, δεν παρουσιάστηκε τέτοια επιθυμία από κανέναν συνεντευξιαζόμενο. Καθ' όλη τη διαδικασία της έρευνας τηρήθηκε απαρέγκλιτα η αρχή της εμπιστευτικότητας και η δέσμευση, εκ μέρους της ερευνήτριας, για της προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

5.4 Η ανάλυση των δεδομένων

Η επιλογή της μεθόδου ανάλυσης μπορεί να κατευθυνθεί από το ερευνητικό ερώτημα αλλά και από τα δεδομένα. Έτσι, δεν υπάρχει η ανάγκη της προσαρμογής του υλικού σε μια συγκεκριμένη μέθοδο, αλλά περισσότερο το υλικό είναι εκείνο που υποδεικνύει το ποιος είναι ο καταλληλότερος τρόπος για να το αξιοποιήσει κανείς καλύτερα. Βασικό μέλημα του ερευνητή είναι η ανάδειξη του νοήματος μέσα από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων.

Κατάλληλη μέθοδος για την ανάλυση των δεδομένων κρίθηκε η φαινομενολογική ανάλυση, καθώς επιχειρεί να συλλάβει τους τρόπους με τους οποίους άτομα ή ομάδες προσδίδουν νόημα στον κοινωνικό τους κόσμο και οικοδομούν την βιωμένη εμπειρία τους σχετικά με το φαινόμενο υπό εξέταση (Τσιώλης 2014).

5.5 Περιορισμοί, προβληματισμοί και εμπόδια

Αρχικά, μια από τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η παρούσα εργασία ήταν η ανεύρεση συμμετεχόντων. Ο αρχικός στόχος ήταν η συμμετοχή στην έρευνα ισάριθμων προσφύγων και εργαζομένων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στο προσφυγικό και εργαζομένων στην Υπηρεσία Ασύλου. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό. Ο στόχος της ανεύρεσης προσφύγων συμμετεχόντων δεν επιτεύχθηκε εξαιτίας τόσο της πανδημίας Covid-19, που επικρατεί σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ζητήματα εμπιστευτικότητας, ανωνυμίας και συναίνεσης αναλύθηκαν σε όλους τους συμμετέχοντες, τόσο στο σημείο της πρόσκλησής τους να συμμετάσχουν στην έρευνα όσο και πριν την έναρξη της συνέντευξης. Σε πλήρη συνάρτηση με την ακαδημαϊκή δεοντολογία, όλοι οι συμμετέχοντες της έρευνας παρουσιάζονται με ψευδώνυμα και δεν περικλείεται κανένα στοιχείο που μπορεί να αποκαλύψει την ταυτότητά τους πέρα από την επαγγελματική τους ιδιότητα.

Κεφάλαιο 6

Ανάλυση Συνεντεύξεων

Σύμφωνα με την βιβλιογραφική ανασκόπηση, η μετανάστευση στην Ελλάδα προσλαμβάνεται εξ αρχής ως πρόβλημα, γεγονός που αντανακλάται και στις ακολουθούμενες πολιτικές και νομοθεσίες για την μετανάστευση και το άσυλο.¹⁷ Μάλιστα, οι πρακτικές που επιλέγονται για την διαχείριση και την αντιμετώπιση των προσφύγων, περιλαμβάνουν κατασταλτικές μεθόδους, όπου στοχεύουν στην απομάκρυνση τους από το ελληνικό έδαφος. Βέβαια, η ίδρυση της Υπηρεσίας Ασύλου το 2013, αποτέλεσε ένα πολύ θετικό βήμα ως προς την προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων. Ωστόσο, εννέα χρόνια έπειτα από την ίδρυση της Υπηρεσίας Ασύλου, έχει παρατηρηθεί ένα πλήθος παθογενειών που συνδέεται άμεσα με τον τρόπο διάρθρωσης της διαδικασίας παροχής ασύλου. Αναλυτικότερα, η δυνατότητα πρόσβασης στο άσυλο, οι χρονικές καθυστερήσεις, οι συνεχείς τροποποιήσεις στην διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται, καθώς και η υιοθέτηση Συμφωνιών και Συμβάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, επηρεάζουν και καθορίζουν το πλαίσιο λειτουργίας και την ποιότητα του συστήματος ασύλου. Υπό αυτό το πρίσμα, κρίθηκε αναγκαία η εξέταση και η αντιπαραβολή των παραπάνω δεδομένων μέσα από τον λόγο των εργαζομένων στο προσφυγικό και στην Υπηρεσία Ασύλου.

Στην παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρήθηκε, αναλύοντας τον λόγο των συνεντευξιζόμενων η ανάδειξη των χαρακτηριστικών της ελληνικής διαδικασίας ασύλου στην πράξη. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα πραγματοποιηθεί μια σύνθεση και αντιπαραβολή του λόγου των συνεντευξιζόμενων σε τρεις άξονες. Σύμφωνα με αυτό, θα εξεταστεί ο τρόπος διάρθρωσης των διαδικασιών της Υπηρεσίας Ασύλου, τα εμπόδια και οι δυσκολίες που προκύπτουν καθώς και οι επιπτώσεις του ελληνικού συστήματος ασύλου στους πρόσφυγες και αιτούντες προστασίας.

¹⁷ βλέπε υποκεφάλαιο 4.5

6.1 Εξέταση διαδικασιών παροχής ασύλου

6.1.1 Πρόσβαση στην διαδικασία

Η πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου αποτελεί δικαίωμα του εκάστοτε αλλοδαπού και ταυτόχρονα υποχρέωση της Ελλάδας. «Κάθε αλλοδαπός ή ανιθαγενής έχει δικαίωμα υποβολής αίτησης διεθνούς προστασίας. Οι αρμόδιες αρχές παραλαβής διασφαλίζουν την άσκηση του δικαιώματος υποβολής αίτησης διεθνούς προστασίας, υπό την προϋπόθεση ότι ο αιτών θα παρουσιασθεί αυτοπροσώπως ενώπιον των ως άνω αρχών» (Π.Δ. 113/2013, αρ. 4 παρ. 1). Παρόλα αυτά είναι γεγονός πως η πρόσβαση στην Υπηρεσία Ασύλου στην πράξη είναι προβληματική από την ίδρυση της μέχρι και σήμερα (AIDA 2013- 2020). Στο παρόν υποκεφάλαιο θα γίνει αναφορά στον τρόπο με τον οποίο οι πρόσφυγες μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση στο άσυλο. Αναλυτικότερα, θα επιχειρηθεί η ανάδειξη των δομικών παθογενειών της διαδικασίας πρόσβασης στο άσυλο.

Η διαδικασία πρόσβασης στο άσυλο, διχοτομείται αναφορικά με την γεωγραφική παράμετρο. Σύμφωνα με αυτό, ο ενδεδειγμένος τρόπος πρόσβασης διαφοροποιείται ανάλογα με το αν η κατάθεση του αιτήματος ασύλου θα στην ενδοχώρα ή στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου¹⁸. Στην ενδοχώρα, πριν την καθιέρωση της εφαρμογής του Skype ως μέσο για το κλείσιμο ραντεβού καταγραφής, η πρόσβαση πραγματοποιούνταν μέσω της αυτοπρόσωπης προσέλευσης των αιτούντων στις Υπηρεσίες Ασύλου. Το γεγονός αυτό οδηγούσε σε μία κατάσταση μακροχρόνιας αναμονής έξω από τον χώρο των Υπηρεσιών Ασύλου. Μάλιστα, τις περισσότερες φορές λόγω της μεγάλης προσέλευσης των αιτούντων η καταγραφή δεν πραγματοποιούνταν την ίδια μέρα και οι αιτούντες έπρεπε να προσπαθήσουν πολλές φορές προκειμένου να καταγραφούν¹⁹. Η εφαρμογή του Skype εγκαινιάστηκε το 2014 και χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να μειωθούν οι ουρές έξω από τα γραφεία της Υπηρεσίας Ασύλου και να ομαλοποιηθεί η διαδικασία. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν συνέβη. Αντίθετα το Skype όπως διαμορφώθηκε κατέληξε να αποτελεί μέρος του προβλήματος.

«Ξέρω πάρα πολλές περιπτώσεις ανθρώπων οι οποίοι προσπαθούσανε για μήνες να κάνουν κλήση στο άσυλο για να μπορέσουνε κάπως να δώσουν τα

¹⁸ βλέπε υποκεφάλαιο 4.2

¹⁹ βλέπε υποκεφάλαιο 4.5

στοιχεία τους και να κανονίσουν μία συνέντευξη και δεν τα κατάφεραν ποτέ. Έπρεπε να μούνε εκεί, να ζητήσουνε βοήθεια, δεν λειτούργησε έτσι όπως θα έπρεπε. Άρα θεωρώ πως δεν ήταν μία συντονισμένη και καλά οργανωμένη προσπάθεια του ασύλου». (Στέφανος, διευθυντής Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης)

«Από την εμπειρία μου με τους ανθρώπους που μιλάω και αυτούς που ακούω να διαμαρτύρονται δηλαδή μονίμως έρχονται άνθρωποι οι οποίοι λένε έχω βάλει να προσπαθούν πέντε άτομα[...] Συνήθως γίνεται χαμός. Μιλάμε για χιλιάδες άνθρωποι που προσπαθούνε. Δεν είναι προσβάσιμο». (Ελευθερία, κοινωνική λειτουργός)

«Υπάρχουν άτομα τα οποία καταγγέλλουν στην συνέντευξη ότι προσπαθούσαν δύομισι χρόνια να κάνουν αίτημα ασύλου μέσω σκάιπ. Δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα». (Αντιγόνη, χειρίστρια στην Υπηρεσία Ασύλου)

Στα νησιά, η καταγραφή πραγματοποιούνταν στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, όπου υπήρχαν κλιμάκια της Υπηρεσίας Ασύλου. Βέβαια, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως εξαιτίας των πολυάριθμων μετατροπών και τροποποιήσεων στην διαδικασία που πρέπει να ακολουθείται προκειμένου να επιτευχτεί η πρόσβαση, ακόμα και εργαζόμενοι στην Υπηρεσία Ασύλου δεν έχουν ξεκάθαρη γνώση της διαδικασίας.

«Στα νησιά συνήθως η καταγραφή γινόταν στους χώρους υποδοχής[...] Τώρα η διαδικασία, νομίζω άλλαξε την προηγούμενη εβδομάδα καταργούνται οι καταγραφές σε όλη την ενδοχώρα, σε όλη την ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά [...] Εχθές άκουσα κάποιο διοικητικό να αναφέρει πως σταματήσανε και το σκάιπ τώρα. Γενικά πρέπει να πω πως η διαδικασία έχει αρχίσει να γίνεται μη προσβάσιμη. Έχει γίνει αρκετά δύσκολη». (Αντιγόνη, εργαζόμενη στην Υπηρεσία Ασύλου)

Ο προβληματικός τρόπος διάρθρωσης του συστήματος πρόσβασης στο άσυλο αποτυπώνεται με σαφήνεια στα περιστατικά μη καταγραφής με την πρώτη απόπειρα.

Τα περιστατικά αυτά αποτελούν την πλειοψηφία των περιπτώσεων, με τους αιτούντες να μην έχουν καμία επιλογή πέρα από το να συμμορφωθούν με το υπάρχον σύστημα. Βέβαια, η δυνατότητα πρόσβασης δυσχεραίνει περισσότερο σε περιπτώσεις όπου οι πρόσφυγες δεν είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία ή δεν διαθέτουν πρόσβαση στο διαδίκτυο.

«Νομίζω πως αυτή η περίπτωση είναι το 90% των περιπτώσεων των ανθρώπων που έχουν πάει μόνοι τους και ίσως το 20% των περιπτώσεων που έχουν πάει με κάποιον άλλον. Δηλαδή είναι μία συνήθης τακτική το να μην μπορείς και να χρειάζεται να πας τουλάχιστον πάνω από μία φορά για να καταφέρεις να κάνεις το αίτημά σου. Ο λόγος είναι ότι δεν υπάρχει καθόλου συντονισμός, δεν υπάρχει καθόλου σωστή οργάνωση σε σχέση με το πως θα μπορούσαν αυτοί οι άνθρωποι να απευθύνονται στην Υ/Α». (Μάνος, ψυχολόγος)

«Πολλές φορές έρχονται και δεν μπορούν δηλαδή φεύγουν. Δεν υπάρχει καμία παροχή υπηρεσίας διαζώσης ως προς το κομμάτι της καταγραφής. Στην αρχή υπήρχανε πολλές φασαρίες σχετικά με αυτό. Τώρα το γνωρίζουνε διότι περνάει η πληροφορία, διαχέεται μεταξύ τους. Αλλά το πρώτο διάστημα υπήρχαν μεγάλα προβλήματα. Γιατί μιλάω για ανθρώπους που δεν έχουν και εξοικείωση με την τεχνολογία, δεν έχουν πρόσβαση πολλές φορές. Κοίτα υπήρχανε προβλήματα τώρα όμως το έχουν δεχθεί. Δεν μπορούν να κάνουν κάτι. Θέλω να πω επειδή είναι πολύ απόλυτο διευκολύνει τους υπαλλήλους στο άσυλο γιατί είναι κάτι που είναι μη διαπραγματεύσιμο». (Αντιγόνη, εργαζόμενη στην Υπηρεσία Ασύλου)

Οι αιτίες που οδηγούν στην μη καταγραφή των αιτημάτων των προσφύγων, εκτός από τον τρόπο διάρθρωσης της πρόσβασης στην διαδικασία εκπορεύονται και από τον δυσανάλογο αριθμό αιτούντων σε σχέση με τους εργαζόμενους στην Υπηρεσία Ασύλου.

«Οι ενέργειες είναι όλες προγραμματισμένες, δηλαδή απ' όσο γνωρίζω έχει να κάνει με το προσωπικό του ασύλου. Ο κάθε χειριστής κάνει από τέσσερις μέχρι έξι συνεντεύξεις την εβδομάδα και οφείλει να βγάλει τις ανάλογες αποφάσεις. Νομίζω είναι επί δύο οι καταγραφές, δηλαδή πάνε οι διπλάσιες καταγραφές και μετά το 50% είναι οι χειριστές. Εμείς εδώ (ΠΓΑ) είμαστε τέσσερις χειριστές αυτήν την στιγμή. Οι διοικητικοί είναι περισσότεροι. Γίνονται περίπου 16-20

καταγραφές την εβδομάδα. Υπάρχουν και άλλες ενέργειες που έχουν να κάνουν με την ανανέωση των καρτών, με τις προσφυγές. Όλα τώρα λόγω του κόβιντ γίνονται όλα προγραμματισμένα». (Αντιγόνη, εργαζόμενη στην Υπηρεσία Ασύλου)

Επιπρόσθετα, έχουν παρατηρηθεί διαφορές στην δυνατότητα πρόσβασης, ανάλογα με το εκάστοτε Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου. Η πολυπλοκότητα των διαδικασιών, οι συνεχείς τροποποιήσεις στην διαδικασία και οι ανομοιομορφίες στην αντιμετώπιση των αιτούντων, καθιστούν την πρόσβαση εξαιρετικά δύσκολη, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου οι αιτούντες δεν συνοδεύονται από δικηγόρο ή κοινωνικό επιστήμονα. Μάλιστα, πρέπει να τονιστεί το γεγονός πως εν απουσία συνοδείας έχουν παρατηρηθεί περιστατικά ρατσιστικής συμπεριφοράς από υπαλλήλους του ασύλου, γεγονός που σε καμία περίπτωση δεν συνάδει με την παροχή προστασίας και ασφάλειας που θα έπρεπε να εγγυάται το σύστημα ασύλου.

«Πλέον πρέπει να σου πω ότι αναλόγως με το περιφερειακό γραφείο υπάρχει μια άλλη τακτική και αυτό είναι και μια τεραστία δυσκολία.[...] αλλά φαντάζομαι πως αυτό έχει μεγάλη σημασία και για τους ανθρώπους που δεν μπορούν η που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα αλλά και την γνώση να βρουν κάποιο νομικό συμπαραστάτη σε αυτή την διαδικασία γιατί ακόμα και εγώ που είμαι δικηγόρος και είμαι μέσα στο σύστημα πολλές φορές δυσκολεύομαι να αντιληφτώ τις αλλαγές και την διαφοροποίηση από γραφείο σε γραφείο. Το συμπέρασμα είναι το εξής, ότι κάθε περιφερειακό γραφείο δουλεύει με τον τρόπο του, δεν υπάρχει μια κοινή διαδικασία όπου πρέπει να ακολουθείται για να γίνουν κάποια πράγματα». (Δήμητρα, δικηγόρος)

«Έχω παρατηρήσει διαφορές και στον τρόπο αντιμετώπισης των ίδιων των υπαλλήλων στους συνοδευόμενους. Υπάρχει ένας φόβος των συνοδευόμενων που είναι πολύ λογικός φόβος γιατί εγώ για παράδειγμα έχω την δύναμη να αντισταθώ γιατί δεν θα έχω τον φόβο το να με χτυπήσει η αστυνομία γιατί ξέρω αν με χτυπήσει η αστυνομία θα γίνει χαμός. Δηλαδή δεν μπορούν να εκφράσουνε την ίδια απειλή ή την ίδια επιθετικότητα ή την ίδια νοοτροπία σε εμένα που είμαι ένας έλληνας πολίτης και ένας επαγγελματίας που ξέρω και κάποια πράγματα και ξέρω πως θα τους στήσω στον τοίχο εάν χρειαστεί να το

κάνω [...] Και στο λέω γιατί εγώ πιο παλιά που είχε χρειαστεί να πάω συνοδεία σε πολύ ευάλωτες περιπτώσεις ανθρώπων και έχω βρεθεί μπροστά σε περιστατικό ρατσισμού και βίας ακόμα και στην Υ/Α, έχω μπει μπροστά και έχω ακούσει την ατάκα γιατί δικός σας είναι? Και λέω όχι αλλά τον κάνω τώρα. Αν ο καημός σου είναι πως θα πρέπει να διαμαρτυρηθώ για την κακή σου συμπεριφορά επειδή δεν έχω βάλει την ταμπέλα μου πάνω του, λες και είναι οικόπεδό μου, λες και είναι ιδιοκτησία μου, τον κάνω τώρα. Και αυτοί όλοι εδώ δικοί μου είναι, αλλάζτε λίγο τον τρόπο σας. Άρα ναι το έχω ζήσει κιόλας αυτό οπότε θεωρώ ότι υπάρχει. (Μάνος, ψυχολόγος)

Συμπερασματικά, τόσο στην βάση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όσο και από τον λόγο των συνεντευξιαζόμενων, γίνεται ορατό πως η διαδικασία πρόσβασης στο άσυλο αποτελεί μία δομική παθογένεια του συστήματος ασύλου. Αναλυτικότερα, η αποτυχία του Skype να εκπληρώσει τον στόχο του για την ομαλοποίηση της διαδικασίας και της επίλυσης των προγενέστερων προβλημάτων οδήγησε στον περεταίρω αποκλεισμό των αιτούντων άσυλο από την δυνατότητα πρόσβασης. Η εφαρμογή του Skype λειτούργησε στην πράξη, ως ένα «περιοριστικό σύστημα το οποίο βρίσκεται σε αντίθεση με την αρχή μιας παγκόσμιας, διαρκούς και απρόσκοπτης πρόσβασης στην διαδικασία του ασύλου» (Συνήγορος του Πολίτη, 2017). Επιπρόσθετα, η υποστελέχωση της Υπηρεσίας Ασύλου, οδηγεί στην περιορισμένη δυνατότητα καταγραφής και εξέτασης των αιτημάτων ασύλου γεγονός που σηματοδοτεί την καταπάτηση της αρχής της απρόσκοπτης πρόσβασης στο άσυλο (AIDA, 2016: 26)

Οι διαφοροποιήσεις που συντελούνται ανά Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου, σε συνδυασμό με και την ανόμοια και σε κάποιες περιπτώσεις ρατσιστική αντιμετώπιση των αιτούντων από εργαζόμενους της Υπηρεσίας Ασύλου, οδηγεί στην καταπάτηση της αρχής της μη διάκρισης (Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, άρθρο 14). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την νομοθεσία κατά των διακρίσεων, «τα κράτη- μέλη οφείλουν να απέχουν από ενέργειες που ενέχουν στοιχεία διάκρισης και υπονομεύουν την απόλαυση των δικαιωμάτων, να καταργούν τις διακρίσεις και να τροποποιούν νόμους και πρακτικές με σκοπό να εξασφαλιστεί ότι δεν θα επιφέρουν ή δεν θα διευκολύνουν τις διακρίσεις» (FAIR, 2018: 26). Ακόμα, η δυσμενής

μεταχείριση αποτελεί στοιχείο παραβίασης της άμεσης διάκρισης σε περιπτώσεις που «για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα ετύγχανε ένα άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση» (Οδηγία Ευρωπαϊκής Ένωσης για φυλετική ισότητα, άρθρο 2 παρ. 2)

6.1.2 Χρόνος Αναμονής

Το διάστημα της εξέτασης ενός αιτήματος ασύλου δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τους έξι μήνες από την κατάθεση του αιτήματος ασύλου (οδηγία 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου). Βέβαια, τα κράτη διατηρούν το δικαίωμα παράτασης αυτού του ορίου μέχρι και δώδεκα μήνες υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις (άρθρο 31, παρ. 2). Σε περιπτώσεις που παρατηρείται μεγάλο χρονικό διάστημα αναμονής ενέχει ο κίνδυνος παραβίασης του δικαιώματος ακρόασης εντός ενός εύλογου χρονικού διαστήματος (Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, άρθρο 47).

Στην πράξη, έχει παρατηρηθεί ένας μεγάλος αριθμός χρονικών καθυστερήσεων, που αφορά κυρίως αιτήματα που εκκρεμούν από προηγούμενα έτη. Πιο συγκεκριμένα, το 2020 παρατηρήθηκε πως πάνω από τις μισές αιτήσεις που είχαν κατατεθεί προηγούμενες χρονιές, εκκρεμούσαν για διάστημα πάνω του ενός έτους (AIDA 2020: 21).

«Υπάρχει μία αναμονή. Μία αναμονή όπου δεν έχεις και την γνώση για ποιο πράγμα περιμένεις». (Ελευθερία, κοινωνική λειτουργός)

«Οι χρόνοι είναι το πρόβλημα. Οι χρόνοι και η διαθεσιμότητα. Το πόσο καιρό θα κάνει για να βγει μία απόφαση πάλι ποτέ κανείς δεν ξέρει». (Κώστας, κοινωνιολόγος)

Επιπρόσθετα, η συνθήκη του covid-19 προκάλεσε μεγάλες καθυστερήσεις στην διαδικασία. Το γεγονός αυτό γίνεται αντιληπτό, εάν αναλογιστούμε πως η Υπηρεσία Ασύλου διέκοψε την λειτουργία της για την περίοδο από 13 Μαρτίου μέχρι και 15 Μαΐου 2020²⁰.

«Στην πράξη, επειδή μιλάμε και για μια περίοδο όπου ζούμε και σε covid τα πράγματα έχουν γίνει πολύ χειρότερα. Θυμάμαι ότι προ covid η διαδικασία ήταν 3-4 μήνες. Έκανες το αρχικό αίτημα, το τρίμηνο ήταν το καλύτερο σενάριο. Τώρα με τον covid εννοείται ότι καθυστέρησαν απίστευτα, δηλαδή υπήρχε 6μηνο, 8μηνο, χρόνος». (Μάνος, ψυχολόγος)

²⁰ βλ. υποκεφάλαιο 4.5

Επιπλέον, μία ακόμα πολύ σημαντική διάσταση που αποκαλύπτει τις τεράστιες χρονικές καθυστερήσεις είναι η ανηλικότητα. Σύμφωνα με την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού, πρέπει σε κάθε περίπτωση να λαμβάνεται υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του (2013, άρθρο 3). Ωστόσο, η πρακτική που χρησιμοποιείται για την καταγραφή των ανηλικών σύμφωνα με τους συνεντευξιζόμενους, είναι η σκόπιμη καθυστέρηση καταγραφής του αιτήματος, εωσότου να πλησιάσει η ημερομηνία ενηλικίωσής του. Ωστόσο, ο ιδιαίτερα προβληματικός χαρακτήρας της διαδικασίας αποκαλύπτεται από την αλλαγή αυτής της πρακτικής, έπειτα από την θεώρηση της Τουρκίας ως ασφαλούς χώρας για συγκεκριμένες εθνικότητες²¹. Αρχικά, γίνεται αντιληπτό πως η επιβολή της πρακτικής αυτής, πραγματοποιήθηκε για καθαρά διαχειριστικούς λόγους. Δεύτερον, η προτεραιοποίηση που συντελείται πραγματοποιείται στη βάση των εθνικών σκοπιμοτήτων και όχι αναφορικά με την προστασία των ευάλωτων ομάδων. Σε αυτό το πλαίσιο, παρατηρείται μία εργαλειοποίηση της ευαλωτότητας που καταλήγει να καταστρατηγεί τα δικαιώματα των προσφύγων.

«Επίσης, υπήρχε ένα κριτήριο όπου αλλάζει και αυτό αυτήν την περίοδο. Είχαμε παιδιά που είναι εδώ δύο χρόνια και κατάφεραν να καταγραφούν τώρα μετά από δύο χρόνια. Η λογική είναι τι βιάζεστε η καταγραφή θα γίνει λίγο πριν ενηλικιωθούν. Άρα ένα παιδί 15 χρονών θα πρέπει να περιμένει τρία χρόνια για να μπορέσει να κάνει την καταγραφή του. Αυτό άλλαξε λίγο το καλοκαίρι γιατί ξεκίνησε τότε να συζητιέται το να τους στείλουμε στην Τουρκία άρα ξαφνικά πέσανε όλες οι καταγραφές μαζί, οι συνεντεύξεις μέσα σε τρεις εβδομάδες για να γίνει το πρώτο ξεσκαρτάρισμα, γιατί αυτή ήταν η λογική, δεν ήταν το να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες των ανθρώπων». (Μάνος, Ψυχολόγος)

6.1.3 Ενημέρωση Προσφύγων

Σύμφωνα με την νομοθεσία οι αιτούντες άσυλο πρέπει να ενημερώνονται, σε γλώσσα που κατανοούν για την διαδικασία που πρέπει να ακολουθήσουν, καθώς και για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους (άρθρο 7 Ν.4686/2020). Στην πράξη, το Υπουργείο Μετανάστευσης δημιούργησε μία ιστοσελίδα όπου οι αιτούντες έχουν πρόσβαση σε μια σειρά από δράσεις²². Βέβαια, η εφαρμογή αυτή δεν έλυσε το πρόβλημα, καθώς ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων είναι τεχνολογικά αναλφάβητος ή δεν έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο (AIDA 2020).

«Νομίζω πως το πιο σημαντικό είναι οι φίλοι και οι γνωστοί που έχουν περάσει αυτήν την διαδικασία. [...] Δηλαδή ένας άνθρωπος από του πουθενά έρχεται στην Ελλάδα εννοείται ότι αν δεν μιλήσει με κάποιο γνωστό δεν μπορεί να ξέρει ακόμα και να πάει σε μία οργάνωση να ζητήσει βοήθεια, πόσο μάλλον να πάει στην Κατεχάκη ή στον Άλιμο ή στον Πειραιά που είναι τα τρία σημεία ασύλου» (στην ενδοχώρα). (Δήμητρα, δικηγόρος)

Σύμφωνα με τα παραπάνω, παρά το θετικό βήμα της δημιουργίας της ιστοσελίδας, η ενημέρωση των προσφύγων παραμένει ελλιπής και διεκπεραιωτική, καθώς στην ουσία δεν προωθεί τα δικαιώματα των προσφύγων και αποτελεί μία τυπική διαδικασία. Το κενό της ενημέρωσης καλείται να καλύψει το άτυπο πλέγμα κοινωνικών σχέσεων που έχουν αναπτύξει οι πρόσφυγες, καθώς ένας νεοεισερχόμενος στην Ελλάδα δεν έχει την δυνατότητα να γνωρίζει τα σημεία που πρέπει να απευθυνθεί ή τα μέσα που πρέπει να χρησιμοποιήσει προκειμένου να ενημερωθεί επαρκώς για το σύστημα ασύλου στην Ελλάδα.

6.1.4 Αλλαγές στην διαδικασία ασύλου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί οι αλλαγές στην διαδικασία ασύλου είναι ραγδαίες. Το γεγονός αυτό οφείλεται ως ένα βαθμό στις Συμφωνίες που υπογράφονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Συμφωνία Ευρώπης – Τουρκίας και οι επακόλουθες επιδράσεις της στην διάρθρωση της διαδικασίας ασύλου στην Ελλάδα. Αρχικά, η γνωστοποίηση των αλλαγών αυτών δεν αποτελεί μία από τα πάνω προς τα κάτω διαδικασία. Αντίθετα, οι εργαζόμενοι στο προσφυγικό,

²² <https://applications.migration.gov.gr/en/ypiresies-asylou/>

πόσο μάλλον οι ίδιοι οι αιτούντες, αφήνονται πολλές φορές στο να ανακαλύψουν μόνοι τους τόσο τις ίδιες τις αλλαγές, όσο και τον τρόπο εφαρμογής τους.

«Ο χαρακτηρισμός της Τουρκίας ως ασφαλής τρίτης χώρας έγινε το καλοκαίρι. Το μάθαμε όλοι από τις ειδήσεις [...] Σε κάθε περίπτωση δεν υπήρχε καμία μα καμία ενημέρωση, ούτε προς τους εργαζόμενους του ασύλου, πόσο μάλλον προς τους ανθρώπους και φυσικά ένας αιτών δεν θα καταλάβαινε αυτήν την διαφορά [...] Είναι όμως νομικό το ζήτημα και υπήρχε άμεση επίδραση στην υπόθεση ενός ανθρώπου οπότε δεν υπάρχουν ενημερώσεις σε αυτό το επίπεδο για αλλαγές διαδικαστικές. Το μαθαίνεις στην πράξη και από την εμπειρία. Τις βλέπουμε στην πράξη. (Δήμητρα, δικηγόρος)

Το παράδειγμα της ανακήρυξης της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας²³ αποκαλύπτει την στόχευση τόσο της εθνικής όσο και της ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο. Αναλυτικότερα, η αυθαίρετη διχοτόμηση του συστήματος ασύλου, έπειτα από την εφαρμογή της συμφωνίας το 2016, ανάλογα με την ημερομηνία εισόδου στην Ελλάδα και η μετέπειτα θεώρηση της ως ασφαλή τρίτη χώρα για υπηκόους χωρών από το Μπαγκλαντές, Πακιστάν, Αφγανιστάν, Σομαλία και η εξέταση στην βάση του απαραδέκτου(2020) θέτουν ισχυρούς προβληματισμούς αναφορικά με την διασφάλιση των δικαιωμάτων των προσφύγων.

«Τον Ιούνιο που βγήκε η απόφαση ότι η Τουρκία είναι ασφαλής τρίτη χώρα, μια μέρα πριν ο κύριος Δένδιας που ήταν Υπουργός Εξωτερικών είχε κατακρίνει την Τουρκία αναφορικά με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των πολιτών της[...] απλά δεν μπορώ να αντιληφθώ και νομίζω κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να αντιληφθεί πως είναι ασφαλής τρίτη χώρα μια τέτοια χώρα όπου εσύ ο ίδιος καταγγείλεις ότι δεν σέβεται τα δικαιώματα των δικών της πολιτών. Πως ακριβώς σέβεται και προστατεύει τα δικαιώματα ανθρώπων που ζητούν άσυλο». (Μάνος ψυχολόγος)

«Σε κάθε περίπτωση επειδή καταλαβαίνω τον πρακτικό λόγο για τον οποίο γίνεται, ο πρακτικός λόγος δεν πρόκειται να επιτευχθεί ποτέ. Η Τουρκία δεν θα πάρει ποτέ πίσω κόσμο, δεν έχει δεχθεί πίσω κόσμο. [...]Οπότε νομίζω πως όλο αυτό έγινε για να γίνει και πρακτικά δημιουργεί μόνο δυσκολίες, μόνο

²³ βλέπε υποκεφάλαιο 4.4

επιπλέον στάδια στην διαδικασία ασύλου και πρακτικά δεν διευκολύνει τίποτα, ούτε αυτό που πρακτικά είχε σκοπό να κάνει η κυβέρνηση να φύγει κόσμος. Όπου είναι μία κυβέρνηση που έχει κάνει μία επιλογή το δέχομαι αλλά ούτε αυτό δεν έγινε». (Ελένη, δικηγόρος)

Η στόχευση της Συμφωνίας και της εξέτασης επί του απαραδέκτου στο να αποτελέσει ένα μέσο περιορισμού και αποτροπής των προσφυγικών ροών αναδεικνύεται και από τις οδηγίες που μεταφέρθηκαν στους εργαζόμενους της ίδιας της Υπηρεσίας Ασύλου.

«Δηλαδή αυτό με το παραδεκτό που μας είπανε στείλτε τους όλους πίσω ήρθε πριν από ένα μήνα. (Το στείλτε τους όλους πίσω ήταν επίσημη οδηγία;) Φυσικά ναι. Ήρθε από την κεντρική υπηρεσία από τον διοικητή. Εξάλλου το template ήταν έκδοση απαραδέκτου, όχι παραδεκτού». (Αντιγόνη, χειρίστρια Υπηρεσία Ασύλου)

Το γεγονός αυτό δημιουργεί ποικίλα ερωτήματα αναφορικά με το δικαίωμα των αιτούντων στο άσυλο και την δίκαιη εξατομικευμένη εξέταση του αιτήματός τους. Επιπρόσθετα, η πίεση που ασκείται στους εργαζόμενους της Υπηρεσίας Ασύλου από τις πολιτικές επιλογές που μετουσιώνονται σε νόμους, καθώς και από την ίδια την διοίκηση, οδηγεί σε μία ποσοτική διαχείριση του ασύλου, αποκομμένη από τον πρωταρχικό της στόχο, που αφορά την προστασία και την δίκαιη μεταχείριση των προσφύγων.

«Εμάς αυτήν την στιγμή μας πιέζουν απίστευτα με τους χρόνους και τους στόχους, δηλαδή ουσιαστικά όσο η διαδικασία επιταχύνεται τόσο μικραίνει σε ποιότητα. [...]Δηλαδή ποιο είναι το θέμα οι αριθμοί τελικά; Δεν αναιρώ την ποσότητα και αυτή σημαντική είναι, αλλά όλο το άσυλο είναι η εξέταση ουσίας. Δηλαδή η δουλειά του χειριστή στην έκδοση της απόφασης». (Αντιγόνη, χειρίστρια Υπηρεσία Ασύλου)

Το παράδειγμα της θεώρησης της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας αρχικά για Σύριους (2016) και μετέπειτα για υπηκόους Μπαγκλαντές, Πακιστάν, Αφγανιστάν, Σομαλία(2020) χρησιμοποιείται καθώς αναδεικνύει με σαφήνεια τις κρατικές στοχεύσεις αναφορικά με την αντιμετώπιση και την διαχείριση των προσφύγων. Πιο συγκεκριμένα, πολλές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στο

προσφυγικό έχουν κατακρίνει την Συμφωνία²⁴. Μάλιστα, χαρακτηρίζεται ως μία πρακτική που στοχεύει στην αποποίηση της ευθύνης της προστασίας των προσφύγων στην Ευρώπη. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία, η πρακτική αυτή ορίζεται ως προσπάθεια «εξωτετικοποίησης» της διαδικασίας ασύλου σε τρίτα κράτη όπου ενδεχομένως να μην εγγυώνται την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

²⁴ βλέπε ενδεικτικά <https://mdmgreece.gr/asfalis-tourkia-anasfalis-prosfiges/>,
<https://www.gcr.gr/el/news/press-releases-announcements/item/1823-aitisi-akyrosis-kata-tis-apofasis-me-tin-opoia-i-tourkia-xarakteristike-asfalis-triti-xora>,
<https://www.unhcr.org/gr/20697-unhcr-warns-against-exporting-asylum-calls-responsibility-sharing-refugees.html>

6.2 Επιπτώσεις του κυρίαρχου λόγου στο σύστημα ασύλου

Παρά την εξαετή πλέον εμπειρία από την εμφάνιση του προσφυγικού στην Ελλάδα, το 2015 και εννέα χρόνια έπειτα από την ίδρυση της Υπηρεσίας Ασύλου, τα εμπόδια και οι δυσκολίες παραμένουν. Επιπρόσθετα, οι νέες νομοθεσίες που έχουν υιοθετηθεί και οι ευρωπαϊκές Συμφωνίες τείνουν να εντείνουν τις προβληματικές πτυχές της διαδικασίας ασύλου αντί να τις επιλύουν. Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο θεωρητικό μέρος, ο κυρίαρχος λόγος και οι ευρωπαϊκές και εθνικές κοινωνικές, πολιτικές, και οικονομικές συνθήκες επηρεάζουν και καθορίζουν τις στοχεύσεις και τον τρόπο διάρθρωσης της διαδικασίας ασύλου.

Στην βάση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και των ευρημάτων της έρευνας, γίνεται αντιληπτό πως οι πρόσφυγες προσλαμβάνονται ως πρόβλημα²⁵ και ως απειλή για την ασφάλεια²⁶ και ως τέτοιο αντιμετωπίζονται, ρυθμίζονται και διαχειρίζονται. Μάλιστα, το γεγονός αυτό αποτυπώνεται στην αλλαγή της ονομασίας του προσφυγικού σε μεταναστευτικό²⁷. Η συμβολική αξία αυτού του ισχυρισμού είναι τεράστια, καθώς τοποθετεί τα θεμέλια για την μετέπειτα χάραξη αποτρεπτικών και κατασταλτικών πολιτικών. Υπό αυτό το πρίσμα, οι πρόσφυγες νοσηματοδοτούνται ως απειλή για την εθνική σταθερότητα και την ασφάλεια γεγονός που οδηγεί σε πρακτικές κοινωνικού ελέγχου.

«Σίγουρα και η πολιτική που εφαρμόζεται, γιατί νομίζω ξέρουμε ότι τα τελευταία χρόνια το προσφυγικό έχει μετονομαστεί σε μεταναστευτικό. Το μεταναστευτικό οδεύεται στο να μετονομαστεί, ήδη ακούγεται αλλά δεν έχει πάρει ακόμα την επίσημη ονομασία σε λάθρομεταναστευτικό και όσο συνεχίζουν ουσιαστικά στο να χαρακτηρίζουμε τους ανθρώπους, μάλλον αποφασίζουμε εμείς για το τι είναι οι άνθρωποι χωρίς να ακούσουμε τους ίδιους τους ανθρώπους, τόσο το πρόβλημα εντείνεται και θα υπάρχουν περισσότερα προβλήματα». (Μάνος, ψυχολόγος)

²⁵ βλέπε κεφάλαιο 1

²⁶ βλέπε κεφάλαιο 2

²⁷ βλ. ενδεικτικά <https://www.kathimerini.gr/politics/1045459/kyr-mitsotakis-to-provlima-poy-antimetopizoyme-einai-metanasteytiko-kai-ochi-prosfygiko/>

Το σύστημα ασύλου έχει διαμορφωθεί σύμφωνα με τις διεθνείς επιταγές προστασίας των προσφύγων, όπου κάθε αιτών άσυλο έχει το απαραβίαστο δικαίωμα στην υποβολή αιτήματος ασύλου. Ωστόσο, οι ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές για το άσυλο και την μετανάστευση όπως αναλύθηκε και προηγουμένως ρυθμίζουν τόσο τους όρους πρόσβασης, όσο και τα κριτήρια απόδοσης ασύλου. Αναλυτικότερα, η Συμφωνία μεταξύ Ευρώπης και Τουρκίας, το κλείσιμο της βαλκανικής οδού, η εξέταση των αιτημάτων ασύλου στην βάση του απαραδέκτου, ο αυθαίρετος διαχωρισμός των προσφύγων ανά γεωγραφική περιοχή και ανά ημερομηνία εισόδου στην χώρα, ο αυθαίρετος αποκλεισμός από την κατάθεση αιτήματος ασύλου όσων διέσχισαν τα σύνορα με την Τουρκία τον Μάρτιο του 2022, είναι μερικές μόνο από τις πολιτικές που επιβεβαιώνουν τον ισχυρισμό πως το άσυλο στην Ελλάδα κινείται υπό την λογική της «κλειστής πόρτας».

«Το δικαίωμα του ανθρώπου να ζητήσει άσυλο και προστασία από μία χώρα δεν γίνεται να αλλάζει με τα κόμματα της κάθε κυβέρνησης. Είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα που κάπως υποτίθεται έχει και ένα διεθνές αντίκτυπο [...] Νομίζω πως η μεγαλύτερη δυσκολία είναι ότι έχει γίνει τόσο μέρος του συστήματος που έχει χάσει τον ρόλο του. Νομίζω η μεγαλύτερη δυσκολία του συστήματος αυτήν την στιγμή και νομίζω οι δυσκολίες που ανέφερα πριν εκεί έχουν να πατήσουν. Οι δυσκολίες στην πρόσβαση, οι διακρίσεις, η χρονική καθυστέρηση, στην πολιτική, στο πως αντιμετωπίζεται ο καθένας». (Κώστας, κοινωνιολόγος)

Η εργαλειοποίηση που συντελείται στο σύστημα ασύλου εξυπηρετεί τον στόχο του ελέγχου των προσφυγικών ροών και είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις πολιτικές ασφάλειας των συνόρων μέσα σε ένα πλαίσιο μηδενικής ανοχής και φιλτραρίσματος των προσφύγων. Υπό αυτό το πλαίσιο, αποκαλύπτεται το γεγονός πως οι πολιτικές που εφαρμόζονται στο άσυλο όχι μόνο δεν στοχεύουν και δεν καταφέρνουν να κατοχυρώσουν τα δικαιώματα των προσφύγων, αλλά αντίθετα, τους θέτουν περεταίρω εμπόδια.

6.3 Επιπτώσεις του συστήματος ασύλου στους αιτούντες

Η διάρθρωση του συστήματος ασύλου έχει άμεσο αντίκτυπο στα δικαιώματα, στην ζωή των προσφύγων, στις διαθέσιμες επιλογές τους καθώς και στην δυνατότητά τους να καθορίζουν και να οραματίζονται το μέλλον τους. Αναλυτικότερα, η θεσμοθέτηση νομοθεσιών που καταστρατηγούν τα δικαιώματα των προσφύγων σε συνδυασμό με τις πολιτικές συνοριακού ελέγχου οδηγούν στην μετατόπιση από την ανθρωπιστική διάσταση εξέτασης του ζητήματος στην οικονομοκεντρική και την ασφαλειοποιητική. Ως αποτέλεσμα, οι πρόσφυγες από- ανθρωποποιούνται και αντιμετωπίζονται με όρους στατιστικής. Επιπρόσθετα, η αντιμετώπιση των προσφύγων ως πρόβλημα, έχει άμεσες συνέπειες στον τρόπο θέασής τους, οδηγώντας στον στιγματισμό τους. Ο στιγματισμός των προσφύγων περιλαμβάνει τόσο την διαδικασία ορισμού τους ως πρόβλημα, όσο και τον τρόπο αντιμετώπισής τους από το κοινωνικό σύνολο. Μάλιστα, ο στιγματισμός μπορεί να οδηγήσει και στην γκετοποίηση.

«Είναι άνθρωποι που καταλήγουν στον δρόμο, είναι άνθρωποι που το ίδιο το σύστημα τους οδηγεί να κάνουν οτιδήποτε μη νόμιμο για να μπορέσουν να επιβιώσουν και ακόμα το γεγονός ότι υπάρχει κόσμος που φεύγει παράνομα σε άλλες χώρες. Δεν θα υπήρχε η ανάγκη αυτή αν υπήρχε μία άλλη εναλλακτική. Αλλά επειδή δεν μπορούμε να δούμε την δική μας αδυναμία μας είναι πολύ εύκολο το να στιγματίσουμε και να φτιάξουμε ένα μύθο γύρω από μία κατάσταση. Ένα μύθο ο οποίος εμάς μας απαλλάσσει των ευθυνών μας».
(Κώστας, κοινωνιολόγος)

Ακόμα, ο τρόπος διάρθρωσης του ελληνικού συστήματος ασύλου έχει άμεσες επιπτώσεις στους πρόσφυγες. Πιο συγκεκριμένα, η δυσκολία πρόσβασης στην Υπηρεσία Ασύλου, το μεγάλο χρονικό διάστημα αναμονής για την έκδοση της απόφασης, και η περιπλοκότητα της διαδικασίας ασύλου σε συνδυασμό με τις ραγδαίες αλλαγές που συντελούνται στο σύστημα ασύλου τοποθετούν τους πρόσφυγες σε ένα καθεστώς επισφάλειας.

«Ένα από τα σημαντικά που χρειάζεται να διαχειριστούμε είναι η ανασφάλεια και ο φόβος που φέρνει αυτή η ανασφάλεια. Το να είσαι συνέχεια σε αναμονή μιας κατάστασης και να μην μπορείς να νιώθεις ότι αύριο αυτή η κατάσταση θα σε φέρει σε μια άλλη κατάσταση σε κάνει να είσαι μονίμως σε μια εγρήγορση, να σου αυξάνει το στρες, τον φόβο, να σου βγαίνει θυμός, να ματαιώνεσαι, η

ματαιώση να σε οδηγεί σε απόσυρση. Να μην μπορείς να οραματιστείς ούτε καν το παρόν σου, όχι το μέλλον σου, ούτε καν το παρόν σου». (Μάνος, ψυχολόγος)

Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός πως το άσυλο για τους πρόσφυγες αποτελεί ο μοναδικός τρόπος εγγύησης και κατοχύρωσης της ασφάλειά τους. Σε αυτό το πλαίσιο, το ταξίδι τους δεν έχει ολοκληρωθεί ουσιαστικά πριν από την αναγνώρισή τους. Η δυνατότητα καθορισμού του μέλλοντός τους καθώς και η ανάπτυξη του αισθήματος του «ανήκειν» και η ενδεχόμενη ένταξή τους στο κοινωνικό σύνολο είναι άμεσα συνδεδεμένη με την απόδοση του καθεστώτος προστασίας. Η σημασία της προστασίας που παρέχει το άσυλο αποτυπώνεται χωρίς καμία αμφιβολία στο «σύνδρομο της παραίτησης» που έχει παρατηρηθεί στα παιδιά αιτούντων άσυλο στην Σουηδία. Το σύνδρομο αυτό προκαλεί στα παιδιά μια κωματώδη κατάσταση απόσυρσης από τον κόσμο. Σύμφωνα με τους Γιατρούς του Κόσμου, το σύνδρομο αυτό προκαλείται έπειτα από πολλά τραυματικά γεγονότα στην ζωή ενός ανθρώπου που προέρχονται από ιδιαίτερα ευάλωτες κοινότητες. Το σύνδρομο αυτό έχει παρατηρηθεί μόνο στην Σουηδία αλλά τα συμπτώματα παρομοιάζονται με εκείνα που είχαν καταγραφεί στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο²⁸. Η προαναφερθείσα περίπτωση μπορεί να αφορά ένα μικρό μέρος των αιτούντων άσυλο, αλλά καταδεικνύει τις επιπτώσεις που μπορεί να προσλάβει το συσσωρευμένο τραύμα στην ζωή των προσφύγων.

«Σκέψου ότι ένας άνθρωπος έρχεται με μία βαλίτσα που σε αυτήν την βαλίτσα φέρνει και αυτά μαζί, έναν άνθρωπο που ήδη πρέπει να δουλέψει τον εαυτό του για να μπορέσει να τον αντέξει και να βρει την νέα του ταυτότητα, αντιμετωπίζει αυτήν την αβεβαιότητα που εν τέλει πυροδοτεί αυτά που υπάρχουν μέσα του, γίνεται ακόμα πιο σύνθετο». (Μάνος, ψυχολόγος)

Επιπρόσθετα, το σύστημα άσυλου αποτελεί το πρώτο βήμα αρχικά για την «νόμιμη» εγκατάσταση των προσφύγων σε μία χώρα και την μετέπειτα ενδεχόμενη κοινωνική τους ένταξη. Σύμφωνα με αυτό, αν το σύστημα άσυλου δεν είναι διαρθρωμένο με τρόπο ώστε να εκπληρώνει την ουσιαστική στόχευσή του, έχει

²⁸ βλέπε ενδεικτικά <https://doctorsoftheworld.org/blog/swedens-mystery-illness-resignation-syndrome/>, <https://www.bbc.com/news/magazine-41748485>

άμεσο αντίκτυπο και σε άλλους τομείς της κοινωνικής ζωής, όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η στέγαση και η εργασία.

«..Μου φαίνεται αδιανόητο να κατανοήσω το πως ένα 15χρονο παιδί να πάει στην υπηρεσία ασύλου μόνος του, να του δίνουν τρίπτυχο και να το αφήνουν να μείνει στον δρόμο. Και να το συναντάς εσύ σε ένα streetwork και να παθαίνεις σοκ ότι το παιδί είναι και καταγεγραμμένο. (Μάνος, ψυχολόγος)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα διπλωματική εργασία αναλύθηκε η ελληνική διαδικασία ασύλου ως κυρίαρχη προσφυγική πολιτική. Η ανάλυση αυτή πραγματοποιήθηκε με σκοπό να αναδειχθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της διαδικασίας ασύλου, τα εμπόδια και οι δυσκολίες που συναντούν οι αιτούντες κατά την προσπάθειά τους να αναγνωριστούν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις του τρόπου διάρθρωσης του ασύλου στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων των προσφύγων.

Προκειμένου να τοποθετηθούν κάποιες θεωρητικές βάσεις, ιδιαίτερα χρήσιμες για την νοηματοδότηση και καλύτερη ερμηνεία των φαινομένων που πραγματεύεται η παρούσα εργασία, στο πρώτο μέρος, αναλύθηκε το προσφυγικό, ως φαινόμενο που κατασκευάζεται κοινωνικά. Αυτή η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με σκοπό να γίνει αντιληπτό πως το προσφυγικό δεν αποτελεί μια αναλλοίωτη δομική συνθήκη, αλλά αντίθετα, ένα φαινόμενο που αν και έχει τις ρίζες του σχεδόν στις απαρχές της ανθρωπότητας, επηρεάζεται και διαμορφώνεται από κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και γεωγραφικές συνθήκες. Ως συνέπεια αυτού, η αντίληψη για την μετανάστευση καθώς και το πως ορίζεται και διαχειρίζεται ο πρόσφυγας είναι γεωγραφικά, ιστορικά και χρονικά προσδιορισμένη και αντανακλά τις υπάρχουσες αντιλήψεις που ισχύουν σε μια κοινωνία μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο.

Σε αυτό το πλαίσιο, έγινε λόγος για τις αιτίες που ο κυρίαρχος λόγος κατασκευάζει νοηματικά το προσφυγικό ως πρόβλημα και ως κρίση. Στην παρούσα διπλωματική εργασία γίνεται εμφανές πως η κατασκευή του προσφυγικού ως πρόβλημα και η επακόλουθη νοηματοδότηση του ως απειλή για την ασφάλεια αποτελούν κατασκευές του κυρίαρχου λόγου. Η έννοια της ασφαλειοποίησης, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στην κατανόηση του πως ο μετανάστης κατασκευάζεται ως επικίνδυνος για την ασφάλεια της χώρας, από τις πολιτικές ελίτ που παρουσιάζουν το φαινόμενο της μετανάστευσης ως μία υπαρξιακή απειλή. Από την στιγμή που ο ασφαλειοποιητικός λόγος έχει στεφθεί με επιτυχία, νομιμοποιούνται κατασταλτικές και περιοριστικές πολιτικές εισόδου στην χώρα όπου σε διαφορετική περίπτωση δεν θα είχαν νομιμότητα. Ο χαρακτηρισμός όλων των αιτούντων ως πρόβλημα και στην συνέχεια ως a priori απειλή για την ασφάλεια, οδηγεί στην νομιμοποίηση πρακτικών καταστολής και παράνομης απομάκρυνσης των αιτούντων με το που βρεθούν στα ελληνικά σύνορα. Η πρακτική των επαναπροωθήσεων παρά το γεγονός πως

αποκρύπτεται από τον κυρίαρχο λόγο ως μη γενόμενη, αποτελεί μία συνηθισμένη πρακτική στα ελληνικά σύνορα. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από τις πολυάριθμες μαρτυρίες τόσο των ίδιων των προσφύγων όσο και των οργανώσεων που δρουν στο προσφυγικό. Η ομοιότητα των μαρτυριών που έχουν παρουσιαστεί δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης, πως οι πρακτικές αυτές ασκούνται ομοιόμορφα στον χώρο και στον χρόνο, καθώς τόσο στα χερσαία όσο και στα υδάτινα σύνορα της χώρας, αλλά και σε διαφορετικές χρονικές περιόδους που αντλήθηκαν οι μαρτυρίες παρουσιάζεται ένα κοινό *mondus operandi*.

Βέβαια, τα εμπόδια που συναντούν οι πρόσφυγες δεν παύουν όταν βρεθούν σε ελληνικό έδαφος και αιτηθούν άσυλο. Όσοι τα καταφέρνουν έρχονται αντιμέτωποι με το ελληνικό σύστημα ασύλου. Στην βάση τόσο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης όσο και της έρευνας πεδίου, γίνεται αντιληπτό πως η πρόσβαση στο άσυλο παραμένει ένα δομικό και ενδημικό πρόβλημα στην Ελλάδα.. Αρχικά, η χρήση της εφαρμογής του Skype ως μέσο καταγραφής του αιτήματος ασύλου δεν κατάφερε να επιλύσει τα προβλήματα αναφορικά με την πρόσβαση. Αντίθετα, δημιούργησε νέα, καθώς απαραίτητες προϋποθέσεις αποτελούν η πρόσβαση στο διαδίκτυο και η εξοικείωση με την τεχνολογία. Επιπρόσθετα, ο μεγάλος αριθμός αιτούντων σε συνδυασμό με το περιορισμένο χρονικό διάστημα που τους παρέχεται προκειμένου να καταγραφούν και η υποστελέχωση της Υπηρεσίας Ασύλου, θέτουν εμπόδια στην πρόσβαση των αιτούντων στο άσυλο. Τα γεγονότα αυτά οδηγούν στην μη καταγραφής του αιτήματος με την πρώτη απόπειρα αλλά αντίθετα στην προσπάθεια πολλών μηνών. Οι χρονικές καθυστερήσεις στην υποβολή αιτήματος ασύλου σε συνδυασμό με τον χρόνο αναμονής από την στιγμή της κατάθεσης ενός αιτήματος για άσυλο μέχρι και την έκδοση της απόφασης δυσχεραίνουν την δυνατότητα πρόσβασης στο σύστημα ασύλου.

Ακόμα, η πολυπλοκότητα των διαδικασιών, οι διαφορετικές πρακτικές που παρατηρούνται ανά Περιφερειακό Γραφείο Ασύλου, οι συνεχείς τροποποιήσεις στην διαδικασία και οι ανομοιομορφίες στην αντιμετώπιση των αιτούντων καθιστούν την πρόσβαση εξαιρετικά δύσκολη, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που οι αιτούντες δεν συνοδεύονται από δικηγόρο ή κοινωνικό επιστήμονα. Σύμφωνα με τα παραπάνω, γίνεται ορατό πως η αρχή της καθολικής, συνεχούς και απρόσκοπτης πρόσβασης στο άσυλο καταστρατηγείται.

Επιπρόσθετα, αξίζει να τονιστεί ότι ο τρόπος διάρθρωσης του ελληνικού συστήματος ασύλου παράγει αυθαίρετες διχοτομήσεις και διαφοροποιήσεις ανάλογα με την εθνικότητα του αιτούντα, την ημερομηνία εισόδου στην χώρα και την περιοχή από την οποία καταθέτει αίτημα για άσυλο. Αναλυτικότερα, η εφαρμογή του Skype, διαχώρισε τους αιτούντες στην βάση της γλώσσας, καθώς κάποιοι καταγράφονται αποκλειστικά μέσω της εφαρμογής και κάποιοι καταγράφονταν στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης. Ακόμα, η Συμφωνία Ευρώπης- Τουρκίας, δημιούργησε μία διχοτόμηση καθώς όσοι εισέρχονταν σε ελληνικό έδαφος έπειτα από τις 18 Μαρτίου 2016, υπάγονταν σε διαφορετική διαδικασία(Fast track, συνοριακή διαδικασία). Επιπλέον, τους επιβάλλεται γεωγραφικός περιορισμός στα νησιά μέχρι να εξεταστεί το αίτημά τους.

Η εξέταση ενός αιτήματος επί του παραδεκτού για συγκεκριμένες εθνικότητες, δημιούργησε ένα παραπάνω στάδιο στην διαδικασία ασύλου, στοχεύοντας στην άμεση απομάκρυνση των αιτούντων και την επιστροφή τους στην Τουρκία. Σε αυτό το πλαίσιο, αναδεικνύεται το γεγονός πως οι τροποποιήσεις και οι μεταρρυθμίσεις που έχουν πραγματοποιηθεί στο σύστημα ασύλου είναι άμεσα συνυφασμένες με τις ευρωπαϊκές και εθνικές προτεραιότητες διαχείρισης και αποτροπής των προσφυγικών ροών ενώ παράλληλα καταστρατηγούν την αρχή της μη διάκρισης.

Οι επιπτώσεις του τρόπου διάρθρωσης του συστήματος ασύλου στους πρόσφυγες είναι καθοριστικές. Αρχικά η καταπάτηση των αρχών της μη επαναπροώθησης, της μη διάκρισης και της συνεχούς και διαρκούς πρόσβασης στο άσυλο, οδηγούν στην καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των προσφύγων. Ως συνέπεια, οι πρόσφυγες βυθίζονται σε ένα καθεστώς ανασφάλειας και μία μακροσκελή κατάσταση αναμονής. Η ανασφάλεια και η αναμονή αυτή δεν τους επιτρέπει να σχεδιάσουν το μέλλον τους, ούτε να αποκτήσουν μία ταυτότητα ως μέρος του κοινωνικού συνόλου. Αντίθετα, η ζωή τους διαχειρίζεται στην βάση της προσφυγικής τους ιδιότητας ανάλογα με τις εθνικές και ευρωπαϊκές προτεραιότητες. Επιπρόσθετα, αξίζει να τονιστεί ότι η πλειοψηφία των προσφύγων, εξαιτίας των βιωμάτων τους τόσο στην χώρα προέλευσης όσο και στο ταξίδι είναι τραυματισμένοι ψυχολογικά ή και σωματικά. Το γεγονός αυτό επιτείνεται από την αβεβαιότητα που είναι άμεσα συνυφασμένη με την διαδικασία ασύλου.

Συμπερασματικά, η παρούσα εργασία καταλήγει στην βάση τόσο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όσο και της εμπειρικής πραγματικότητας, στο γεγονός ότι ο κυρίαρχος λόγος κατασκευάζει κοινωνικά τους πρόσφυγες ως πρόβλημα και απειλή για την ασφάλεια. Στην βάση αυτής της παραδοχής νομιμοποιούνται πολιτικές που σε διαφορετική περίπτωση δεν θα εφαρμόζονταν.

Οι διαδικασίες αυτές έχουν δύο επιπτώσεις, από την μία στα σύνορα οι πρόσφυγες ως ανεπιθύμητοι επαναπροωθούνται και αντιμετωπίζονται με κατασταλτικές πρακτικές ωμής βίας. Από την άλλη, το άσυλο απογυμνώνεται από την ανθρώπινη του διάσταση, δηλαδή την προστασία των δικαιωμάτων των αιτούντων και καταλήγει να χρησιμοποιείται ως μέσο διαχείρισης, ελέγχου και περιορισμού των προσφυγικών ροών.

Τα γεγονότα αυτά μαρτυρούν στην πράξη την στόχευση και τις προτεραιότητες τόσο της εθνικής όσο και της ευρωπαϊκής πολιτικής για το άσυλο και την μετανάστευση. Ως αποτέλεσμα, το δικαίωμα στο άσυλο εργαλειοποιείται προκειμένου να επικυρώσει τον πραγματικό του στόχο, που δεν είναι άλλος από την προστασία των συνόρων και την εγκαθίδρυση της «Ευρώπης Φρούριο». Η ελληνική κυρίαρχη ελίτ, ως μέλος της Ευρώπης, δεν στοχεύει στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά στην διαχείριση των προσφυγικών ροών. Οι πολιτικές επιλογές αυτές οδηγούν σε καταστρατήγηση των δικαιωμάτων των προσφύγων, βυθίζοντάς τους σε ένα καθεστώς επισφάλειας και ματαίωσης.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση:

- Βάκη, Φ. (2021). *ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευρασία.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2013). *ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΟΙΟΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ*. Αθήνα: Κριτική.
- Κυριαζή, Ν. (2011). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο.
- Μαρμάνη, Φ. (2018). *Το προσφυγικό πρόβλημα η διάσταση του φύλου*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μαρούδα, Μ., & Σαράντη, Β. (2016). *ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Ερμηνεία- Διαγράμματα- Υποδείγματα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Ντυρκάμ, Ε. (2000). *ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ*. (μτφ. Α.Μ. Μουσούρου). Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαγεωργίου, Κ. (επιμ.) (2016). *Διλήμματα και συμφραζόμενα του προσφυγικού ζητήματος: Ιδέες, αξίες, ιστορία, πολιτικές*. Πρακτικά συνεδρίου: Αθήνα: Ίδρυμα Βουλής.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. (Επιμ. Κ. Μιχαλοπούλου). Αθήνα: Gutenberg.
- Σαββάκης, Μ. (2012). *Μετανάστες, Πρόσφυγες, Κοινωνικοί Παρίες: Πέρα από το Δίλλημα*
- Σπυροπούλου, Γ., & Χριστόπουλος Δ. (2016). *Προσφυγικό: Θα τα καταφέρουμε;* Αθήνα: Παπαζήσης.
- Τρουμπέτα, Σ. (επιμ.) (2012). *Το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα Διαβάσεις και Μελέτες συνόρων*, Συλλογικό. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και βιογραφικές αφηγήσεις. Η βιογραφική προσέγγιση στην κοινωνιολογική ποιοτική έρευνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Τσιώλης, Γ. (2010). *Η επικαιρότητα της βιογραφικής προσέγγισης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Στο: (Επιμ.) Μ. Πουρκός, & Μ. Δαφέρμος. Ποιοτική έρευνα στις

Κοινωνικές Επιστήμες: επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα (σσ. 347-370). Αθήνα: Εκδόσεις: Τόπος.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Τσιώλης, Γ. (2015). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες*. Στο Σ. έργο, Ι. Ε. Πυργιωτάκης, & Χ. Θεοφιλίδης (Επιμ.), Ερευνητική Μεθοδολογία στις Κοινωνικές Επιστήμες και στην Εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και στην ερευνητική πράξη. Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο-Παπαζήση.

Χριστόπουλος, Δ. (2020). *Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα θα είχε λύση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Ξενόγλωσση:

Agamben, G (2005). *State of Exception*. Chiacago: Univesity of Chicago Press.

Agamben, G. (1998). *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press

Gabriel Amitsis (2016): The development of national asylum policies in times of economic recession: Challenges for Greece, Transnational Social Review. DOI:10.1080/21931674.2016.1184820

Balzacq, Thierry. (2011). *A Theory of Securitization: Origins, Core Assumptions, and Variants*. In *Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve*, edited by Thierry Balzacq. New York: Routledge.Border.

Balzacq, T., & Carrera, S. (2006). *Security versus freedom? : a challenge for Europe's future*. Aldershot, Hampshire ; Burlington, VT. : Ashgate, διαθεσ. σε: <http://www.loc.gov/catdir/toc/ecip0612/2006013337.html>

Becker, H.S. (1963). *Outsiders: Study in the Sociology of Deviance*, N.Y: Free Press.

Buonfino, A. (2004). *Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse of Immigration in Europe*, New Political Science

Bourdieu, Pierre. (1992). *The Logic of Practice*. Oxford: Polity Press.

Buzan, B., Wæver, O., & Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. LynneReiner: Boulder.

Edelman, M. (1964). *The Symbolic Uses of Politics*. Urbana: University of Illinois Press.

- Florian, T. (2016). *Asylum policy: the EU's 'crises' and the looming policy regime failure*, Journal of European Integration, 38:3, 311-325, DOI:10.1080/07036337.2016.1140756
- Geddes, A. & Lazarou E.: "Europeanization of Migration Policy and Narratives of Migration Management: The case of Greece". This paper is based on the ESRC project "Multi-Level Governance in South-East Europe (SEE) – Institutional Innovation and Adaptation in Croatia, Greece, FYROM and Slovenia. ESRC Seminar Series was held at the University of Sussex on 18-19 September 2008
- Human Rights Watch. (2013). *Unwelcome Guests Greek Police Abuses of Migrants in Athens*, διαθ. σε <http://www.hrw.org>
- Karidis, V., (1996). *Criminality of Immigrants in Greece. Issues on Theory and Anti-criminal Policy*. Athens: Papazisis
- Macklin, A. The Securitization of Dual Citizenship. DUAL CITIZENSHIP IN GLOBAL PERSPECTIVE: FROM UNITARY TO MULTIPLE CITIZENSHIP, Thomas Faist, Peter Kivisto, eds., Palgrave, 2007, Διαθεσ. σε SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1077489>
- Papadimitriou P., & Papageorgiou I., (2005). *The New Dubliners: An Appraisal of the Implementation of Council Regulation 343/2003 by the Greek Authorities One Year After Its Entry Into Force*. Journal of Refugee Studies 18, no. 3:299-318.
- ProAsyl. (2013). *Pushed Back, systematic human rights violations against refugees in the aegean sea and at the greek-turkish land border*. Διαθ. σε www.proasyl.de
- Papageorgiou, I. (2013). *The Europeanization of Immigration and Asylum in Greece (1990-2012)*. International Journal of Sociology, 43(3), 72–90. <http://www.jstor.org/stable/43301212>
- SITAROPOULOS, N. (1992). *The New Legal Framework of Alien Immigration in Greece: A Draconian Contribution to Europe's Unification*. Immigration and Nationality Law and Practice 6: 89-96.
- Salter, M. (2008). *Securitization and desecuritization: a dramaturgical analysis of the Canadian Air Transport Security Authority*. J Int Relat Dev 11, 321–349 (2008). <https://doi.org/10.1057/jird.2008.20>
- Stavropoulou, M. (1994). *Refugee Law in Greece*. International Journal of refugee law 6, no. 1: 53–62.
- Tesfahuney, M. (1998). *Mobility, racism and geopolitics*, Political Geography, Volume 17, Issue 5, doi.org/10.1016/S0962-6298(97)00022-X.

Topak ,ÖE. (2014). *The Biopolitical Border in Practice: Surveillance and Death at the Greece-Turkey Borderzones*. Environment and Planning D: Society and Space. doi:[10.1068/d13031p](https://doi.org/10.1068/d13031p)

Triantafyllidou A. & Mantanika R. (2016). *Migration in Greece: Recent Developments in 2016*. Report prepared for the OECD Network of International Migration Experts (formerly SOPEMI), Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP), Athens. Διαθ, σε <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2014/10/2016.pdf>

Tsitselikis, K. (2018). *Refugees in Greece: Facing a Multifaceted Labyrinth*, International Migration: IOM. doi:10.1111/imig.12473

Violence Monitoring Network, Hope Barker, Milena Zajovic (επιμ.) (2020). *The black book of pushbacks Vol1*, European Parliamentary Group

Waever, O. (1996). *European Security Identities*. Journal of Common Market Studies

Williams, Michael C. (2003) *Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics*. International Studies: Quarterly

Ηλεκτρονικές πηγές:

AIDA 2013-2020, COUNTRY REPORT:GREECE, Διαθ. σε: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/greece>

AIDA, 'Greece: Syrian Refugees Protesting Outside the Asylum Service', 15 May 2015, available at: <http://bit.ly/1R6JlDA>;

Asylum Service, 'Protest outside the Asylum Service', 14 May 2015. Διαθέσιμο σε: <http://bit.ly/1hzExu9>.

AIDA, 'Greece: Asylum Service reduces operations in Athens due to staff shortage', 26 May 2015, Διαθέσιμο σε: <http://bit.ly/1LhhA8G>

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, HumanRights 360, Άρσις (2020), Η νέα κανονικότητα στον Έβρο: αμείωτες συνεχίζονται οι παράνομες επαναπροωθήσεις πολιτών τρίτων χωρών Διαθ. σε: https://www.humanrights360.org/wpcontent/uploads/REPORT_GR.pdf

Institute of Human Rights and Prevention of Extremism and Xenophobia 2011: Greece may be Expelled from Schengen. Διαθέσιμο σε: http://www.ihrpex.org/en/article/1303/greece_may_be_expelled_from_schengen

EurActive 2012: Facing Schengen Expulsion, Greece locks up Immigrants. Διαθέσιμο σε: <http://www.euractiv.com/justice/facing-schengen-expulsion-greece-news-511834>

Cope2013:Reformer Schengen est une priorite absolue. Διαθέσιμο σε: <http://www.lefigaro.fr/politique/2013/10/05/01002-20131005ARTFIG00359-lampedusa-cope-veut-sanctionner-les-pays-qui-ne-controlent-pas-leurs-frontieres.php>

Frontex Focal Point Operation 2012. Διαθέσιμο σε:

<http://www.frontex.europa.eu/operations/archive-of-operations/YQqn2>

Migrants At Sea. Διαθέσιμο σε: <http://migrantsatsea.wordpress.com/tag/frontex-joint-operation-poseidon-sea/>

ΣΥΜΒΑΣΗ 1951 ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ www.unhcr.org

Διαθέσιμο σε: <https://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2018/01/04-symvasiprotokollo.pdf>

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΣΕΝΓΚΕΝ Διαθέσιμο σε: https://eur-lex.europa.eu/summary/EL/schengen_agreement

Ο χώρος και η Συμφωνία Σένγκεν Διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133020>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:11992M/TXT&from=EL>

Το πρόγραμμα της Χάγης : ενίσχυση της ελευθερίας, της ασφάλειας και της δικαιοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2005) Διαθέσιμο σε: <https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2020/06/2.%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%A7%CE%AC%CE%B3%CE%B7%CF%82-2004-el.pdf>

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ ΠΟΥ ΤΡΟΠΟΠΟΙΕΙ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ, ΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΣΥΝΑΦΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ Διαθέσιμο σε: <https://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-el.pdf>

Συνθήκη της Λισαβόνας Διαθέσιμο σε: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-lisbon>

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου Διαθέσιμο σε:
[http://nchr.gr/images/pdf/apofaseis/prosfuges_metanastes/Dimosia%20dilwsi%20EE
DA.pdf](http://nchr.gr/images/pdf/apofaseis/prosfuges_metanastes/Dimosia%20dilwsi%20EE%20DA.pdf)

MD 42799– Gov. Gazette 2425/B/7-6-2021, διαθ. σε: <https://bit.ly/3zbSojR>

Joint Ministerial Decision No 778/2021, Gov. Gazette 317/B/29-1-2021.

GREEK ACTION PLAN ON ASYLUM AND MIGRATION MANAGEMENT
EXECUTIVE SUMMARY Διαθέσιμο σε:
[https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/libe/dv/p4_exec_summary /p4_exec_summary_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/libe/dv/p4_exec_summary/p4_exec_summary_en.pdf)

Νόμος 4636/2019 : Περί Διεθνούς Προστασίας και άλλες διατάξεις. ΦΕΚ 169/Α/1-11-2019. Διαθέσιμο σε:
<https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4636-2019-phek-169a-1-11-2019.html>

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Νόμος 4636. (2019) Διαθέσιμο σε:
<https://collab.lawspot.gr/sites/default/files/mashup/feka/2019/fek-169-2019.pdf>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

I. Πρόσβαση στο Άσυλο:

- i. Μπορείτε να μου περιγράψετε τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιείται η πρόσβαση στο άσυλο;
- ii. Ποια διαδικασία πρέπει να ακολουθήσουν οι πρόσφυγες για να αποκτήσουν πρόσβαση στην διαδικασία ασύλου;
- iii. Πόσοι αιτούντες εξυπηρετούνται την ημέρα
- iv. Πόσοι αιτούντες πηγαίνουν την ημέρα
- v. Έχουν υπάρξει περιστατικά όπου δεν καταγράφηκε το αίτημα για άσυλο και έπρεπε να ξαναπροσπαθήσουν;
- vi. Τι συνθήκες επικρατούν κατά την αναμονή των αιτούντων για κατάθεση αιτήματος ασύλου;
- vii. Πόσο χρονικό διάστημα κατά μέσο όρο θα πρέπει να περιμένουν οι αιτούντες προκειμένου να καταγραφεί το αίτημά τους;
- viii. Σε ποιους λόγους αποδίδετε την αναμονή;
- ix. Υπάρχει προτεραιοποίηση/ screening για ευάλωτες κοινωνικές ομάδες π.χ. α/α;
- x. Έχετε παρατηρήσει διαφορές στην δυνατότητα πρόσβασης στο άσυλο όταν ένας πρόσφυγας συνοδεύεται από έναν δικηγόρο ή κοινωνικό επιστήμονα, σε σύγκριση με κάποιον που προσέρχεται μόνος του στην Υπηρεσία Ασύλου;
- xi. Έχετε παρατηρήσει διαφορές στην δυνατότητα πρόσβασης στο άσυλο ανάλογα με την γεωγραφική παράμετρο; (αίτημα ασύλου στην ενδοχώρα/ νησιά)
- xii. Παρέχεται επαρκής ενημέρωση στους αιτούντες σχετικά με τα δικαιώματά και τις υποχρεώσεις τους;
- xiii. Παρέχεται επαρκής ενημέρωση στους αιτούντες σχετικά με την διαδικασία που πρέπει να ακολουθήσουν;
- xiv. Με ποιον τρόπο ενημερώνεστε σχετικά με τυχόν αλλαγές στην διαδικασία ασύλου;
- xv. Από ποιον παρέχεται η ενημέρωση αυτή;
- xvi. Πως αξιολογείται το μέσο του Skype αναφορικά με την αποτελεσματικότητά του για το κλείσιμο των ραντεβού καταγραφής;
- xvii. Πως αξιολογείτε τις αλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί στην διαδικασία ασύλου;
- xviii. Πως επιδρούν οι αλλαγές αυτές στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων των προσφύγων;
- xix. Θεωρείτε πως η ασφαλειοποίηση του προσφυγικού είναι αναγκαία ;
- xx. Η ασφαλειοποίηση έχει επιπτώσεις στον τρόπο διαχείρισης του προσφυγικού;

II. Δυσκολίες/ Προβλήματα:

- i. Θεωρείτε πως είναι επαρκής ο τρόπος με τον οποίο έχει διαρθρωθεί η πρόσβαση στο άσυλο ;Αν όχι ποιες δυσκολίες έχετε παρατηρήσει;
- ii. Ποιες δυσκολίες/ προβλήματα έχουν παρατηρηθεί για κάθε στάδιο της διαδικασίας ασύλου ;(καταγραφή, συνέντευξη, πρωτοβάθμια απόφαση, έφεση)
- iii. Πως αξιολογείται το ελληνικό σύστημα ασύλου στο σύνολό του;

III. Επιπτώσεις του συστήματος ασύλου στους πρόσφυγες:

- i. Πως επιδρά το ελληνικό σύστημα ασύλου στην προστασία των προσφύγων;
- ii. Ποιες είναι οι επιπτώσεις του τρόπου διάρθρωσης του ελληνικού συστήματος ασύλου στους πρόσφυγες;
- iii. Θεωρείτε πως επηρεάζει το ελληνικό σύστημα ασύλου την δυνατότητα των προσφύγων να καθορίζουν και να σχεδιάζουν το μέλλον τους;